

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Факультет соціології

Соціологія та сучасні соціальні трансформації

Матеріали

*XV Міжнародної конференції студентів
та молодих науковців*

«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»

25 листопада 2022 року, м. Київ

**Київський національний
університет
імені Тараса Шевченка
Факультет соціології**

Соціологія та сучасні соціальні трансформації

*Матеріали
XV Міжнародної конференції студентів та молодих
науковців
«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»
(25 листопада 2022 року, м. Київ)*

**Faculty of Sociology
Taras Shevchenko National University of Kyiv**

SOCIOLOGY AND CONTEMPORARY SOCIAL TRANSFORMATIONS

**Proceedings of the 15th International Conference of Students
and Junior Scholars
“Sociology and Contemporary Social Transformations”
Kyiv, November 25, 2022**

Kyiv 2023

**Факультет соціології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**

СОЦІОЛОГІЯ ТА СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

***Матеріали XV Міжнародної конференції студентів
та молодих науковців
«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»
25 листопада 2022 року, м. Київ***

Київ 2023

УДК 316.4(082)
С69

Учасники конференції:
молоді науковці

Схвалено до публікації
вченою радою факультету соціології
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка
(протокол №7 від 25 січня 2023 року)

С69 **Соціологія та сучасні соціальні трансформації:** Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року) / За ред. к. соц. н. Євгенії Мороз, к. соц. н. Алли Петренко-Лисак, к. соц. н. Володимира Шелухіна, Олексія Середи. – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

ISBN 978-617-7649-70-9

Відповідальний за випуск – к. соц. н. *Тарас Цимбал*

У збірнику представлено наукові доповіді студентів, аспірантів і молодих науковців – учасників XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців «Соціологія та сучасні соціальні трансформації» (м. Київ, 25 листопада 2022 року).

Для наукових працівників, аспірантів, викладачів і студентів, які навчаються за спеціальністю «Соціологія», а також усіх, хто цікавиться питаннями розвитку сучасної соціологічної науки.

Матеріали публікуються в авторській редакції

ISBN 978-617-7649-70-9

© Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, 2022

ЗМІСТ

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

КЛАСИЧНА ТА СУЧАСНА СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ В ПОЯСНЕННІ НОВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Якубін Олексій

Соціологічні аспекти теорії світо-миру Йохана Галтунга.....6

Vasylets Olha, Lytvynenko Oleksandr

The issue of leadership in the conditions of transformations: «The Prince» in the context of modern challenges.....9

Шевченко Артем

Інформаційний «фронт»: чому Україні важливо відстоювати власні
сенси? 12

Гусакова Катерина

Громадський активізм як соціальна інституція суспільства: особливості
інституційного підходу..... 16

Лопушняк Едуард

Розподіл влади як соціальна технологія диференційованого впливу в
Україні..... 19

Благодир Наталія

Гендерна нерівність: інтерпретація соціологів-класиків та стан проблеми
в українському суспільстві..... 23

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Костенко Ярослав

Статистичні методи роботи з пропущеними значеннями в
емпіричних соціологічних дослідженнях: результати обчислювальних
експериментів27

Счастлива Олександра

Обізнаність та включеність студентів факультету соціології у діяльність
органів студентського самоврядування під час дистанційного навчання30

Володіна Марія

Деякі особливості використання семантичного диференціала в
дослідженнях сприйняття виборцями іміджу політичних лідерів 34

Гарцилова Ольга	
Вплив особливостей рекрутингу вступників 2020-2022 років на результати моніторингово дослідження «Роль онлайн присутності факультету при виборі майбутньої професії»	37
Соболевська Дарина, Каракай Антоній	
Результати третьої хвилі (2022) дослідження на тему «Роль онлайн присутності факультету при виборі майбутньої професії»	40
Братусь Ярослава	
Співвідношення понять довіри та репутації: концептуальний огляд теорій	43
Голінько Златослава, Коток Олександра, Андреев Дмитро	
«Роль онлайн присутності факультету при виборі майбутньої професії»: порівняння результатів трьох хвиль дослідження	46
Олійник Максим	
Чи раціональні пасажери метро у виборі вагону потягу? Приклад міста Прага	49
СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	
Клименко Валерія	
Актуалізація волонтерської діяльності як відповідь на трансформації українського суспільства	53
Peresunko Tetiana, Kozhemiakina Anastasiia, Kushka Vladyslava	
Intersection of poverty and disability. Ukrainian context	56
Гацко Валентин	
Вплив характеристик голів територіальних громад на економічну ефективність громад під час війни	60
Анікеєв Володимир	
Зміни світогляду українського соціуму в умовах трансформаційних процесів сучасності	64
Serdiuk Yana	
Evaluation of NGOs' social projects and services in times of social turbulence	69
Didyk Oksana	
New protest movements in Iran as a result of modern social transformations	72
Рай Катерина	
Маніпулятивні технології ЗМІ в процесі висвітлення актуальних новин	75

Каленський Володимир

Транспарентність та експлікація терміна «демократія» in vitro, in vivo, in actu: дилема демократичної теорії як наслідок соціальних трансформацій..... 77

Kanimozhi G., Sengottuvel C.

The effect of E-WOM on customer trust and purchase decision in social commerce..... 81

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Молдовану Вікторія, Донченко Світлана

Згуртованість народу України як наслідок війни 88

Баглай Максим

Соціальні факти становища медицини в Україні у період 2014-2022 рр. 91

Дримлюга Вікторія

Громадська онлайн активність українців в умовах війни..... 93

Макар Марія

Війна в соціокультурному просторі (на прикладі гумористичних мемів)..... 94

Домбровська Юлія

Стигматизація жіночого здоров'я (за результатами дослідження «Жінки та стигма» ГО «Дівчата»)..... 97

Самчук Ганна

Технології пропаганди у соціальному конструюванні геноциду 102

Січкач Віта, Юріна Мар'яна

Війна як ненормативна криза сім'ї..... 106

Нагорна Марія

Рашизм як ідеологія 109

Літвін Даяна

Трансформації маскулінних образів в українському кінематографі..... 113

Молоціян Анастасія

Мовне питання в Україні: контекст минулого та сучасність 117

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

КЛАСИЧНА ТА СУЧАСНА СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ В ПОЯСНЕННІ НОВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Якубін Олексій¹
email: jacubin@gmail.com

Соціологічні аспекти теорії світо- миру Йохана Галтунга

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали
XV Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 25 листопада 2022
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2023. – 123 с.

В цих тезах пропоную почати приглядатися до теоретичного доробку одного із чільних фундаторів сучасних Peace Studies в питаннях розбудови постконфліктного суспільства та шляхів до нього. Для цього детальніше зупинюсь на теорії «позитивного світо - миру» (моя версія перекладу поняття «positive peace» Галтунга, як на мене більш вдала та змістовна аніж просто калька з англійської «позитивний мир») норвезького дослідника Йохана Галтунга (Johan Galtung). Він дійшов до цього розуміння через акцент на етичній компоненті індивідуальної поведінки людини. Зокрема й досліджуючи, на першому етапі своєї кар'єри, етику ненасильства Махатми Ганді.

А саме поняття позитивного світо-миру до Галтунга в схожому ключі використовував Мартін Лютер-Кінг у своїх промовах в 60-х роках ХХ століття. Власне й ключові дослідження Галтунга датуються цим періодом та 70-и роками.

Його мета полягала в тому щоб спираючись на міждисциплінарність соціальних наук, філософії, релігійних етичних систем Сходу та Заходу, використовуючи структурно-функціональні та системні характеристики дослідження зрозуміти як зупинити «породження насильства» у спільнотах та між ними. І показати, таким чином, зв'язок між мікро та макрорівнями - між поведінкою конкретної людини та колективними діями.

Для зручності розуміння як саме цей процес відбувається, Галтунг використовує візуалізацію у вигляді трикутника, зі сторонами підписаними латинцею «АВС». Кожна з цих літер/сторін має пряме відношення до розуміння розгортання конфлікту, але є й окремим видом насилля.

Сторона А - *attitudes* - передумовки- набір стереотипів, забобонів расового, гендерного, національного, етнічного, культурного характеру - які

¹ Кандидат політичних наук, старший викладач кафедри соціології Факультету соціології і права КПІ імені Ігоря Сікорського.

мають бути переглянуті в подальшому, в процесі досягнення позитивного світо-миру, якщо ми хочемо його досягнути.

В - *behavior*- поведінка - пряме насильство, дискримінація, геноцид - тобто поведінкові модель, які уособлюють собою насильство, як таке. Насильство в чистому виді. Це конкретні видимі дії. І це центральна вершина трикутника. Те, що підлягає першочерговому усуненню. Те, що викликає нестерпний осуд вже зараз.

Наступна С - *context and contradiction* - контекст і суперечності - або точніше структурні суперечності - нерівність, суперечки за розподіл ресурсів, територію, боротьба за право на самовизначення тощо. Саме тут коріниться те, що Галтунг називає «структурним насильством» - системні способи, якими структури пануючих режимів можуть перешкоджати окремим людям досягти реалізації свого повного потенціалу. Це не завжди такі видимі механізми в дії, як попередні типи, але їхні наслідки відчутні й осяжні. Як приклад, сексизм чи інші інституалізовані форми дискримінації.

Цей трикутник - його часто називають «трикутником світо-миробудівництва» Йохана Галтунга-Крістофера Мітчелла (1969) - є фундаментальними для організації процесів світо-миробудівництва - тому що кожна з його сторін є як описом певного виду конфлікту, так і видами насильства - поведінка це пряме насильство; передумовка - це культурне; контекст - це структурне насильство. І всі вони мають бути подолані для створення позитивного світу-миру. Тут важливо зрозуміти яку змістовну різницю Галтунг вкладає між «негативним» та «позитивним» світо-миром. Перший передбачає просто відсутність прямих проявів всіх трьох видів насильства - прямого, культурного чи структурного, але це не означає що вони є повністю подоланими й усунутими. Просто констатується відсутність їх прямого прояву. Тобто це мир як просто відсутність прямої війни або збройного зіткнення тобто прямого прояву видимого конфлікту. Або навіть з формальними заборонами на дискримінацію - а в реальності, з нею, існуючою на неформальному рівні. Для «негативного світо-миру» характерне достатньо швидке досягнення цього стану, але не дуже висока загальна ефективність з точки зору тривалості існування, адже структурні проблеми, які породжували там ворожнечу і насильство нікуди не зникли. Це може бути просто як тимчасове співіснування, силовий баланс. Який завжди може бути зруйнований. Саме тому «позитивний світо-мир», в цьому плані є набагато більш стійкішим й тривалішим. Адже він включає в себе реальну співпрацю сторін по вирішенню конфліктів, суперечливих ситуацій чи проблем, які склались. І прийняття ними розуміння, що насильство - тільки породжує проблеми, а не вирішує їх. Це якісне перетворення, яке усуває насильство у всіх його ключових проявах. Досягнення «позитивного світо-миру» можливе через наступні три ключові кроки:

(1) Ведення діалогу з усіма сторонами конфлікту (напрямую чи опосередковано), що включає в себе усвідомлення та пророблення ними своїх страхів, упереджень, цілей щодо один до одного. Мета - встановлення між ними довіри. Спершу хоча б на мінімальному рівні;

(2) Проведення чіткої демаркаційної лінії між законними вимогами та цілями, які пов'язані з людськими потребами, їх задоволенням- і нелегітимними цілями, які порушують такі потреби людей. Те, що ми вимагаємо від інших - маємо, в першу чергу, бути готовими надати та демонструвати самі. Базові легітимні потреби - виживання, фізичне благополуччя, свобода та ідентичність. Наприклад, соціальна рівність - це легітимна вимога, адже вона важлива для усіх, а от закріплення привілеїв лише для певної групи, з погіршенням умов для решти - ні.

(3) Подолання протиріч між цими легітимним цілями, які можуть видаватися суперечливими навіть стосовно одна одної, через моделі ненасильства, емпатії й бажання справді досягнути спільного рішення, тобто формування нової динамічної рівноваги в наявних умовах.

Досягнення «позитивного світо-миру» насправді є нелегкою справою тому що воно потребує участь усіх – з одного боку - державних інститутів, які мають діяти відповідально та формувати якісне управління, з іншого боку, це фінансування й справедливий розподіл суспільних благ на освіту та медицину, які мають бути доступними для всіх. Викорінення структурного насильства. Також це формування довіри в межах суспільства між бізнес середовищем та державними структурами, між представниками різних релігійних, етнічних та інших спільнот. Накопичення капіталу довіри через прозорість прийняття рішень і можливості впливати на їх кінцевий результат. Тобто досягнення «позитивного світу-миру» справді неможливо без трансформації самої людини й водночас без готовності інших до трансформації спільноти в якій вони живуть. І легким такий шлях точно назвати складно. Це шлях, як на мікро, так і на макро рівнях, на початку включає наступні базові кроки: по-перше, це примирення, тобто ліквідація наслідків насильства яке було в минулому; по-друге це вивчення конфліктів які були в минулому цієї спільноти/індивіда, а також інструменти їх подолання для запобігання на майбутнє, накопичення «формул успіху» вирішення структурних проблем які там були; також, по-третє - це трансформація існуючих конфліктів у бік їх пом'якшення, наприклад, від прямого насильства до ненасильницької боротьби, якщо є проблема, яка не зникає. Тут можуть проявляти себе конкретні індивіди, які вже трансформувалися, які готові бути цими посередниками-медіаторами для того щоб сторони конфлікту знайшли точки дотику одна до одної чи дійшли взаємної вигоди. Можуть показати, що врегулювання конфлікту - це не обов'язково гра з нульовою сумою. Позитивний світо-мир - це те середовище, яке є подібним до оновлення людини.

Але, що важливо, що таке миробудівництво це не стихійний процес, а це процес який потребує свідомих зусиль конкретних індивідів, він не відбудеться сам по собі, керований «невидимою рукою» звідкись ззовні.

Доречі й сам Галтунг особисто, окрім його академічних досліджень, брав участь у різних мирних посередницьких ініціативах. Мабуть його найбільш помітним успіхом була допомога у вирішенні територіального конфлікту між Перу та Еквадором у 1990-х роках. Галтунг з командою зміг перетворити

спірну територію, в регіоні дель Кондор в Андах, між країнами, на двонаціональний парк, поклавши край насильству, яке спалахувало між цими двома країнами в 1941, 1981 і 1995 роках. Зараз він носить назву Парк миру Галтунга в Кордильєрах.

Vasylets Olha, Lytvynenko Oleksandr¹
email: ovasilec@gmail.com

Sociology and Contemporary Social Transformations: Proceedings of the 15th International Conference of Students and Junior Scholars (Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, November, 25, 2022). – Kyiv.: Naukova Stolytsia, 2022. – 123 pages.

The issue of leadership in the conditions of transformations: «The Prince» in the context of modern challenges

Sustainable development of society is possible only under the condition of its constant constructive reformation. Without active reflection and a systematic self-critical approach to historical challenges, neither adaptation nor successful transformative actions, as a component of the latter, are possible. Special responsibility falls on the head of transformations and his team. Our predecessors also understood this, in particular such outstanding historical thinkers as N. Machiavelli and H. Grotius.

The type of organization of power determines the forms of social interactions, itself based on the mutual determination of industrial relations by the level and nature of the development of productive forces. Each transition from one format of power relations to another takes place through systemic transformations of various types of social life practices.

The most significant works of N. Machiavelli «The Ruler» and «Reflections on the first ten books of Titus Livius» were written, mainly, during the year 1513, when the European world community of that time, formed by the benefits of the clergy in managing the dominant way of being spiritual - the confessional space, as well as feudal freedoms of the nobility, already showed its institutional incapacity. Italy in the 16th century was divided between the larger states (Kingdom of Naples, Duchy of Milan, Republic of Florence, Republic of Venice, Papal State (Vatican)). The level of violence was comparable to that which came with attempts at territorial unification, but lacked constructive dimension and the historical perspective of the latter. The time was coming for division into nation-states, absolutism, which was designed to stand in the way of the usual ways of governing - their degradation led to general decline. The hero of the new age was a cruel egoist. But was he immoral or - outside the morality of the previous historical era? While Machiavelli «sanctioned the use of immoral means for the ruler to achieve his goals», he never

¹ Olha Vasylets – lecturer of Faculty of Sociology and Law, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute».
Oleksandr Lytvynenko – Faculty of Sociology and Law, 1st year Bachelor student, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute».

doubted that a morally corrupt society cannot have a good system of government [J.G. Sabine, Thomas L. Thorson, 1997, p. 312]. The ruler's mission is integrated into a special type of moral relations - power relations, political morality, which, unlike ordinary human morality, where, for example, sacrificing one's own child is a tragedy, as well as religious morality (in the name of God), considers it acceptable that in modern life caused us moral opposition.

The unfolding of historical processes is not the same at every stage of human interactions, but we can observe certain cycles and follow trends, avoiding, of course, direct analogies. History must be known and understood in order not to repeat the mistakes of previous generations. According to this logic, the treatise «The Ruler» was written, where Machiavelli provides a kind of instructions for rulers, containing a description of the rules of successful rule, methods of seizing power, management techniques, skills, etc. [Machiavelli, 2019]. The instructions to rulers are based on a realistic vision of politics, which is not a dream place of residence (sinecure), therefore only the mind freed from prejudices and superstitions (to which we can include moral prescriptions) is capable of being a worthy instrument of the ruler. It is necessary to criticize his work, taking into account two points: the historical context of the writing and its genre. The journalistic passion of a diplomat and politician (which is exactly what Machiavelli considered himself to be) is not, in the strict sense of the word, a scientific method of researching a certain phenomenon. In our age of post-truth, populism, mediocracy and market approach to political teachings, Machiavelli's way of presenting information is possible to be relevant to the view on the problems of transition from one economic, management, value models of organizing social practices of globalized humanity to a new world order. Due to conflicts, losses, reframing of leadership qualities accompanying any systemic transformations.

A large number of examples can be cited to prove the relevance of his instructions and presentation. Ways of acquiring power in to accordance to «Prince» are: with the help of «own», «other people's» weapons and «inherited» like special path. «Own weapons» – are people who ready to follow the ruler without serious objections. The leader, a clear and inspiring idea, and a group of followers are belonging to this kind of weapon as a mode of action. Second variant is the «alien weapon» (other people's weapon)- it will be an alliance with individuals or groups that will benefit from cooperation with such leader. But, in this (second) case, there is a danger of loss of independence for the owner. As historical experience shows, the path from «other people's weapons» to «alien weapon» is not long enough and can stand in the way of any social transformations, distorting them. After all, the benefits of following the ruler in this case can be understood by different members of the group in their own way. These differences undermine loyalty and fuel conflict. Hereditary monarchy, in this context, is the most stable form of government, as subjects are accustomed to a given dynasty, type of government. At the same time, it is important that the monarch does not abuse fiscal powers and coercion. Thus, there are three ways of gaining power, as well as different ways of holding it. There remains only the question of the legitimacy of the owner who used a certain method. Although history shows that there has never been

such a power in the world that was supported by absolutely everyone without exception. Machiavelli also detailed the types of government and relations with subjects, the importance of the military, and the role of the ruler's virtues and his ideal image.

It will be appropriate to mention the idea of «natural law», which Aristotle spoke about since ancient times, and which reflects the essence of the state as a society organized in a certain way. For the latter, the question of the origin of power, its legitimacy, the source of sovereignty is always relevant. A historical contemporary of Niccolò Machiavelli, Hugo Grotius (in his variation of «natural law») distinguished the following variations of bearers of sovereignty: a single person, a group of persons, a popular assembly, a combination of the aforementioned [Grotius, 1994]. When concluding a social contract, the people have the right to choose any form of government and the ruler himself, respectively. An important element of this contract is the possibility of revising the form of government, which is provided only when this is previously indicated in the social contract (or the contract is terminated by the rulers themselves).

Hugo Grotius idealizes reality, because he does not take into consideration the danger of a one-person seizure of power and the corresponding adjustment of the state apparatus to one person, while Machiavelli does not concern himself with this as a significant problem. His main idea is to clarify the virtues necessary for a successful manager. The main principle of a prosperous government is to please the people without embittering the nobles. In modern language, we would mark this demand as a desire for national solidarity, which is absolutely important for Ukraine in the current historical circumstances.

In the work «The Ruler» (otherwise –«The Prince»), as previously mentioned, you can find an explanation of the virtues of the ruler and their importance for the success of his leadership, because his stay is in front of everyone. No one can combine all the virtues in himself, and therefore it is necessary to avoid those vices that lead to defeat or loss of power, and in others - at least to show moderation. Unconditional respect is commanded by a ruler who keeps his word. Therefore, it is necessary to have a concrete and historical vision of the shortcomings and advantages both in the manager's character and in his specific activity. But all immorality is acceptable when it serves to achieve a goal that is not exclusively personal, but is included in the general historical progress.

REFERENCES

1. Sebain Dzhordzh H. Istoriiia politychnoi dumky / Dzhordzh H. Sebain, Tomas L. Torson ; per. z anhl. – K. : Osnovy, 1997. – 838 s.
2. Nikkolo Makiavelli Derzhavets Vydvo Folio, Kharkiv, 2019. – 121 s.
3. Huho Hrotsyi. O prave voyny i myra / Huho Hrotsyi. – Reprynt s yzd. 1956 h. – M.: Ladomyr, 1994.

Шевченко Артем¹

email: artem_shevchenko2003@knu.ua

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Інформаційний «фронт»: чому Україні важливо відстоювати власні смисли?

Актуальність. Сьогодні про боротьбу українців знає весь світ: кожного дня наша нація платить величезну ціну за відстоювання власного існування, а також цінностей демократії та свободи. Події війни транслюються по телебаченню сотень держав, десятками мов задля того, щоб не тільки об'єктивно відобразити військові реалії в Україні, але й чітко окреслити неочевидну для стороннього спостерігача-іноземця істину: вказати, хто є агресором, а хто виступає жертвою у цій боротьбі. Важливо осмислювати інформаційний «фронт» не тільки в контексті історичної, психологічної, політичної наук, але й із застосуванням класичних та сучасних соціологічних теорій, поєднуючи із досвідом фахівців інших царин науки. Таким чином, ми здатні об'єктивно розглянути всі прояви інформаційної війни у соціальному житті, а також зрозуміти, яким чином індивіди залучені в процеси, викликані цією війною.

Виклад основного матеріалу. Смисли та значення, – центральні поняття соціологічної теорії А. Шюца – якими ми наділяємо все навколо. Розуміння як самостійні діючі індивіди, витікають не тільки з наших дій, а також із колективних уявлень [Durkheim, 1915: с. 434-435], закріплених на культурних та соціальних рівнях, тобто на інтерсуб'єктному рівні життя у вигляді об'єктів культури. У період ранньої соціалізації – нашого дитинства – ми засвоюємо від інших членів суспільства найчисельніші й найважливіші набори значень, які переважно виступають як найбільш стабільні та вкорінені в нашій свідомості. У старшому віці, через призму цих смислів, ми споглядаємо навколишній світ, інтерпретуємо ситуації та обираємо, як нам думати чи діяти [Schütz, 1962: с. 10-13]. Проте соціалізація – це неперервний процес, отже, впродовж людського життя ми зустрічаємося з безліччю інших смислів, які можуть стати частиною наших цінностей. Причому кількість та різноманітність значень в нашому житті напряму залежить від типу суспільства, в якому ми проживаємо: суспільства, які реально дотримуються принципів плюралізму та свободи слова, здатні запропонувати індивіду їх куди більше, ніж суспільства, в яких практикуються переслідування за «інакшість» думки, а медіа є інструментом трансляції єдиної точки зору. Але велика кількість значень не завжди має позитивний вплив на світогляд людини, розширюючи її кордони мислення та інтерпретацій. Під цим може ховатися чіткий намір заплутати, зруйнувати або викривити колективні та, врешті-решт,

¹ Студент 3 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

індивідуальні уявлення про навколишній світ. Надаючи суперечні, взаємовиключні, полярні точки зору, зацікавлені соціальні агенти здійснюють вплив на суспільства, переконуючи соціальних суб'єктів у речах, які не відповідають дійсності.

Такі масштабні маніпуляції стають можливими завдяки соціальній природі нашого знання, тобто соціальному конструюванню навколишнього світу [Berger, Luckmann, 1966]. Причому соціальний світ як продукт цього конструювання, щільно пов'язаний як із життєсвітом, – світом повсякденного досвіду, вперше обґрунтованого у філософії Е. Гуссерля – так і з іншими реальностями [Schütz, 1945: с. 533-576]. Одним із таких світів може виступати світ нашого знання про віддалені речі та смисли, який будується виключно через значення, що отримуються «ззовні», а не є продуктом нашої діяльності та раціонального мислення, адже лежить поза сферою нашої компетентності. У часи «інформаційного вибуху», коли значення оточують людину з усіх боків, вимагаючи звернути на себе увагу – шпальти новин, рекламні білборди, радіо- та телеефіри, гучні оголошення та музика – ми не здатні боротися з інформаційним перенавантаженням, тому на підсвідомому рівні, засвоюємо мимохідь почуте значення як складову об'єктивної реальності, не вдаючись до перевірок. Проте не тільки це є причиною, яка дозволяє здійснювати маніпуляції з колективними уявленнями. Почувши вичерпне, логічно завершене обґрунтування певного значення, підкріплене словом «експертів» або лідерів думок, яке транслюється через засоби розповсюдження інформації, до яких людина має довіру, проте при цьому це значення не належить до сфери обізнаності особи, вона може прийняти його як істину.

Користуючись цим знанням, зацікавлені соціальні актори здатні задавати та формувати порядок денний, використовуючи ЗМІ як інструмент розповсюдження значень [McCombs, Shaw, 1972: с. 176-187]. У цьому контексті мені надзвичайно імponує вислів Б. Коена: «Пресі переважно не вдається вказати людям, *що думати*, але вона з великим успіхом каже їм, *про що думати*» [Cohen, 1963: с. 13]. Таким чином, ЗМІ здатні обмежувати поле смислів, які сягають свідомості індивідів: відкидати одні значення, не вважаючи їх достатньо цінними, або наголошуючи на інших, змушуючи їх посісти вагому роль в житті кожного члена суспільства.

Інформаційна політика РФ, яка фактично продовжувала радянську політику, є демонстративним прикладом теоретичних узагальнень наведених вище: суспільство, яке обмежує кількість доступних смислів серед своїх членів та задає межі людської думки. Водночас, Російській Федерації тривалий час вдавалося переконувати світ у своїй непричетності до організації військових конфліктів, анексії та окупації територій, транслюючи власні ідеї та погляди через розгалужену гілку інформаційних каналів десятками мов. Основні принципи російської пропаганди, спрямованої на світову аудиторію, які дозволяли безперешкодно ширитися імперіалістським наративам держави-терориста, полягають в спотворенні фактів, перекладанні відповідальності, надмірній гіперболізації, якими вони керуються у формуванні значень

стосовно геополітичних та культурних аспектів, а зрештою розповсюджують їх під виглядом «альтернативної» точки зору, використовуючи всі можливості демократичного плюралізму у деструктивний спосіб [Shevchenko, 2022: с. 1-2]. Подібна інформаційна політика дозволила не тільки контролювати власне суспільство, але й частково диктувати порядок денний іншим державам світу, впливаючи на колективні уявлення шляхом просування потрібних Росії смислів. Причому розповсюдження хибних значень здійснювалося без дотримання міжнародних журналістських вимог, які передбачають об'єктивне та найбільш цілісне відображення реальності, а «кількісним» шляхом, тобто утворенням якомога більшої кількості пропагандистських осередків для різних аудиторій, показовим прикладом яких може слугувати новинний портал Russia Today, який транслював новини як в європейських країнах, так і продовжує це робити поза їхніми кордонами.

Демократичний світ сприймав та розповсюджував російські наративи як необхідну складову дотримання плюралізму в державах, незважаючи на безпідставні звинувачення, далекі від реальності сюжети та екстремістські смисли. Як результат, Росія близько 30 років здійснювала загарбницьку політику на реальних фронтах (окупація Абхазії та Північної Осетії – територій Грузії (1992-1993 рр., 2008 р.), Придністров'я – території Молдови (1990-1992 рр.), анексія Чеченської Республіки Ічкерія внаслідок двох воєн (1994-1996 рр., 1999-2009 рр.), виправдовуючи її власноруч створеним віртуальним світом.

Може здаватися, що Україна вперше відчула на собі серйозну конкуренцію на інформаційному фронті, яка вплинула на всі сфери суспільного життя, у 2014 році: тиск російської пропаганди не дозволив нашій державі чітко та однозначно висвітлити всьому світові події Революції Гідності та збройної агресії Росії на Донбасі. Тим не менш, боротьба за відстоювання смислів тривала набагато довше – впродовж всього існування української національної ідеї. Культурне винищення, якого хотіли досягти московські керманічі, впроваджуючи заборони на українську мову, руйнуючи традиції, ототожнюючи дві національності, відмінні за своїм способом життя та ціннісними системами, періодично заміщувалися фізичним винищенням – війнами, Голодомором, переслідуваннями тощо. Історія української державності завжди була пов'язана зі збереженням вихідних значень «незалежності», «свободи» та «нації». Отже, процес відстоювання Україною власних смислів є набагато тривалішим, хоча зараз й досяг апогею своєї інтенсивності.

З 2014 року нашою державою було здійснено безліч спроб висвітлити військовий конфлікт на Донбасі як збройну агресію Росії проти України. Журналістські розслідування, залучення міжнародних організацій у врегулюванні та аналізі конфлікту, великий публічний розголос – все це не дало здобути загального визнання, тим не менш, дозволило Україні вийти на міжнародний інформаційний ринок задля продукування та розповсюдження власної точки зору. Військова інтервенція Росії в Сирії в 2015 році дала новий поштовх для інформаційної співпраці. З часом державна політика в

інформуванні міжнародної спільноти лише покращувалася, розширюючи сферу впливу та збільшуючи довіру до українських джерел інформації.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року стало переломним моментом на інформаційному «фронті»: завдяки швидкому реагуванню державних інформаційних структур, розвиненим механізмам громадянського суспільства та міжнародній підтримці, якої було досягнуто роками боротьби за власні смисли, українцям вдалося відстояти власний наратив: Росія розв'язала загарбницьку війну в центрі Європи. Тим не менш, не можна визнати це кінцевою поразкою Росії в інформаційній війні, адже вона й надалі продовжує ширити фейкові новини, відкриту брехню та дезінформацію, виходячи за межі англомовних аудиторій [Myers, Frenkel, 2022], незважаючи на накладені санкції та заборону російської пропаганди.

Головна мета інформаційного «фронту» України – це максимально наблизити відображення віртуальної – новинної – реальності до об'єктивного висвітлення реальних подій війни, використовуючи як політичну силу уряду, так і журналістські стандарти, які є важливим мірилом міжнародного визнання. Соціологічний погляд на інформаційну війну між Росією та Україною здатен пояснити, чому цивілізовані суспільства світу допустили повномасштабну війну в центрі Європи, а також просунути тезу про те, що відстоювання смислів, спираючись на загальноновизнані методи, що не маніпулюють колективними уявленнями, а цілісно відображають об'єктивну реальність, є єдиним шляхом до перемоги над Росією та збереженням подальшого миру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Durkheim E. *The Elementary Forms of the Religious Life* / E. Durkheim – London: George Allen & Unwin LTD, 1915. – 456 с.
2. Schütz A. *Collected Papers I: The Problem of Social Reality* / A. Schütz – The Hague/Boston/London: Martinus Nijhoff, 1962 – 361 с.
3. Schütz A. *On Multiple Realities* / A. Schütz // *Philosophy and Phenomenological Research – International Phenomenological Society*, 1945. – №4 – С. 533-576.
4. Berger P. *The Social Construction of Reality* / P. Berger, T. Luckmann. – London: Clays Ltd, St Ives plc, 1966. – 249 с. – (Penguin Books).
5. McCombs M. *The Agenda-Setting Function of Mass Media* / M. McCombs, D. Shaw // *The Public Opinion Quarterly – Oxford: Oxford University Press*, 1972. – (36; вип. 2). – С. 176–187.
6. Cohen B. *The Press and Foreign Policy* / Bernard Cohen. – Princeton: Princeton University Press, 1963. – 298 с.
7. Shevchenko A. *The Destructive Machine of Russian Propaganda: How Pro-Russian Narratives Seep into World and Western Media* [Електронний ресурс] / Artem Shevchenko // *Transatlantic Dialogue Center*. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://tdcenter.org/wp-content/uploads/2022/11/TDC_The-Destructive-Machine-of-Russian-Propaganda_27_10_22-3.pdf
8. Myers S. *How Russian Propaganda Is Reaching Beyond English Speakers* [Електронний ресурс] / S. Myers, S. Frenkel // *The New York Times*. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nytimes.com/2022/08/09/business/russia-propaganda-spanish-social-media.html>

Гусакова Катерина¹

email: katernyna.o.husakova@lpnu.ua

Громадський активізм як соціальна інституція суспільства: особливості інституційного підходу

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Про особливості громадського активізму в Україні говорили різні науковці розглядаючи політичну культуру та громадянське суспільство. Досліджуючи поняття громадського активізму, ми говоримо про діяльність громадян та їх об'єднань, яка спрямована на розв'язання суспільних проблем [Дейнеко, 2020: с. 51].

Якщо раніше більшість праць розглядали переважно кількісні форми активізму, зосереджуючи свою увагу на кількості громадян, які беруть участь в громадських організаціях, то після 2013-2014 років почали розглядати нові типи громадянського активізму, науковці звернули увагу на виникнення численних неформальних мереж та волонтерських рухів.

Приклади громадського активізму можуть бути різні. За результатами міжнародного дослідження: «Регіон, нація та інше: міждисциплінарне та транскультурне переосмислення України» В.Середа до видів громадянського активізму відносить участь у громадських об'єднаннях, залученість до прийняття державних рішень, допомога іншим на громадських засадах, що порівнюється з відповідними практиками. На рівні практик звертають увагу на підписання петицій, участь у зборах підписів, звернення до місцевих політиків, участь у демонстраціях, бойкот товарів чи послуг, волонтерська діяльність, матеріальна та нематеріальна допомога, надання допомоги ВПО та військовим [Середа, 2014: с. 58–78].

Вивчаючи поняття громадського активізму ми часто апелюємо до становлення та формування громадянського суспільства, але варто також зазначити, що соціологічна інтерпретація громадянського суспільства має в собі інституційний та практичний його виміри. В. Степаненко зазначає, що інституційний рівень містить в собі наявність відповідних соціально-правових норм та механізмів, які можуть привести в дію принципи громадянського суспільства. До них відносять: принцип верховенства права, що гарантує рівність перед законом; зовнішній громадський контроль за владою на всіх рівнях, включаючи громадські ради при органах виконавчої влади та правозахисні громадські організації. В практичному вимірі зосереджується увага на практичному та когнітивному компонентах. До практичного компоненту відносять активність громадян, що проявляється не лише участю у виборах, а саме ініціативні групи, громадські рухи, участь в добровільних

¹ Аспірантка кафедри соціології та соціальної роботи, Національний університет «Львівська політехніка».

суспільних спільнотах, які часто можуть бути неформалізовані або ж віртуальні, вміння лобювати суспільно важливі ініціативи. До когнітивного компоненту відносять поінформованість та громадянську компетентність, навички застосовувати судову або правозахисну системи [Резнік, 2019: с. 66].

О. Дейнеко зосереджує свою увагу на тому, що соціальні практики можуть бути поділені за спрямованістю на дві підгрупи: громадський активізм у площині «громадянин - влада» та громадський активізм у площині «громадянин – громадянин». Якщо говорити про першу підгрупу «громадянин - влада», то це практики, що пов'язані з можливістю громадян впливати на прийняття рішень владою - подання та підписання петицій, звернення до політиків чи органів місцевої влади, участь в зборах підписів, участь в демонстраціях чи бойкоті послуг або товарів. Ці практики можуть здійснюватися індивідуально або на рівні колективних зусиль громадян. Друга підгрупа практик, яку виділяє О. Дейнеко, це громадський активізм у площині «громадянин – громадянин». Ці практики пов'язані з можливістю впливати на вирішення різноманітних проблем в громаді без участі влади, проблем соціальних груп або окремих громадян. До таких практик громадського активізму відносять благодійність, матеріальну та нематеріальну допомогу, волонтерство, соціально спрямовані заходи, які допомагають вирішити локальні проблеми. Такі практики також можуть бути як індивідуальними, так і колективними [Дейнеко, 2020: с.52-53].

Громадський активізм, як ми вже зазначали, може трансформуватися. Яскравим виявом громадського активізму в Україні є революція в 2013-2014 роках.

В. Степаненко вивчав українську революцію, через поняття (де)інституціоналізації та пострадянської політики. «Пострадянську політику» він розглядає як механізми та логіку адміністративно-централізованого прийняття рішень, які значно обтяжені інституційною пам'яттю історичної радянської державно-бюрократичної та однопартійної машини. Метою цієї політики є відтворення пострадянського суспільства, хоча зараз й змішаного з деякими постмодерністськими інгредієнтами демократії та капіталізму. «Інституціоналізація» в її соціологічному значенні, передбачає формування системи формальних та неформальних правил, норм й цінностей, що регулюють соціальну взаємодію, зокрема політичну. У цьому контексті також слід розуміти інституціоналізацію не лише як формування системи організаційних мереж, але й як продукування соціальних смислів, структуруючих дії, які визначають стабільні соціальні моделі поведінки через формальні та неформальні практики, дискурси, норми та цінності. Отже, деінституціоналізація – це розмивання та руйнування заданих інституціоналізованих шаблонів, зміна соціальних сенсів та правил, відкрита (або прихована) відмова від вимог, що висувуються до соціальної діяльності.

На думку В. Степаненка протестний рух Майдану й наступне народне повстання було найрадикальнішою спробою деінституціоналізації пострадянської політики та порядку з 1991 року. Хвиля демонтажу пам'ятників Леніну по всій країні, зокрема й в столиці Києві під час протестів,

була лише найпростішою акцією, хоча, що важливо, мала символічне значення, у складному процесі деінституціалізації радянської та комуністичної спадщини. Цей процес ще триває. Ще одним прикладом деінституціалізації радянської та комуністичної спадщини в наш час є перейменування вулиць та міст, відмова від всіх радянських згадок у повсякденному житті. Проте варто пам'ятати, що внести зміни в менталітет й ставлення суспільства є набагато складнішим завданням. У цьому сенсі Майдан та його практики були складним досвідом у побудові нових інституцій, правил та цінностей, які за своєю суттю не були «пострадянськими». Можна розглядати їх як елементарно демократичні, європейські, засновані на верховенстві права, які поважають права особи та людську гідність, апелюють до людської справедливості. У політичній площині українська «Революція гідності» також виявилася унікальним досвідом залучення мас громадськості до пошуку нових форм як прямої, так і представницької демократії, а також державності в її ідеально-нормативних соціальних уявленнях.

Не варто забувати також про «інституційні пастки» таких трансформацій. Інституційна пастка будь-якого радикального суспільного руху, включно з революцією, полягає в неминучому розриві між ідеальними суспільними прагненнями та їх практичною реалізацією. Багато інституційних підходів та концепції зосереджені на соціальній інерції інститутів, тобто на їх об'єктивних, а не суб'єктивних характеристиках. Багато з цих пасток уже виявлено в соціальних практиках постмайданного розвитку країни.

Протестний рух на Майдані виявився головним у цій ланцюговій реакції деінституціалізації старого пострадянського режиму. Але ще важливіше те, що Майдан та його практика проголосили народження нової потужної інституції в політичному просторі України.

У десятиліття 2010-х років до активного громадського життя прийшло нове покоління українців, які народилися в незалежній державі та в шкільні роки ніколи не були членами комуністичних молодіжних організацій.

Важливо підкреслити, що початкові та спонтанні проєвропейські виступи на Майдані були ініційовані громадськими активістами та студентами, а не лідерами опозиційних партій. Тобто це був вияв дійсно громадського активізму, а не політичної практики.

Майдан як добровільна самоорганізована соціальна мережа та загальнонаціональний протестний рух розвивався та регулярно збагачував свій порядок денний у відповідь на політичну ситуацію: від перших гасел євроінтеграції України до вимог справедливості та розслідування провини посадових осіб [Степаненко, 2015: с. 29-44].

Такий вияв громадського активізму відображає створення нових інституцій у контексті трансформацій суспільства. Громадський активізм сильніше виражається в часи змін, він частіше проявляється в щоденних практиках та набуває більше інституційних рис. Формується стійка система формальних та неформальних правил, норм та цінностей, що регулюють

соціальну взаємодію. Громадський активізм, таким чином, стає новою інституцією суспільства не лише в кількісному, але й в якісному вимірах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дейнеко О. Локальний громадський активізм як компонент соціальної згуртованості в об'єднаних громадах: особливості, прояви, агенти [Електронний ресурс] / О. О. Дейнеко // Актуальні проблеми філософії та соціології. - 2020. - Вип. 26. - С. 51-57.
2. Серeda В. Переосмислюючи український ідентифікаційний простір: громадський активізм в Україні після Євромайдану / Вікторія Серeda // Феномен Майдану в українському суспільстві: соціологічні інтерпретації / за наук. ред. Є.І. Головахи та О.Г. Стегнія. К. : Інститут соціології НАН України, 2014. С. 58–78.
3. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні / за наук. ред. О. Резніка. Київ: Інститут соціології НАН України, 2019. 288 с.
4. Stepanenko, V. (2015) Ukraine's Revolution as De-Institutionalisation of the Post-Soviet Order. In: V. Stepanenko and Y. Pylynskyi (Eds.). *Ukraine after the Euromaidan: Challenges and Hopes*. (pp. 29–47). Bern: Peter Lang.

Лопушняк Едуард¹

email: cecarduck@gmail.com

Розподіл влади як соціальна технологія диференційованого впливу в Україні

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Сьогодні ми можемо стверджувати, що Україна успішно пройшла всі виклики, як політичні, так і економічні, з якими зіткнулись східноєвропейські держави під час «Третьої хвилі демократизації» і які детально дослідили, наприклад соціологи М. Оренштайн та К. Годсі у праці «Підбивання підсумків шоку. Соціальні наслідки революції 1989 року» [Ghodsse, Orenstein, 2021]. В Україні вдалось розбудувати ліберальну демократичну державу, зовнішня політика якої спрямована на захист цінностей мирного ненасильницького співіснування між державами та націями та верховенства міжнародного права. Як, наприклад, зазначає австрійський історик Ф. Тер: «Україні вдалось побудувати демократію, і вона є плюралістичною державою з вільними ЗМІ та відкритою політичною конкуренцією» [Ter, 2022: p. 3].

Важливим етапом для утвердження демократичного соціального порядку в Україні стала поступова побудова якісної моделі поділу влади. Стаття 5 Конституції України заклала фундамент для цього, визначивши, що в Україні влада розподіляється на виконавчу, законодавчу та судову. Такий розподіл є однією з найважливіших характеристик демократичного устрою та демократичної політичної культури суспільства, оскільки, по-перше, фактично забезпечені зв'язки громадян з різними державними інститутами, які діють на основі врахування інтересів громадян держави. По-друге, стає

¹ Аспірант факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

неможливою узурпація влади через встановлення термінів владних повноважень та введення в дію антикорупційних механізмів забезпечення функціональної автономності трьох гілок влади, які є важливим соціотехнологічним принципом – механізмів стримувань та противаг. Потретьє, функціонально автономні гілки законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють диференційований вплив на громадську та політичну активність громадян та громадських об'єднань. Розподіл влади сприяє соціальному включенню, адже крім дій безпосередніх владних акторів, важливим стає й народний суверенітет, тобто контроль суспільством дій владної верхівки. А розвиток громадської та політичної активності індивідуальних та колективних суб'єктів, у вигляді громадянського суспільства, сприяє консолідації нації та розв'язанню тих проблем демократичного транзиту, які, наприклад відзначають науковці Х. Лінц та А. Степан у своїй праці «Проблеми демократичного переходу та консолідації: Південна Європа, Південна Америка та посткомуністична Європа» [Linz, Stepan, 1996: pp. 24-37.].

Сьогодні соціологія має три основні точки зору у визначенні концепту «соціальна технологія»: інструменталістську, соціально-детерміністську та ідею автономної технології. Ми використовуємо соціодетерміністську ідею в нашому дослідженні загалом, й у визначенні концепту «соціальна технологія поділу влади», зокрема. Автори цієї ідеї стверджують, що технологія є проявом соціальних, політичних та культурних ідеалів, а не просто нейтральним автономним інструментом для розв'язання проблем. За допомогою соціальної технології не тільки технічні судження втілюються в життя, але й соціальні цінності та інтереси тих, хто її розробляє та використовує. У цій ситуації соціальна технологія поділу влади є інструментом розв'язання питань у взаємодіях між державою та суспільством, а також між інститутами влади, на які впливають соціальні, політичні та культурні фактори.

Враховуючи вищезначене визначення соціальної технології потрібно відзначити, що переважна більшість сучасних науковців досліджують розподіл політичної влади як важливу спеціалізовану соціальну технологію, яка в умовах новітніх соціальних змін потребує певного інноваційного оновлення. Р.Даль у праці «Демократія та її критики» наголошує на важливості створення якісно нових політичних стратегій захисту «демократичної меншості», до якої реально належать певні елітні групи, чия діяльність забезпечує науково-технологічний прогрес [Dahl, 1989: pp. 295-310]. Інший американський вчений Р. Рейч звертає увагу на тенденцію посилення впливу транснаціональної олігархії, діяльність якої майже не контролюється інститутами державної влади [Reich, 2020: pp. 182-192]. На цю проблему звертає також увагу й Фр. Фукуяма, який вказує на феномени масового невдоволення ліберальною політикою, яку здійснюють різні гілки державної влади, реально захищаючи інтереси транснаціонального бізнесу, а не інтереси своїх громадян [Fukuyama, 2022: pp. 85-140]. Британський дослідник П.Мейсон у книзі «Посткапіталізм. Путівник у майбутнє»

доводить, що в умовах розвитку новітнього етапу інформаційної революції значно посилюється маніпулятивний вплив на свідомість людей та на інститути влади з боку традиційних та нових медіа. Наслідком такого впливу є ризики та загрози появи гібридних війн, інформаційними приводами виникнення яких є «раціональні аргументи на користь паніки» [Мейсон, 2019: с. 289-311].

Виходячи з емпіричних даних проведених соціологічних досліджень, легко зробити висновок, що активне ресурсне забезпечення української армії та залучення до волонтерської діяльності, спрямованої на допомогу евакуйованим мешканцям та біженцям з окупованих територій, є найпоширенішою адаптивною культурною практикою серед громадян, які проживають на неокупованих територіях (збір і розподіл гуманітарної допомоги, поселення у власне житло, залучення до оплачуваної роботи, створення оздоровчих та реабілітаційних центрів тощо). Гармонійна співпраця між органами влади та громадянським суспільством дозволили створити якісне законодавство, яке сприяє соціальному включенню кожного громадянина у волонтерську діяльність. Наприклад, ВРУ ухвалила законопроекти №7492 та 8076, які стосуються волонтерської діяльності.

Зміст адаптаційних культурних практик населення звільнених територій України, як правило, відображає бажання частини мешканців повернутися до власних домівок, відновити пошкоджене війною майно, отримати обіцяну гуманітарну допомогу, фінансову допомогу та компенсацію за втрачене майно, якими їх забезпечує виконавча гілка влади, а саме Кабінет Міністрів та органи місцевого самоврядування. Постраждалі та травмовані мешканці вже звільнених територій прагнуть отримати якісні медичні послуги з метою лікування хронічних хвороб, проведення невідкладних хірургічних операцій та протезування. Якщо ж врахувати ту обставину, що на початок грудня 2022 року в Україні загарбники пошкодили 1444 медичних центри, то, вочевидь, задовольнити потреби якісного лікування громадян навіть шляхом їх евакуації доволі складно. Проте важливо вказати, що у разі відмови у лікуванні працюючими медичними центрами, громадяни мають право звернутися зі своїм позовом до судових органів, які направляють обов'язкові до виконання судові рішення до Національної служби здоров'я як органу виконавчої влади.

Таким чином, попри труднощі, вдається задовольнити законні запити громадян до органів влади з метою збереження свого здоров'я. Важливо також вказати, що значна частина звільнених територій досі є замінованою та небезпечною для проживання й здійснення економічної діяльності. Тому нагальним практичним завданням усіх органів влади має бути створення стимулів формування нової адаптивної культурної практики як системи запобіжних заходів для мешканців таких територій, які націлені на збереження їх життя. Варто також зазначити, що в умовах воєнного часу виникає необхідність врахування та законодавчої підтримки потреби громадян у свободі вибору оптимального способу своєї діяльності у кризовий період. Таку законодавчу підтримку очікують, наприклад, студенти

евакуйованих закладів вищої освіти України, одночасно схвалюючи підтримку з боку Міністерства освіти та науки України, яка дає їм можливість ефективно адаптуватись до нових культурних реалій життя та без зайвих бюрократичних перешкод отримати: 1) академічну відпустку, 2) продовжити навчання у закордонних університетах, скориставшись можливостями академічної мобільності, кількість та якість яких в останній рік значно зросли, 3) отримати змогу комфортно навчатись у дистанційному форматі з використанням передових цифрових технологій.

Висновок: розподіл влади як соціальної технології диференційованого впливу на адаптивні культурні практики населення України в період воєнного стану є важливим показником демократичного устрою української держави, позитивно сприяє подальшій демократизації українського суспільства та слугує значущим стимулом для багатьох країн сучасного світу посилювати всебічну допомогу народу України у його боротьбі за збереження територіальної цілісності, державного суверенітету та національної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kristen Ghodsee and Mitchell A. Orenstein. – Taking Stock of Shock Social Consequences of the 1989 Revolutions – Oxford, Oxford University Press 2021, – 300 p.;
2. Philipp Ther. – Ukraine in Postcommunist Transformation: The Problem of Regional Divergence in Historical Perspective 2022, – 19 p.;
- 3.
4. Juan Linz and Alfred Stepan, Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe. – Johns Hopkins University Press, ch. 2 (“Stateness, nationalism, and democratization”), 1996, – pp. 24-37.;
5. Dahl R. Democracy and its critics. – New Haven and London: Yale university press. 1989. – 397p.
6. Reich R. The System. Who Rigged It, How We Fix It. – New York : Penguin Random House LIC, 2020. – 206p.
7. Fukuyama Fr. Liberalism and its discontents. – London: Profile books, 2022.- 178 p.
8. Мейсон П. Посткапіталізм. Путівник у майбутнє/пер. з англ. Наталія Мочалова. – К.: Наш формат, 2019. - 360 с.

Благодир Наталія¹
email: nat.blagodyr@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні трансформації:
Матеріали XV Міжнародної конференції студентів
та молодих науковців (Київ, Київський
національний університет імені Тараса Шевченка,
25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Гендерна нерівність: інтерпретація соціологів- класиків та стан проблеми в українському суспільстві

Проблема гендерної нерівності вже протягом десятиліть не втрачає своєї загостреності в українському суспільстві. Нині трансформується «традиційне» розуміння ролі чоловіків та жінок у суспільстві: стереотипи руйнуються, суспільство продовжує ставити нові вимоги до обох статей, а їхні позиції помітно змінюються. Наразі гендерна рівність — це один із індикаторів перспектив соціальних змін, що демонструє рівень політичного, соціально-економічного та культурного прогресу будь-якого суспільства. Усе це обумовлює актуальність теми, що потребує соціологічного вивчення. У цій роботі я пропоную проаналізувати напрацювання щодо гендерної проблематики класиків соціологічної думки — Г. Спенсера й Е. Дюркгейма — та оцінити працездатність їхніх концепцій в сьогоденні.

Отож погляди Г. Спенсера на питання становища обох статей у суспільстві не були сталими й еволюціонували від профеміністичної позиції до антифеміністичної. У XVI розділі «Соціальної статистики» під назвою «Права жінок» Г. Спенсер доводив, що права людей потрібно застосовувати в однаковій мірі як до чоловіків, так і до жінок, зазначаючи, що «природна справедливість не знає різниці між статями» [Spencer, 1851: с. 155]. Г. Спенсер вважав, що навіть припустивши, що жінки володіють меншим інтелектуальним потенціалом, ніж чоловіки, ми не можемо стверджувати, що це слугує визначальною причиною менших прав жінок. Учений доводив, що в разі розподілу прав між людьми відповідно до вказаного критерію, окремі чоловіки теж мають втратити певні громадянські права, а окремі жінки, розумові здібності яких перевищують середній рівень чоловічих, мають отримати більше прав. Але в такому разі стать жодним чином не впливає на цей розподіл [Spencer, 1851: с. 157].

Але згодом у праці «Основи психології» Г. Спенсер порівнює відмінності між способами мислення чоловіків та жінок з відмінностями у мисленні цивілізованої й нецивілізованої людини [Spencer, 1855: с. 178], а в роботі «Соціологія як предмет вивчення», вчений пише, що фізичні та психологічні відмінності між статями сформувалися у зв'язку з такою фундаментальною необхідністю, як пристосування до батьківських й материнських обов'язків у процесі людської еволюції. Хоч ці інстинкти є спільними для обох статей, вони все ж не ідентичні в чоловіків та жінок. Вчений зауважує, що такий інстинкт переважає саме в жінок. Менший розмір тіла й мозку жінок Г. Спенсер вважав

¹ Студентка з курсу соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

свідченням їхньої інтелектуальної слабкості, порівнюючи з чоловіками. Ці відмінності, на думку соціолога, сформувалися в результаті історичних взаємин статей, які будувалися, як відносини «сильного» й «слабкого». Крім того, сформувалася готовність жінок підкорятися будь-якій владі, тому вчений вважав обов'язковим виключення їх із публічного життя, щоб вони не створювали бази для автократичних й тиранічних політичних режимів [Spencer, 1873: с. 230]. Наведена позиція вченого давно спростована й нині жодним чином не пояснює реалії сучасного суспільства з наукової позиції. Ці положення були прийнятними для тих часів, але наразі вони є яскравим прикладом архаїчних стереотипів, які стрімко руйнуються у свідомості людей.

Е. Дюркгейм у роботі «Про поділ суспільної праці» говорить про диференціацію статевих функцій у шлюбних відносинах. Він зауважує, що почуття між чоловіком та жінкою виникають не через прості відмінності між ними, а через ті несхожості, які взаємодоповнюються. Він пише: «Ізольовані один від одного чоловік та жінка володіють різними частинами того ж самого цілого, яке вони, поєднавшись, відновлюють» [Durkheim, 1964: с. 58]. Жіночими функціями він називає домогосподарство, виховання дітей та догляд за ними, а чоловічими — професійну діяльність, забезпечення й підтримку матеріального добробуту в сім'ї та участь у суспільно-політичному житті. Е. Дюркгейм констатує, що у культурних народах жінка почала вести абсолютно протилежне від чоловічого існування: «Дві важливі функції дисоціювалися: одна стать оволоділа емоційними функціями, а інша — інтелектуальними» [Durkheim, 1964: с. 60]. Вчений стверджував, що психіка жінок підпорядкована традиціям, вони не мають «особливо інтенсивних інтелектуальних потреб» [Durkheim, 1951: с. 121]. Також соціолог додавав, що люди, які вимагають рівних прав жінок та чоловіків, забувають, що «справу віків не можна знищити в одну мить та що юридична рівність не може бути законною, доки психологічна нерівність настільки велика», тому варто докласти зусиль, щоб зменшити останню [Durkheim, 1951: с. 353].

За Дюркгеймом жінки не просто ніколи не зможуть виконувати чоловічі соціальні функції, а й з часом будуть все сильніше різнитися з ними. Проте ці відмінності будуть використані соціально, тому, диференціюючись, обидві статі соціалізуються однаково, але в різних напрямках. Так, ті суспільні сфери діяльності, де може фігурувати жінка, ґрунтуються на емоційній основі (культура, мистецтво тощо). Не винятково, що чоловіки теж можуть займатися мистецтвом чи літературою. Та, на думку Е. Дюркгейма, це не свідчить про те, що сфери діяльності обох статей можуть знову стати однорідними. Він вважає, що навіть у ці сфери діяльності жінка приносить власне бачення, а отже, її роль залишається особливою й зовсім не схожою на чоловічу.

Для аналізу ставлення українців до питання гендерної нерівності через призму класичних теорій було здійснено вторинний аналіз соціологічного опитування групи «Рейтинг» 2021 року [Дослідження «Рейтинг», 2021]. Так, 64% та 56% респондентів називають відповідно готування їжі й заняття хатніми справами жіночими обов'язками. Виховання дітей 54% опитаних

вважали роботою і чоловіків і жінок, але водночас сумарно 41% відводили це заняття до жіночих справ, а отже у сімейних відносинах зберігається «традиційний» розподіл функцій. Чоловіки часто відносили готування, прибирання в житлі й виховання дітей до жіночих справ, а от жінки, виходячи з результатів опитування, прагнуть перекласти частину домашніх справ на чоловіків, адже з розширенням професійної реалізації жінок зменшується час та натхнення для роботи вдома. Чоловіки ж соромляться виконувати такі обов'язки, боячись загрози власній маскулінності й відводять цю роботу жінкам, хоч і вважають її рутинною та неоплачуваною. Ці твердження доводять позицію обох соціологів, адже у сучасному суспільстві домашня сфера залишається більшою мірою саме жіночою. У цьому разі доречна аргументація Е. Дюркгейма, пов'язана із солідарністю у шлюбі. Нині жінки, звісно, беруть участь у публічному житті, але водночас продовжують виконувати домашні справи. Фактично, розподіл праці, про який говорив вчений, зберігається, хоча диференціація певною мірою зменшилася. Погляди Г. Спенсера не описують цілком сучасне становище, адже одна з основних його думок, зокрема про цілковите підпорядкування жінки чоловіку, відносини «сильного і слабкого» не є реаліями сучасного українського суспільства.

Майже половина респондентів схильні до думки, що кар'єра важливіша для чоловіка, більше третини переконані, що саме чоловік має забезпечувати сім'ю, 43% повністю згодні з тим, що народження дитини – це головне жіноче покликання (ще 20% схильні з цим погодитися). Близько 55% вважають, що жінка виховує дітей краще, ніж чоловік. Така позиція громадян вкотре підтверджує твердження Е. Дюркгейма про те, що неможливо дуже швидко позбутися тих усталених думок, щодо ролі жінки й чоловіка, які склалися в соціумі. Усе ж серед українців досі панує ідея Г. Спенсера про те, що материнський інстинкт сильніший, ніж батьківський, і що суспільству притаманне «приспосовання духу». Але це не більше, ніж прояв залишків «традиційного» розуміння ролі жінок й чоловіків у свідомості громадян, такі судження мають тенденцію до повного зникнення.

Переважає більшість опитаних не погоджуються з тим, що чоловіки здатні бути кращими керівниками (21% геть не згодні й ще 34% радше не згодяться). Більше третини респондентів також не схильні вважати, що жінка може повноцінно реалізувати себе, займаючись лише домашніми справами та ще 82% опитаних, не вважають чоловіків розумнішими за жінок. Суспільство не шукає прямої кореляції між фізичними характеристиками представників обох статей та їхніми функціями в соціумі, адже ці стереотипи є занадто архаїчними.

Значення індексу для відповідей на всі ці запитання коливався від 1 (зовсім не погоджуюся) до 4 (цілком погоджуюся). Зважаючи на це, цікавим є те, що у відповідях на всі ці запитання середній індекс відповідей жінок завжди був меншим, ніж чоловічий, а отже, вони сильніше прагнуть до рівності прав між статями. Також бачимо, що більш консервативними у поглядах були старші й фінансово бідніші респонденти, а молоді чоловіки

здебільшого частіше підтримували патріархальну форму відносин, ніж це робили молоді жінки (18-35 років).

Отже, деякі твердження теорій обох вчених лише частково ілюструють гендерне становище українців. Підкреслю, що концепція Г. Спенсера у своєму загальному вигляді і наукою, і соціумом сприймається як набір стереотипних уявлень, які наразі далекі від реальності й не можуть пояснити її. Більш доречною є аргументація Е. Дюркгейма, пов'язана з розподілом праці й солідарністю у шлюбі. Хоча певні його ідеї застаріли, все ж є низка положень, які пояснюють гендерну ситуацію в країні. Це є свідченням розвитку свідомості українців, які прагнуть домогтися паритетного становища обох статей. Наше суспільство крок за кроком відхиляє ті чи інші стереотипи та намагається зрівняти й покращити позиції представників обох статей у соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Spencer H. / H. Spencer Social Statics. John Chapman, 1851. – p. 510
2. Spencer H. The Principles of Psychology. Longman, Brown, Green, and Longmans, 1855. – p. 629
3. Spencer H. The Study of Sociology. London: Henry S. King & Co, 1873. – p. 258
4. Durkheim E. The division of labor in society. N. Y.: Free Press, 1964. – p. 415
5. Durkheim E. Suicide: A Study in Sociology / ed. Simpson G., N. Y.: Free Press, 1951. – p. 427
6. Опитування соціологічної групи «Рейтинг» Гендерні ролі та стереотипи» (2021)
URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/gendernye_rol_i_stereotipy.html

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Костенко Ярослав¹
email: yarosl.kostenko@gmail.com

Статистичні методи роботи з пропущеними значеннями в емпіричних соціологічних дослідженнях: результати обчислювальних експериментів

Соціологія та сучасні
соціальні трансформації:
Матеріали
XV Міжнародної
конференції студентів та
молодих науковців (Київ,
Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 25 листопада
2022 року). – К.:
Видавництво «Наукова
столиця», 2023. – 123 с.

Відсутність даних – достатньо типова проблема для кількісних соціологічних досліджень, що містять у інструментарії сенситивні питання або ж ті, що базуються на BigData. В умовах війни, спостерігаються складнощі зі збором даних, водночас більш популярними стають телефонні та інтернет-дослідження. За таких досліджень обсяг пропущених даних зростає. Водночас, умови війни збільшують частку сенситивних питань, що також негативно впливає на повноту даних. Це дедалі збільшує актуальність проблеми роботи з пропущеними даними.

У багатьох наукових галузях, які працюють з даними, нерідко застосовують метод повного аналізу кейсу, що використовує тільки дані, які повністю відомі, і пропускає всі спостереження з відсутніми значеннями для проведення статистичного аналізу. Проте для соціологічних досліджень повний аналіз кейсу в значній мірі неможливий через частоту пропусків і довжину опитувальника. Існує низка методів заповнення відсутніх значень наявними – ампутації даних, що значно відрізняються за рівнем відповідності кінцевих даних реальним.

Найпростіший підхід до пропущених значень полягає в тому, щоб замінити їх на моду, медіану чи середнє. Принцип імпутації в усіх цих випадках є незмінним. Такі грубі методи імпутації є швидкими та простими для імпутації, у них є низка недоліків:

1. Недооцінка дисперсії.
2. Деформація зв'язків між змінними.
3. Результат є упередженим до загальної статистики.

Як буде продемонстровано експериментально, використання таких методів призводить до значних викривлень даних.

Імпутація з регресією із використанням однієї чи декількох змінних може призвести до більш коректних значень. Перш за все, дослідник повинен побудувати регресійну модель для імпутованої змінної. Коефіцієнти

¹ Аспірант факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

оцінюються, і тоді відсутні значення можуть бути передбачені за допомогою конструйованої моделі. Варіативність може бути скоригована шляхом додавання випадкових помилок до моделі регресії. Додавання похибок до введених значень відновлює втрачену варіативність даних і ефективно виключає упередження, пов'язані з використанням регресійних моделей. Проте, як буде продемонстровано, регресійні моделі також значно викривляють дані у порівнянні з еталонним масивом, і доцільно використовувати менш упереджені методи.

Для проведення аналізу різних методів імпутації даних необхідно перевірити їх реалізацію на практиці. У якості масиву для аналізу даних було взято 6 хвилю масиву ESS, частину дослідження, що стосувалась України. Даний масив є результатом проведення реального соціологічного опитування, а значить, його використання із метою аналізу можливостей методів імпутації даних в соціології є доцільним. Був обраний блок питань соціально-політичної тематики, що складався з 11 питань, що мали порядкові шкали (які можна розглядати як квазіметричні), та корелювали між собою, а отже, їх можна було регресійно виразити одна через одну.

Аналіз методів імпутації даних виконувався за допомогою статистичної мови програмування R. Після імпорту адаптованого масиву, через використання функції `prodNA` з пакету `missForest`, для блоку змінних було згенеровано 3 масиви із пропущеними значеннями, процент пропущених значень сягав 5, 10 та 20 відсотків. Використання відразу трьох масивів дозволяє краще зрозуміти межі імпутації даних, аналізуючи відхилення у результатах імпутації від еталонного масиву. Було обрано 9 методів аналізу даних, що підтримуються пакетом `micе`:

1. `Proportionaloddsmodel`
2. `Predictive mean matching`
3. `Weighted predictive mean matching`
4. `Random forest`
5. `Mean`
6. `Random sample from observed values`
7. `Classification and regression trees`
8. `Bayesian linear regression`
9. `Linear regression using bootstrap`

З цих методів, саме для порядкових шкал призначений `Proportional odds model`. Решта методів є апікабельними у метричних шкалах. Саме тому шкали були конвертовані у квазіметричні. З цих методів `mean` та `random sample` є найпростішими і пропонуються до розгляду виключно у режимі порівняння із іншими. Баєсіанська лінійна регресія передбачена для неперевних шкал, тому її використання у соціальних науках також може бути не дуже актуальним.

Після конвертації у квазіметричні, отримані дані аналізувались за трьома критеріями:

1. Порівняння відхилень середніх значень змінних від еталонного масиву (без пропущених значень)

2. Порівняння відхилень дисперсій змінних та їх напряму від еталонного масиву (без пропущених значень)

3. Порівняння відхилень коефіцієнтів кореляцій та їх напряму від еталонного масиву (без пропущених значень)

Як можна було очікувати, найгірші результати показали саме найбільш примітивні методи. Mean, очевидно, не викривляє середні значення, проте вкрай сильно викривляє показники дисперсії (до 10% відхилень для 20% пропущених значень) та значення коефіцієнтів кореляцій у масиві. Імпутація випадкового значення практично не впливає на показники дисперсій, проте вкрай сильно викривляє середні значення, та більше за усі інші методи – коефіцієнти кореляцій (до 33% відхилень для 20% пропущених значень).

Також негативно продемонстрували себе методи Random forest (значно викривляє усі коефіцієнти), Classification and regression trees (значно викривляє середні значення).

Метод Linear regression using boot strap (тобто з використанням шуму) продемонстрував середні результати, кращі за примітивні методи, проте значно більші відхилення за методи Predictive mean matching, Weighed predictive mean matching, та Proportional odds model, які загалом продемонстрували найкращі результати. Наприклад, за умови 20% пропущених значень, відхилення середніх значень за використанням лінійної регресії сягає 0,54%, водночас відхилення для Weighed predictive mean matching – 0,32%. Також, регресійна імпутація негативно впливає на коефіцієнти кореляції, навіть за використанням випадкового шуму. За умов 5% пропущених значень, Proportional odds model посилює коефіцієнти кореляції лише на 0,7%, водночас регресійна модель підсилює їх на 1,5%.

Відповідно до порівняння відхилень середніх значень, найбільш вдалим методом із точки зору точної імпутації середніх значень, можна відзначити Predictive mean matching, та дещо меншою мірою – Weighted predictive mean matching, що продемонстрували невисокі розбіжності із еталоном, та водночас позбавлені недоліків інших методів (таких як Mean). По деяким змінним в них є випадки, коли відхилення взагалі відсутні.

Для дисперсій ситуація подібна: Predictive mean matching, та дещо меншою мірою – Weighted predictive mean matching демонструють порівняно незначні розбіжності у значеннях для більш важливих вибірок: 5 та 10% пропущених даних, та водночас не мають недоліків інших методів, що продемонстрували незначні розбіжності на цій частині тестування.

Кореляції продемонстрували найсильніші розбіжності із еталонним масивом. За показниками кореляції найбільш точні дані (розглядаються, в першу чергу, більш релевантні семпли 5% та 10%) імпутує метод Proportional odds model. Weighted predictive mean matching також демонструє порівняно невеликі відхилення від ідеального масиву.

Відповідно, для імпутації даних при необхідності проведення лише дескриптивного аналізу, що не йде далі мір центральної тенденції та мінливості, рекомендується використовувати Predictive mean matching чи Weighted predictive mean matching (різниця між цими методами не є значною).

Якщо ж аналіз передбачає дослідження зв'язків між змінними, рекомендується використовувати Proportional odds model, оскільки він, на відміну від інших методів, не збільшує коефіцієнти кореляцій. Втім, цей метод має декілька недоліків: необхідність залучення великого обсягу часових та обчислювальних ресурсів, можливість використання лише для обмеженої кількості альтернатив.

Счастлива Александра¹
email: schastlyvaoleksandra@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Обізнаність та включеність студентів факультету соціології у діяльність органів студентського самоврядування під час дистанційного навчання

Ще до 24 лютого 2022 року рівень стресу населення сягнув нових рекордів: згідно з щорічними дослідженнями КМІС, не менше двох третин (69%) опитаних серед 2000 респондентів пережили якусь стресову ситуацію протягом 2021 року, і це найвищий показник за останні 10 років вимірювань. Лише 29% опитаних не переживали жодної стресової ситуації протягом 2021 року, що значно менше порівняно з 2019 роком, до пандемії (49%) [Новікова, 2021]. Цілком можна очікувати, що за нових, резонуючих подій цього року, населення України матиме ще вищий показник соціального стресу, процес якого є послідовністю подій і станів, пов'язаних з впливом на індивіда різних чинників, роллю життєвого середовища, що вносить варіативність у цей вплив, а також маніфестацією або проявами дистресу в індивідуальному житті. Джерела стресу або стресори – особливості індивідуального життя, що чинять істотний вплив на психологічне самопочуття та поведінку осіб [Дембіцький, 2018: с.39].

2020 року студентство було вперше позбавлене можливості навчатись очно, оскільки почалась пандемія COVID-19. Станом на 2022 рік ситуація погіршилась через повномасштабне вторгнення Росії в Україну, на фоні якого повернення до колишнього формату навчання стало неможливим. Ці два фактори є відносно тривалими та хронічними проблемами суспільства, та їх вплив є очевидним, оскільки він пов'язаний з інтенсивним виснаженням сил на різних рівнях функціонування організму. В такому випадку люди можуть обмежувати своє інформаційне споживання, переключатись на інші пріоритети, змінювати ставлення до ранише буденного під впливом життєвих

¹Студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

обставин (вимушена еміграція, переїзд, позбавлення базових благ, втрата роботи та ін.).

Дистанційна форма навчання в освітніх закладах закріпилась в нових реаліях і адаптувалась під військовий стан, продовжуючи використовувати інформаційно-комунікативні технології. Старі проблеми пристосування до діджиталізації стали менш актуальними, оскільки країна до цього мала перевірку караніном, та зараз українці зустрілися з новим викликаним війною стресором – постійним відключенням світла та інтернету. Це зачепило не лише освітню складову студентського життя, а й соціальну активність загалом, за яку відповідають органи студентського самоврядування (далі – ОСС). Діяльність органів студентського самоврядування спрямована на вдосконалення навчального процесу, підвищення його якості, забезпечення виховання духовності та культури студентів, зростання у студентській молоді соціальної активності.

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та у його структурних підрозділах діє студентське самоврядування, яке є невід'ємною частиною громадського самоврядування університету. Студентське самоврядування об'єднує всіх студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка та функціонує в межах університету, факультету, студмістечка та гуртожитку. Зважаючи на зазначене, мені стало цікаво дослідити локальний вплив дистанційного навчання на «позанавчальне» життя студентів факультету соціології: зацікавленість, залученість до органів самоврядування, та в цілому як їх діяльність змінилась з впливом карантину та повномасштабної війни.

Методом онлайн-анкетування було проведено пілотажне дослідження на тему «Задоволеність, обізнаність та зацікавленість студентів та студенток факультету соціології КНУ діяльністю органів студентського самоврядування (ОСС)» в рамках дисципліни «Технології інтернет-досліджень». Студентками 2 курсу факультету соціології дослідження здійснювалось з 11 по 17 листопада 2022 року. За тодішніх обставин найкращим варіантом стало розміщення опитувальника в LimeSurvey задля комфорту респондентів. Всього було отримано 52 відповіді, 45 з них – валідні, завдяки яким здійснювався подальший аналіз. В опитуванні взяли участь студенти та студентки факультету соціології 1-4 курсу бакалаврату та 1-2 курсу магістратури. Під терміном ОСС в даному дослідженні ми взяли за структурні одиниці Студентський парламент Університету (далі – СПУ) та Студентський парламент факультету соціології (далі – СПФС).

Предмет дослідження – обізнаність, зацікавленість та задоволеність діяльністю СПФС та СПУ студентами факультету соціології КНУ. Об'єкт – студенти та студентки факультету соціології КНУ 1-4 курсів бакалаврату та 1-2 курсів магістратури. Завданнями дослідження були:

- визначити рівень розуміння студентами обов'язків СП та їх загальні знання про ОСС.
- оцінити задоволеність студентів діяльністю СП.
- визначити зацікавленість студентів у роботі ОСС.

Результати дослідження показали стосовно обізнаності те, що:

1. самі терміни «ОСС», «СПУ» та «СПФС» не викликали у респондентів проблем: в усіх випадках із 45 респондентів лише 2 обрали неправильну розшифровку абрєвіатури.
2. Більшість опитаних студентів (83,6%) орієнтуються у специфіці діяльності ОСС, виділяючи правильно їх обов'язки та функції.
3. 62,2% респондентів знають, що СПУ має звітувати керівництву університету про свою діяльність, у той час як 15,6% вважають, що ні та інші 22,2% не знають, що відповісти. Тобто більшість респондентів обрали правильну відповідь, обравши «Так».
4. Лише абсолютна меншість респондентів (8,9%) знають чинного голову СПУ, трохи більше половини опитаних (55,56%) відповіли на запитання про чинну голову СПФС правильно.
5. Більшість респондентів підписані хоча б на одну соціальну мережу СПУ (68,9%), 17,78% - підписані на всі соцмережі, 31,1% - не підписані взагалі. З СПФС ситуація більш обізнана та зацікавлена: 82,22% респондентів підписані хоча б на одну соціальну мережу, 40% підписані на всі соцмережі, лише 17,78% не підписані взагалі.
6. Абсолютна більшість (71,1%) студентів відповіли, що знають до кого звернутись з СПФС в разі потреби, 53,13% з них навели приклади.

Запитання про діяльність СПФС протягом останнього семестру було індикатором не лише обізнаності, а й зацікавленості, такі результати відповідей на них:

1. 39 із 45 респондентів погодились, що СПФС інформують студентство, а 3 із 45 не помічали або не цікавились цим.
2. 31 із 45 респондентів помітили організацію позанавчального життя студентів (що включає дозвілля, спортивні заходи, відпочинок, тощо) від СПФС, 6 з 45 нічого не помітили, 8 з 45 було важко відповісти.
3. 31 із 45 респондентів помічали пости від СПФС, 4 з 45 відповіли, що не помічали, та 10 з 45 опитаних було важко відповісти на це запитання, оскільки вони не цікавились.
4. 22 із 45 відмітили репрезентацію студентської спільноти в адміністрації ЗВО та перед викладачами СПФС, 11 з 45 не помічали взагалі, 12 з 45 не цікавились.
5. 20 із 45 помічали, що СПФС представляли та висловлювали позиції студентів та захищали їхні права та інтереси, 14 з 45 не помічали, 11 з 45 не цікавились.
6. 19 із 45 помічали, що СПФС сприяють створенню належних умов для навчання та проживання студентів, 8 з 45 не помічали, 18 з 45 не знають про це.
7. Також 11,1% не знають і не цікавляться тим, хто обіймає посаду голови СПУ, також 2,22% зазначили, що їх це не цікавить те, хто чинний голова СПФС.

Про задоволеність свідчили дані результати:

1. 58% респондентів, що підписані, задоволені контентом, що публікує СПУ в соціальних мережах, 32,3% не визначились зі своїм ставленням, 9,7% скоріше незадоволені.
2. Абсолютна більшість – 86,49% респондентів, що слідкують за публікаціями СПФС в соцмережах, задоволені контентом, не визначились лише 10,8%, 2,7% - скоріше незадоволені. Знову ж, показники вищі, ніж в СПУ.
3. Якщо говорити про загальну задоволеність роботою СПУ, то низький рівень задоволеності мають 11,1% опитаних, середній рівень задоволеності визначають 51,1%, високий рівень задоволеності – 37,8%. Щодо СПФС низький рівень задоволеності мають 2,2% опитаних, середній рівень задоволеності визначають 44,4%, високий рівень задоволеності в 53,3%.
4. 18,6% опитаних мали лише позитивний досвід допомоги вирішення питань від СПФС, інші ж 81,4% такого досвіду взагалі не мали.

У підсумку, дане дослідження продемонструвало те, що опитані студенти факультету соціології КНУ імені Тараса Шевченка більш зацікавлені, обізнані та задоволені діяльністю студентського парламенту свого підрозділу, аніж загальним органом. Респонденти розуміють аббревіатури, вміють визначати функції та обов'язки ОСС, але їх інтерес до СПУ знижений, а слідкування за діями СПФС значно знизилось. Зважаючи на те, що студентство знаходиться на дистанційному навчанні вже три роки, а також на них продовжують впливати хронічні стресори, результати пілотажного дослідження закріпили дослідницькі гіпотези та потребують повторного вивчення в більшому масштабі, для розуміння тенденцій та виявлення глибших причинно-наслідкових зв'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. ЛіанаНовікова. Прес-реліз "Стресові ситуації у житті українців" [Електронний ресурс] / Ліана Новікова // КМІС. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1096&t=7&page=1>
2. Дембіцький С.С. Вивчення психологічного дистресу в соціологічних дослідженнях / Дембіцький С.С.. // Український соціум. – 2018. – № 1(64) – С. 36–48.

Володіна Марія¹

email: volodinamariya2003@gmail.com

Деякі особливості використання семантичного диференціала в дослідженнях сприйняття виборцями іміджу політичних лідерів

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

У міру розвитку сучасної соціальної трансформації українського суспільства в ньому все виразніше простежується зростання зацікавленості широких верств населення в ефективному функціонуванні та вдосконаленні демократичних інститутів, які гарантують законну та мирну передачу влади від однієї політичної сили до іншої після закінчення терміну повноважень. Така передача влади має відбуватися в рамках виборчого процесу, що базується на принципах чесності, незалежності та прозорості. А найважливішою передумовою практичної реалізації цих принципів є електоральні соціологічні дослідження, що дозволяють отримувати достовірну інформацію про поточний стан політичного поля та ті процеси, які в ньому відбуваються.

Достовірність і надійність соціологічної інформації, отриманої в ході соціологічних досліджень, вирішальною мірою залежить від того, наскільки використані в них методи були релевантними розв'язуваним завданням. Одна зі специфічних особливостей електоральних досліджень полягає в тому, що для отримання потрібних даних соціологу доводиться звертатися не тільки до когнітивного (тобто, що належить до галузі знання), але і, найчастіше, до афективного (тобто, що належить до галузі настроїв, почуттів, емоцій) рівня індивідуальної свідомості виборців. Причому елементи інформації афективного рівня, як правило, не усвідомлюються або мало усвідомлюються індивідами й не наділені словесною формою. З цих причин вони не можуть бути виявлені дослідником за допомогою традиційних соціологічних питань про політичні реалії, які передбачають наявність у респондентів осмислених та наділених у словесну форму відповідей на них. І, щоб отримати інформацію з афективного рівня свідомості виборців, соціологи використовують методи, які вони запозичили з інших галузей знання, і зокрема — в експериментальній психосемантиці. Серед методів цієї науки в електоральних дослідженнях, мабуть, найчастіше використовують метод семантичного диференціала. Особливо часто він затребуваний у соціологів під час вирішення завдань, пов'язаних із дослідженням сприйняття електоратом політичних ідей, іміджу політичних лідерів, політичних партій тощо, оскільки дозволяє фіксувати відмінності у відношеннях респондентів до будь-яких соціально значущих об'єктів.

¹ Студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Метод семантичного диференціала був розроблений у середині минулого століття групою психологів Іллінойського університету на чолі з Ч. Осгудом і призначався для виміру прагматичного чи конотативного (тобто емоційно-оцінного) значення слів. Розробники методу відзначали: цікаві для нас значення - це стани, які йдуть за сприйняттям символу-подразника і передують осмисленим операціям із символами [Osgood, 1967: с. 319]. По суті, Ч. Осгудом та його колегами було розроблено методику, яка виявляє асоціативні зв'язки між відображенням деяких об'єктів соціальної дійсності на когнітивному рівні свідомості людей та їх емоційним ставленням до цих об'єктів на афективному рівні свідомості. Можливість застосування для цих цілей методу семантичного диференціалу забезпечує синестезія, під якою Ч. Осгуд розумів «феномен, що характеризує досвід окремих індивідів, в якому певні відчуття, що належать одному почуттю чи модальності, поєднуються з певними відчуттями іншої модальності та виникають щоразу, коли виникає стимул, що відповідає іншій модальності» [Osgood, 1967: с. 20]. Сутність методики семантичного диференціалу та приклади її використання досить докладно описані у науковій літературі [Osgood, 1967: с. 104-124; Осгуд, 1972: с. 278-297; Stricker, 1963: с. 159-167; Leduc, 1976: с. 115–123].

Стосовно досліджень сприйняття виборцями іміджу політичних лідерів процедура семантичного диференціалу може складатися з наступних основних етапів:

- виявлення кола найбільш відомих електорату політичних лідерів;
- виявлення найбільш значущих для виборців іміджевих характеристик політичних лідерів;
- побудова на основі виявлених характеристик набору антонімічних (як правило, 7-бальних) шкал-дескрипторів, що описують інтенсивність прояву тієї чи іншої якості;
- оцінка респондентами кожного політика зі списку з точки зору інтенсивності прояву у нього кожної якості, включеної в набір шкал-дескрипторів;
- статистичний аналіз отриманих відповідей щодо побудови семантичного простору іміджевих характеристик і отримання координат становища кожного цікавого нам політичного діяча у цьому просторі;
- змістовна інтерпретація одержаних результатів [Соснюк, 2015: с. 84-90; Stricker, 1963: с. 159-167].

Практика електоральних досліджень показує, що семантичний диференціал цілком успішно може використовуватися як лінгвістами чи психологами, так і соціологами. При цьому слід розуміти, що застосування даного методу вимагає від дослідника креативного підходу під час розробки інструментарію. У найзагальнішому вигляді рекомендації, щодо побудови шкал-дескрипторів можна звести до наступних:

- 1) найпоширеніша кількість пар прикметників у шкалах семантичного диференціала становить від 8 до 12 пар. І хоча ці межі не є жорстким правилом при побудові інструментарію, ми рекомендуємо не виходити за них, щоб знизити ризики отримати спотворені результати через втому респондентів, або занадто малий об'єм ознак-категорій [Rosenberg, 2018: с. 1507];

- 2) необхідно досягти повної антонімічності ознак, що утворюють полюси кожної шкали. У іншому випадку ми можемо отримати усередненні відповіді респондентів, внаслідок їх не розуміння питання;
- 3) у набір шкал-дескрипторів слід відбирати лише ті ознаки, які для респондентів є суттєвими в оцінці політичних лідерів [Rosenberg, 2018: с. 1508] ;
- 4) однією з найважливіших умов при побудові шкал є належність всіх антонімічних пар ознак до однієї лексичної форми (наприклад, до прикметників одного й того самого роду);
- 5) набір шкал-дескрипторів може включати ознаки, що характеризують різні групи якостей політичних лідерів: характер, соціальне становище, рівень інтелекту і т.д.;
- 6) результати вимірювання, отримані за будь-якою окремою шкалою, повинні інтерпретуватися як середній бал;

Підсумовуючи, можна сказати, що використання семантичного диференціала поки що не набула широкого поширення в електоральних соціологічних дослідженнях. На наш погляд, це пояснюється тим, що для соціологів застосування даного методу може мати свої переваги та недоліки. До найважливіших переваг його застосування можна віднести можливість отримання «об'ємної» картини сприйняття політичних лідерів електоратом, можливість отримати кількісні характеристики неусвідомлюваних чи слабо усвідомлюваних складових політичного менталітету виборців, зниження ефекту «соціальної бажаності» в отриманих відповідях, та деякі інші.

З іншого боку, використання соціологами семантичного диференціала несе у собі високу ймовірність вчинення тих чи інших помилок. Наприклад, високий рівень свободи дослідника при побудові набору шкал-дескрипторів може призвести до того, що не всі суттєві ознаки потраплять до інструментарію, що знизить рівень його репрезентативності й, відповідно, якості отриманої інформації [Rosenberg, 2018: с. 1508]. Високий рівень суб'єктивізму дослідників також може виявлятися через специфічність використовуваних статистичних методів (наприклад, факторного чи кластерного аналізу). А при інтерпретації результатів виміру слід брати до уваги, що шкали-дескриптори мають не лише пряме, а й метафоричне значення.

Таким чином, найважливішою умовою успішного застосування методу семантичного диференціала в електоральному дослідженні є здатність соціолога максимально використовувати переваги даного методу, мінімізувавши при цьому ймовірність здійснення помилок, викликаних його недоліками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Osgood Ch., Susi C.J., Tannenbaum P.H. The measurement of meaning. Urbana: University of Illinois Press, 1967. 346 с.
2. Осгуд Ч., Суси Дж., Танненбаум П. Приложение методики семантического дифференциала к исследованиям по эстетике и смежным проблемам / Семиотика и искусствометрия. М: Мир, 1972. с. 278-297.

3. Stricker G. The Use of the Semantic Differential to Predict Voting Behavior. *The Journal of Social Psychology*, 1963. с.159-167.
4. Lawrence Leduc. Semantic Differential Measures of British Party Images. *British Journal of Political Science*. 1976. No. 6. P. 115–123.
5. Соснюк О.П., Остапенко І.В., Соснюк Є.О., Стіту А. Порівняльний аналіз особливостей сприймання молоддю іміджу українських та зарубіжних політиків // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2015 №2 (27). с. 84-90.
6. Benjamin D. Rosenberg, Mario A. Navarro. Semantic Differential Scaling. *The SAGE Encyclopedia of Educational Research, Measurement, and Evaluation*: монографія. Thousand Oaks, 2018. P. 1504–1507.

Гарцилова Ольга¹

email: hartsylovaolha00@gmail.com

Вплив особливостей рекрутингу вступників 2020-2022 років на результати моніторингово дослідження «Роль онлайн присутності факультету при виборі майбутньої професії»

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Обізнаність професією соціолога, особливо серед української молоді, стрімко знижується. Таку тенденцію можна спостерігати у зменшенні бюджетних місць на факультеті соціології, кількості поданих заяв на вступ, яка зменшується з кожним роком, та у позиції пріоритетних місць факультету соціології. На тлі цього постає питання, як абітурієнти розуміють соціологію, та що впливає на вибір майбутньої спеціальності. Що саме привертає увагу абітурієнтів, звідки вони дізнаються про факультет соціології та які ресурси є вирішальними у прийнятті вибору? За даними дослідження «Cedos»: «Серед джерел отримання інформації для вибору ВНЗ та спеціальності найбільшу частку займають офіційні сайти навчальних закладів»[1]. У сучасному світі беззаперечним є факт впливу інтернет ресурсів та соціальних мереж. Тож дослідження інформаційного простору, що стосується факультету соціології, дасть змогу виявити слабкі та сильні сторони вступної кампанії університету.

Дослідження ролі онлайн присутності факультету при виборі майбутньої професії шляхом аналізу відповідей першокурсників, які навчаються на факультеті соціології, допоможе глибше зрозуміти причини вступу нових абітурієнтів, дізнатися які ресурси пошуку є ключовими при виборі спеціальності та відкриє нові шляхи вирішення проблеми зниження кількості

¹Студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

охочих навчатися на соціології, до того ж допоможе поширити знання про таку науку як соціологія серед молоді.

Дослідження ролі онлайн присутності факультету - це щорічне моніторингове дослідження, яке проводять студенти другого курсу факультету соціології, КНУ імені Тараса Шевченка.

Теоретичним об'єктом дослідження є уявлення про «соціологію», як професію, та факультет соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка у першокурсників.

Емпіричний об'єкт - студенти першого курсу факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Вибірка у дослідженні є суцільною, так як генеральна та вибіркова сукупності збігаються, об'єктом дослідження є усі без винятку студенти першого курсу факультету соціології.

Перейдемо безпосередньо до теми моєї доповіді - рекрутингу, і того як він впливає на результати дослідження, та респонсрейт. Що ж таке рекрутинг? Під рекрутингом розуміється комплекс дій щодо відбору та заохочення респондентів відповідно до заздалегідь визначених характеристик та інших особливостей, з наступним запрошенням для участі в соціологічних дослідженнях.

Для нашого рекрутингу відібрати респондентів не довелося, але постала потреба заохотити студентів взяти участь.

У щорічних опитуваннях існує феномен, пов'язаний з тим, що у перший раз проведення опитування рекрутинг та кінцевий респонсрейт можуть мати великий успіх, проте з наступними роками проведення дослідження результати будуть падати, суспільний інтерес буде знижуватися, та з кожним роком заохочувати респондентів для однієї і тієї самої задачі стане усе важче. Проте у цьому дослідженні даний феномен виключено, адже генеральна сукупність кожного року оновлюється, а дослідженням займається нова команда.

Для з'ясування того, як рекрутинг впливає на проведення дослідження, та респонсрейт, пропоную проаналізувати те, як проходив рекрутинг у різних роках проведення дослідження.

Вперше дослідження було проведене у 2020 р. На той момент рекрутинг проводився тільки за допомогою соціальних мереж. У чати першокурсників надсилався лінк на опитування, з проханням його пройти.

Кількість першокурсників у 2020 році становила 93 студенти, і навіть при порівняно великій генеральній сукупності, фактично найбільший за усі наступні проведенні опитування, команда дослідників відмінно впоралася, опитування мало 100% респонсрейт.

У 2021 році рекрутинг також проводився у соціальних мережах, але підхід став дещо ширше - додатковим заходом стали усні виступи на парах інформатики у першокурсників для заохочення до прийняття участі у опитуванні. На виступах члени дослідницької команди пояснювали мету опитування, та запрошували першокурсників долучитися. Генеральна сукупність у 2021 році становила 53 студенти.

Респонсрейт сягнув 79%, що є достатньо високим показником для такого типу досліджень, та у порівнянні з іншими роками проведення досліджень він є найнижчим.

Щодо можливого пояснення низького респонсрейту: через рік після проведеного опитування респонденти прийшли до єдиної думки про те, що опитування та процес рекрутингу їм не запам'яталися.

Рекрутинг 2022 року став особливим: було використано комбінований підхід.

Гарним поштовхом для плідної співпраці також стало те, що деякі з членів дослідницької групи були залучені до церемонії посвяти першокурсників, що надало їм певного авторитету. Велася активна інтеракція з першокурсниками у соціальних мережах, було проведено виступ з презентацією на парах інформатики, окрему конференцію у Discord для знайомства з респондентами, та заохочувальний конкурс для студентів, у вигляді бонусів за проходження опитування. Для підсилення ефекту було використано дилему в'язня. У випадку, якщо усі респонденти проходили опитування, вони колективно отримували винагороду, якщо ж хтось з першокурсників опитування не пройшов би, бонус не отримав би ніхто. Цей захід запусив механізм саморекрутингу всередині групи респондентів, проходження дослідження усіма без винятку було у інтересах першокурсників. Але ключовою особливістю рекрутингу став перехід до опитування за допомогою електронної пошти - на електронний адрес кожного респондента було надіслано унікальний ключ-код лінку, що в свою чергу дозволило краще контролювати респондентів. Якщо ж лінк на опитування надсилається у групові чати, завжди є ризик, що опитування пройде людина, яка не належить до генеральної сукупності, та ризик того, що хтось може банально не побачити лінк. Опитування за допомогою електронної пошти зводить ці ризики до мінімуму.

Генеральна сукупність для цього річного дослідження становила 27 студентів. Вже в перші 24 години з моменту запуску опитування його пройшло 82% респондентів. До кінця проведення опитування і закриття анкет респонсрейт сягнув 100%.

З наведеної вище інформації можна зробити низку висновків. Метод проведення опитування за допомогою електронної пошти продемонстрував себе як ефективний, передусім через маленьку вибірку. Також, запорукою вдалого проведення цього річного дослідження, та максимального респонсрейту стали тісні комунікації та пов'язаність з представниками генеральної сукупності. Не зайвим буде зазначити, що першокурсники були ретельно проінформовані для чого, і для кого вони проходять наше опитування, що також вплинуло на їх мотивацію. Правильна мотиваційна стратегія щодо респондентів є невід'ємною частиною вдалого рекрутингу. Зв'язок між респонсрейтом і вдалою комунікацією простежується через приклад року з найнижчим респонсрейтом - 2021.

Як було вже зазначено, першокурсники 2021 року не запам'ятали дослідження і процес рекрутингу, це, у свою чергу вказує на погано

побудовану комунікацію. Ефективними також є заохочувальні заходи для респондентів, як і у вигляді виступів, так і у вигляді простого «содзвону» у Discord, а пропонування навіть невеликої винагороди має дуже позитивний вплив на мотивацію респондента, особливо коли вона має здатність об'єднати респондентів навколо спільної цілі.

Проте не можна нехтувати тим, що велика частка успіху залежить від сильної, правильно функціонуючої дослідницької команди. Вмотивована, націлена на успіх дослідницька команда є невід'ємною частиною вдалого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Як в Україні обирають вищу освіту: результати дослідження і дискусія / Єлизавета Чеховська // Cedos. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://cedos.org.ua/events/yak-v-ukraini-obyraiut-vyshchu-osvitu-rezultaty-doslidzhennia-i-dyskusiia/>

Соболевська Дарина, Каракай Антоній¹

email: anton.golos.kiev@gmail.com

Результати третьої хвилі (2022) дослідження на тему «Роль онлайн присутності факультету при виборі майбутньої професії»

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали
XV Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка,
25 листопада 2022 року). – К.:
Видавництво «Наукова столиця»,
2023. – 123 с.

В останні роки спостерігається скорочення кількості вступників на факультет соціології КНУ. На це впливає багато факторів, однак вступна кампанія залишається одним з визначних факторів, на який ми можемо і маємо вплинути заради вирішення цієї проблеми. Після двох років карантину та в умовах війни, основним джерелом інформації став інтернет, тому онлайн присутність факультету має велике значення для його популяризації. З метою підвищення ефективності профорієнтаційної роботи на факультеті соціології проведено третю хвилю дослідження того, як саме відбувався вибір вивчення соціології на нашому факультеті, що на це вплинуло і як ми можемо зробити успішнішу вступну кампанію наступного року.

Дослідження було проведене на онлайн-платформі LimeSurvey методом веб-опитування і присвячене вивченню мотивації вступу на спеціальність 054 «Соціологія», пріоритетності факультету соціології КНУ для абітурієнтів, з'ясуванню ефективності онлайн присутності факультету соціології при виборі майбутньої професії студентами. Генеральна та вибіркова сукупності збігаються: студенти 1 курсу бакалаврату Київського національного

¹ Соболевська Дарина – студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Каракай Антоній – студент 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

університету імені Тараса Шевченка. Генеральна сукупність 2022 р — 27 студенти. Оскільки генеральна сукупність невелика, для забезпечення точності та надійності отриманих даних, вибірка є суцільною.

Серед основних результатів: процес обрання як спеціальності, так і ЗВО, для наших вступників почався лише в 11 класі, фактично в однаковій мірі, як після, так і до здачі ЗНО. При цьому плани після отримання результатів ЗНО більшості студентів не змінилися.

Вперше про професію «Соціологія» студенти у більшості почули сам від знайомих / батьків / друзів / родичів. Також неабияку роль зіграли ЗМІ. До включення спеціальності в список пріоритетів більшість студентів ознайомлювалося з інформацією з офіційного веб-сайту (85,2%), відеоролику про наш факультет (40,7%) та інформацією, яка поширювалася в соціальних мережах.

Більшість студентів дізналися про факультет соціології КНУ ім. Тараса Шевченка також з офіційного сайту факультету / університету та від знайомих / батьків / друзів / родичів. Крім цього важливу роль зіграв сайт МОН. Для отримання детальнішої інформації про наш факультет та спеціальність більшість студентів знову ж таки користувалися офіційним сайтом та соціальними мережами.

Переважно вступники подавали заяви на спеціальність 054 «Соціологія» і до інших ЗВО. Серед лідерів були Національний університет «Києво-Могилянська академія», Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

Щодо пріоритетності спеціальності 054 «Соціологія» до Київського національного університету імені Тараса Шевченка, то більшість абітурієнтів ставило 1 пріоритет, окрім цього 2 та 3. На вибір першого пріоритету переважно вплинули загальне уявлення про майбутню професію (престиж, можливості працевлаштування, рівень зарплатні тощо); загальне уявлення про університет (престиж навчального закладу, місце в міжнародних рейтингах, студентська спільнота тощо); поради батьків / друзів / родичів. До включення факультету соціології у список пріоритетів більшість першокурсників керувалися інформацією про соціологію в інтернеті.

При цьому, вступники по більшій мірі не зустрічалися зі сторінками факультетів інших ЗВО, що мають спеціальність 054 «Соціологія». Якщо все ж бачили, то в основному малося на увазі Національний університет «Києво-Могилянська академія» та Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені І. Сікорського».

Усі першокурсники виявилися зареєстрованими в Telegram, майже всі, за винятком однієї або двох різних людей — в Instagram та на Youtube, трохи менше в TikTok, більше половини в фейсбуці та менше половини в Twitter. При цьому, коли іде мова про використання протягом останнього тижня, Telegram та Youtube зберігають свої позиції, Instagram та TikTok дещо втрачають, а Facebook та Twitter не користувалися більшість з тих, хто вказав що так зареєстрований, що робить ці соціальні мережі більш номінальними.

Більшість студентів зазначили що зустрічалися з офіційними сторінками факультету перед вступом. Найчастіше вони бачили саме канал у Telegram, також чимало студентів бачили сторінку на Youtube і в TikTok та лише дві людини в Facebook. При цьому, нажаль більшість студентів не бачила жодних проявів рекламної кампанії нашого факультету. Ті хто бачили рекламу — найчастіше позначали рекламу в Instagram та в TikTok. Але загалом першокурсники вважають, що зміст сторінок факультету соціології у тій чи іншій мірі вплинув на їх рішення до нас вступити.

Найбільше першокурсники підписані на сторінки нашого факультету у Telegram та в Instagram, ще деякі підписані на TikTok і зовсім мало на Youtube та Facebook. Трохи більше половини студентів підписані на офіційні сторінки КНУ, але при цьому не знайшлося людей підписаних на офіційні сторінки інших факультетів КНУ чи інших ЗВО — інші просто не підписані ні на що з переліку.

У ситуації, що потрібно порекомендувати якусь офіційну сторінку факультету знайому, який зацікавився соціологією — більшість вказали на сайт, однак чимало відмітило і канал у Telegram. На питання звідки студентам найзручніше отримувати інформацію про життя нашого факультету, знову виділився Telegram — він виявився зручним для майже всіх студентів, ще для значної частини це виявилися сторіс та пости в Instagram і деякі відзначили розсилку по email та смс.

Якщо робити висновки, то варто перш за все зазначити, що: знайомі, друзі, батьки та родичі — це основний інформаційний ресурс, коли йдеться про професію «Соціолог» та Факультет соціології КНУ ім. Т. Шевченка. Це, звісно, має певні позитивні сторони і подібне джерело завжди повинно бути, але варто розглядати збільшення ефективності і інших джерел.

Telegram, YouTube, Instagram та TikTok — топ-4 соціальні мережі в яких зареєстровані першокурсники і які відвідуються ними постійно. Розглядаючи результати стосовно цих соціальних мереж, модна дійти до висновку, що Telegram треба розвивати якісно, оскільки він виступає найкращим джерелом інформації для студентів та єдиною значною альтернативою офіційному сайту, коли іде мова про те, щоб порекомендувати щось почитати знайому який зацікавився нашим факультетом. І при цьому, розгорнути більшу інформаційну кампанію через Instagram та TikTok, оскільки вони проявили себе відносно ефективно і мають достатньо великий потенціал для розповсюдження.

Братусь Ярослава¹
email: bratus.yara@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали
XV Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 25 листопада 2022
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Співвідношення понять довіри та репутації: концептуальний огляд теорій

Матеріальні блага та ресурси наразі не є основними на шляху до досягнення успіху. Мова йде не лише про певну популярність окремої особи, але й успішність діяльності організації, заповненість студентських груп на факультеті чи в університеті, тривалість існування певної ініціативи чи навіть вирішення актуальних проблем через діяльність громадської організації. Одним із основних джерел для досягнення переліченого є нематеріальний капітал. У якості цієї категорії в більшості документальних ресурсів все частіше використовують поняття репутації, але в більш конкретному значенні, яке побутує в системі ринкових відносин. Не дивлячись на різницю в підходах до визначення репутації, більшість авторів все ж сходяться на тій думці, що важливо слідкувати та працювати над своїм нематеріальним активом, адже це найкраще, що ми можемо зробити для свого майбутнього чи своєї організації [Бревер, Джао, 2010: с. 37].

Інститут репутації в Україні перебуває на початку свого становлення, але вже зараз помітно те, наскільки буває важливо мати «хорошу» репутацію для досягнення певних цілей. Наприклад, фонд «Повернись живим» нещодавно анонсували збір на «Чорний ящик», сума якого сягає 230 мільйонів гривень. Деталей того, на що саме збір, не розголошують, тобто це залишається цілковитою таємницею, але позитивна репутація даної організації та інституту волонтерства в цілому надає можливість реалізувати такого роду авантюри цілком успішно. На прикладі даного кейсу ми можемо спостерігати трансформацію нематеріального активу організації в більш матеріальну реалізацію (у даному випадку – це пожертви населення на «Чорну скриньку»). Окрім репутації, в даному випадку також вагомою є довіра до організації. То ж, яким чином між собою співвідносяться дані поняття? Вони тотожні чи ми маємо на увазі дві категорично різні категорії?

Подальший розгляд концептуальних підходів до визначення співвідношення довіри та репутації буде ґрунтуватися на основі теорії соціальних систем. Ми розглядаємо всі організації як відкриті, складні та соціально побудовані системи; такі, що здатні цілеспрямовано взаємодіяти з його різноманітними компонентами, і з навколишнім середовищем таким чином, щоб адаптуватися на основі зворотного зв'язку, який вони отримують. Це потрібно, в першу чергу для того, щоб досягти своєї мети, а також підтримувати та підвищувати свої економічні показники, якщо мова йде про комерційні організації. Успіх діяльності кожної організації залежить від

¹ Аспірантка факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

ефективної побудови відносин із зацікавленими сторонами. У основі цієї побудови й лежить репутація та довіра в різних співвідношеннях [Кінг, 2009: с. 76].

Терміни «репутація» та «довіра» явно пов'язані та взаємозалежні, але природа їх концептуального зв'язок між не зрозуміла. В першу чергу варто визначити характеристики та взаємодію між цими двома конструктами, які різняться за своїм сприйняттям характеру та зв'язку. Наприклад, у багатовимірній моделі Reputation Quotient (RQ), розробленій Чарльзом Фомбруном і Гаррісом Інтером, яка була активною з 1999 року, як стандартизований інструмент для вимірювати репутації організації, «довіра» розглядається лише як один із атрибутів (поруч із «вподобанням» та «захопленням») виміру емоційної привабливості [Фомбрун, 2007: с.77]. Тобто в даній моделі присутній показник довіри, але у якості частини, що входить до загального розуміння репутації. Цей приклад ілюструє один із концептуальних підходів.

На противагу цьому є інші інструменти вимірювання репутації, які включають також поняття «довіра» в назвах. Наприклад, Барометр довіри Едельмана використовується в Сполучених Штатах Америки [Едельман, 2010] та авторства південноафриканської компанії Ask Африканський барометр довіри [Ask Африка, 2009]. З огляду на назви даних індексів, можна було б говорити про інше концептуальне бачення зв'язку між конструктами, а саме те, що довіра є результатом репутації. Однак, незважаючи на включення слова «довіра» в назви, обидва барометри також розглядають довіру як єдине ціле факторів, що впливають на корпоративну репутацію, розглядаючи останню як більшу загальну конструкцію, яку потрібно скеровувати, вимірювати і захищати.

Одна із найбільш відомих моделей вимірювання репутації RepTrak має декілька структурних компонентів, але в основі лежить, перш за все, індекс RepTrakPulse, який доволі часто у літературі можна зустріти як «індекс довіри». Хоча це усереднений показник чотирьох різних характеристик, серед яких довіра є лише однією із, але тим не менш відіграє важливу роль у її вивченні [Формбрун, 2018: с. 402-410].

Інший концептуальний напрямок для визначення співвідношення понять «репутація» та «довіра» базується на тому, що довіра є похідною, а не лежить у основі. Дослідники із Південної Африки (ван дер Мерв та Пут) побудували модель, що складається із компонентів: надійності, антецеденти довіри, репутація, довіри загалом (послідовність збережено). Фактично, надійність певної організації призводить до зацікавленості нею серед певних груп стейкхолдерів, але для того, щоб визначити ті напрямки, які в першу чергу є важливими, то ми маємо наступні антецеденти (попередники у формуванні довіри):

- здібність (наскільки загалом організація ефективно виконує свої функції);
- доброзичливість (загалом емоційні маркери доволі позитивно впливають на довіру);

- чесність (найкращим у формуванні довіри є побудова відносин між організацією та зацікавленими сторонами на абсолютній чесності, коли немає місця скандалам, інтригам та розслідуванням);
- етична поведінка (етичне ставлення до навколишнього середовища);
- ідентифікація (ідентифікованість) – для того, щоб довіряти, то потрібно впізнавати й вирізняти з-поміж інших;
- прозорість (суміжна до чесності категорія);
- симпатія (як і було зазначено раніше, емоційні маркери є вкрай важливими для формування довіри, тому організації доволі часто вдаються до неформальних заходів, які підвищують рівень симпатії серед зацікавлених груп).

Усі антецеденти є унікальними та роздільними, тобто для досягнення високого рівня довіри не обов'язково мати абсолютно всі з них, але тут працює принцип, що більше – не гірше, а навпаки. Важливо зазначити, що в основі цієї концептуальної моделі лежить розуміння, що довіра – це більш комплексний показник і для її здобуття потрібно мати ряд характеристик, а репутація тут більше фігурує, як інструмент для досягнення мети, а не самоціль. Тому маємо наступне співвідношення: репутація виникає на основі присутності таких показників як здібність, доброзичливість, чесність, етичність поведінки, ідентифікованості, прозорості та симпатії, а вже потім стає підґрунтям для більш вагомої характеристики – довіри, що вже й визначає у подальшому те, наскільки буде ефективна та тривала життєдіяльність організації [van der Merwe, Puth, 2014: с. 140-150].

На більш ранніх етапах дослідження репутації, сформувався третій і відмінний до попередніх, підхід, у якому поняття «довіра» та «репутація» розглядалися, як суміжні категорії, які так чи інакше можуть перетинатися в межах дослідження, але й існують відокремлено також. Таке бачення спричинене, в першу чергу, тим, що на початку становлення теоретичної та емпіричної зацікавленості репутацією серед наукових спільнот не було чіткого розуміння про те, що лежить в основі цієї категорії.

Співвідношення довіри та репутації є доволі цікавою темою для дослідження, адже воно лежить у основі формування певних моделей, які в подальшому використовуються для вимірювання цих характеристик в межах чи корпоративної, чи особистісної сфери. Для України, за рахунок новизни у становленні інституту репутації, більшість з них є маловивченими і не використовуються, окрім окремих комерційних організацій, які замовляють репутаційні дослідження у консалтингових агентствах. Але для дослідників такі кейси не несуть ніякої гносеологічної цінності, адже всі дані захищені й не фігурують у відкритому інформаційному просторі. Окремо варто зазначити також те, що у воєнний час, коли відбувається хаотична перебудова різних соціальних процесів і навіть цінностей суспільства, категорії репутації та довіри можуть бути вирішальними під час прийняття певного рішення, адже вони ґрунтуються на більш емоційних, ніж раціональних, показниках. Це є одним із наслідків заангажованості інформаційного простору та швидкості змін подій. Наприклад, для вибору волонтерської організації, якій індивід

зробить пожертву, немає так багато часу для роздумів та ознайомлення з інформацією, адже більшість зборів мають помітку «Потрібно на вчора», тому він чи вона обиратимуть з найбільш впізнаваних, симпатичних їм, прозорих у своїй діяльності. Саме тому варто більш детально вивчити питання того, як ми можемо використовувати концептуальні огляди на співвідношення понять довіри та репутації, щоб у подальшому використати ці знання для формування інструментарію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ask Afrika (2009) Trust Barometer: Corporate reputation benchmark, <http://www.askafrika.co.za/work/trust-barometer>, accessed 12 December, 2009.
2. Brewer A., Zhao J. (2010) The impact of a path way college on reputation and brand awareness for its affiliated university in Sydney, *International Journal of Educational Management*, 24(1), 34-47, DOI:10.1108/09513541011013033.
3. Edelman (2010) Trust Barometer: An annual global opinion leaders study, <http://www.edelman.com/trust/2010/>, accessed 12 April, 2010.
4. Fombrun C. (2007) *Essentials of Corporate Communication*, London: Routledge Taylor & Francis Group, 306.
5. Fombrun C. (2018) *Reputation. Realizing value from the corporate image*, London: LID Published Ltd, 596.
6. King, M.E. (2009) King report on corporate governance in South Africa, Institute of Directors in Southern Africa, <http://african.ipapercms.dk/IOD/KINGIII/kingiiiireport/>, accessed 30 March, 2010.
7. W A J van der Merwe A., Puth G. (2014) Towards a conceptual model of the relationship between corporate trust and corporate reputation, *Corporate Reputation Review*, 17(2), 138-156, DOI:10.1057/crr.2014.4

**Голінько Златослава, Коток Олександра,
Андреєв Дмитро¹**
email: holinkozlatoslava@gmail.com

Соціологія та сучасні
соціальні трансформації:
Матеріали
XV Міжнародної
конференції студентів та
молодих науковців (Київ,
Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 25 листопада
2022 року). – К.:
Видавництво «Наукова
столиця», 2023. – 123 с.

«Роль онлайн присутності факультету при виборі майбутньої професії»: порівняння результатів трьох хвиль дослідження

Щороку популярність науки «соціологія» серед української молоді стрімко падає. Цей спад чітко проглядається в зменшенні кількості бюджетних місць, заяв на вступ та пріоритетності соціології в них. Особливо

¹ Голінько Златослава – студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Коток Олександра – студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Андреєв Дмитро – студент 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

це було помітно під час проведення дослідження факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка на тему «Роль онлайн присутності факультету при виборі майбутньої професії». Респондентами були всі студенти першого курсу факультету, кількість яких з кожним роком зменшувалась: 2020 рік – 93 студенти, 2021 рік – 53 студенти, 2022 рік – 27 студентів. З огляду на вище сказане, постали три важливих питання: 1) як абітурієнти розуміють що таке соціологія, 2) наскільки розповсюдженим є цей термін, 3) що впливає на рішення вибору майбутньої спеціальності та ЗВО. Крім того, існує потреба у поширенні знань про соціологію та популяризацію саме нашого факультету. Для цього треба виявити важелі впливу на абітурієнтів, які є провідними при виборі спеціалізації.

Отже, перейдімо до детального аналізу даних, що нам вдалося отримати та обробити. Почнемо з першого важливого для нас питання – «Коли Ви почали обирати до якого університету вступати?». Відповіді респондентів досить виявились досить закономірними. З кожним роком учні все більше схильються до того, щоб вибирати ЗВО в останній момент. Це зрозуміло, адже ситуація в Україні та світі все менш стійка з кожним днем. Тож 40,7% студентів у 2022 році почали обирати університет після отримання результатів ЗНО (26,2% – 2021, 36,6% – 2020), 29,6% в 11 класі, перед реєстрацією на ЗНО (28,6% – 2021, 26,7% – 2020). Відсотки у 2022 році є найбільшими за всі роки дослідження. Варіант «у 10–у класі» у 2020 році обрали 25,3% респондентів, у 2021 – 26,3%, у 2022 – 14,8. До «9–го класу включно» у 2020 році відповіли 9,9% першокурсників, у 2021 – 16,7%, у 2022 – 14,8. Варіант «інше» набрав лише 1,4% у 2020 році та 2,4% у 2021.

Щодо питання «Від кого чи звідки першокурсники дізналися про професію соціолога», то в усі роки спостерігається, що найбільша кількість студентів, що вперше дізналися про професію соціолога «від знайомих / батьків / друзів / родичів» (у 2020 році – 40,8%, 2021 – 59,5%, 2022 – 64%). На другому місці йде варіант «зі ЗМІ», завдяки якому близько 20% студентів дізналися про соціологію (18,3% у 2020, 26,2% – 2021, 24 – 2022). Стабільно низьким виявляється варіант «Від вчителів у школі» (1,4% у 2020 році, 2,4% – 2021, 4% – 2022), однак, при цьому такі люди знаходяться кожного року, тому це джерело має значення. Можливо, є сенс спробувати поглибити стосунки факультету зі школами, задля проінформованості школярів про соціологію та зацікавленості здобування професії «соціолог». «Із фільмів та серіалів» про соціологів у 2020 році дізналося 15,5% першокурсників, у 2021 – 2,4%, у 2022 – 4%. «Від викладачів/студентів після вступу до ЗВО» у 2020 році дізналося 16,9%, 2021 – 2,4%, 2022 – 4%.

Не дивлячись на більшу присутність факультету в медіа, з кожним роком збільшується відсоток студентів, які дізналися про факультет соціології КНУ від родичів і знайомих (цього року це аж 48%, що на 10% більше ніж минулого року і на 22% більше, ніж 2020), і зменшується – тих, хто бачив рекламу факультету в соціальних мережах. Стабільно високі показники у обізнаності студентів про факультет соціології КНУ відіграє офіційний сайт університету

та сайт Міністерства освіти та науки. (які мають близько 30% та 20% відповідно кожного року дослідження).

За три роки опитування, результат людей, які дізналися про факультет соціології КНУ «з реклами у соціальних мережах» є катастрофічно малим (лише 1% респондентів у 2020 році та 0% у подальші два роки), що ставить питання до ефективності та доцільності використання такого методу залучення абітурієнтів. Це саме стосується варіантів «з КНУ ЕХРО» та «з презентації факультету у школі», де кількість людей, які дізналися про факультет соціології КНУ дорівнює нулю. Завдяки ЗМІ про факультет дізналося 6,9% вступників у 2020 році, 4,8% у 2021 та 0% у 2022. Варіант «З сайту для абітурієнтів vstup.info» обрали 6,9% у 2020 році, 2,4% – 2021, 7,4% – 2022 році.

Однак, після етапу «знайомства», образ факультету в медіа стає дуже важливим, адже абітурієнти починають шукати більше інформації про нього. Найпопулярнішим джерелом отримання інформації серед студентів кожного року є сайт факультету (62% – 2020, 90,5% – 2021, 85,2% – 2022), але з кожним роком зростає відсоток людей, що використовують сторінки факультету в соціальних мережах (48.1% – 2022 рік, в порівнянні з 45% в 2021 і 28% в 2020), що повинно стимулювати факультет більше думати про донесення інформації через соціальні мережі. У цей момент дуже важливо створити правильний образ, подати інформацію так, щоб випускник або випускниця загорілися бажанням вступити саме на наш факультет. Здобували інформацію від «батьків, родичів, знайомих, друзів» у 2020 році 6,9% першокурсників, 2021 – 21,4%, 2022 – 33,3%.

Щодо соціальних мереж та месенджерів, у яких зареєстровані першокурсники, то роль усіх (окрім Facebook та LinkedIn) соціальних мереж в життях юнацтва стрімко росте. 100% цього річних вступників користуються Telegram (95,2% – 2021 рік та 97,3% – 2022), а 96,3% – Instagram (2020 – 94,4%, 2021 – 97,6%) та YouTube (89,2% – 2020, 95,2% – 2021). Різко зросла популярність TikTok – за два роки кількість його користувачів серед соціологів–першокурсників зросла на 23% (58,1% – 2020, 73,8% – 2021, 81,5% – 2022). У Twitter у 2020 році було зареєстровано 29,7% респондентів, у 2021 – 40,5%, у 2022 – 40,8%. Facebook та LinkedIn єдині, що втрачають популярність. У Facebook зареєстровані 51,9% першокурсників у порівнянні з 78,6% у 2021 році, та 62,2 у 2020. У LinkedIn мають сторінку 3,7%, у 2021 році – 7,1%, у 2020 – 9,5%.

Але зареєстрованість в соціальній мережі не гарантує активного користування нею. Кількість людей, які користувалися Facebook цього тижня (11,1%) вдвічі менша, ніж в 2020му (20,6%) і в 4 рази менша, ніж в 2021 (38%). Twitter активно використовують лише 18,5% у 2022 році, 16,6 – 2021 та 10,3% у 2020. TikTok останній тиждень використовували 29,9% – 2020 рік, 71,4% – 2021, 70,4% – 2020.

Найбільш активними студенти є Telegram (100% – 2022 рік, 97,6% – 2021, 73,2% – 2020), Instagram (71,1% – 2020 рік, 92,9% – 2021 рік, 85,2% – 2022 рік) та YouTube (62,9% – 2020 рік, 90,5% – 2021 рік, 96,3% – 2022 рік).

Дані яскраво демонструють, де в яких соціальних мережах молодь проявляє активність. Ми можемо використати це для реклами, яка буде ефективною та заохотить молодь до вступу на факультет соціологію, а також для збільшення видимості нашого факультету в публічному просторі. Наприклад, якщо задіяти для реклами також Twitter (за умови, що він переживе прихід Маска), хоча він не популярний серед цьогорічних першокурсників, можемо отримати досить велику активність людей звідти, адже репутація соціології як науки може зацікавити багатьох його користувачів.

Підсумовуючи все вище сказане хочемо виділити, що якщо ми бажаємо, щоб наш факультет приваблював молодь, варто збільшувати його активність в популярних соціальних мережах й направляти її саме на школярів і абітурієнтів.

Важливо розуміти, що опитування проводиться лише серед тих, хто вже вступив, а отже мотивація тих людей, які обрали щось інше залишається для нас невідомою. Також робимо висновок, що, можливо, нашої реклами недостатньо, або вона розташована неправильно. Варто розширювати коло впливу, підключати охочих студентів до реклами факультету серед знайомих, влаштовувати заходи і створювати максимально позитивний образ факультету в ЗМІ.

Отже, це дослідження шляхом трирічного моніторингу відповідей першокурсників, які навчаються на факультеті соціології, допомогло глибше зрозуміти причини вступу нових абітурієнтів, дізнатися які ресурси пошуку є ключовими при виборі спеціальності, дало переосмислити доцільність нинішньої тактики «таргетингу» майбутніх студентів та відкрило нові шляхи для вирішення проблеми зниження кількості охочих навчатися соціології.

Олійник Максим¹

email: olejnikmax@gmail.com

Чи раціональні пасажирські метро у виборі вагону потягу? Приклад міста Прага

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Чи не в кожній сучасній столиці Європейських і Американських держав метро є важливою частиною транспортної системи. Відповідно, перед міськими адміністраціями постає питання дослідження пасажирських переміщень в системі метро. Одним з частих запитань, що постають в таких дослідженнях є оцінювання ефективності пасажирських переміщень в середині метро, зокрема на пересадочних типах станцій. За допомогою відповіді на це запитання можна зрозуміти, чи потрібні метрополітену нові вказівники, чи достатньо добре працюють старі.

¹Студент 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Якщо говорити про конкретику, то місто Прага має достатньо класичну систему метро: 3 гілки, 3 пересадочні вузли, пасажиропотік попри велику кількість туристів в місті, складається переважно з місцевих жителів, що здійснюють регулярні поїздки. За власними спостереженнями було висунуто гіпотезу, що ефективність вибору пасажирами метро вагону потягу є помітним і високим, якщо виміряти його використанням в дослідженні коефіцієнтом. Під поняттям ефективністю вибору мається на увазі, що пасажири, сідають в той вагон, що на пересадковій станції, зробить їх шлях до наступного виходу зі станції або переходу на іншу станцію максимально коротким.

Задля виміру емпіричних показників було розроблено картку спостережень.

Таблиця 1

Картка спостережень

Дата:	
Колір гілки метро:	
Станція:	
Напрямок руху потягу:	
Номер вагону:	
Напрямок виходу:	

Варіативність кольору гілок була представлена трьома кольорами: зелений, червоний і жовтий. Варіативність станцій станцій: Музеум (Muzeum) і Флоренц (Florenc). Важлива особливість – в празькому метро, станції, де здійснюються пересадки називаються однаково (замість пари Хрещатик – Майдан незалежності, ми маємо пару Музеум – Музеум) Третя пересадочна станція не була взята до уваги, через повну симетричність розташування виходів та переходів на ній, і як результат невелику різницю в максимальних і мінімальних значеннях можливої ефективності переміщень. Напрямок руху – ознака що визначала, в яку зі сторін гілки їхав потяг. Напрямок виходу міг набувати або значення «вихід» або значення «перехід».

Схеми станцій, з відмітками основних елементів що були важливі для створення коефіцієнту виміру просторової ефективності пасажирів.

Таблиця 2

Станція "Музеум" зелена гілка

Номер вагону	1	2	3	4	5
перехід			вихід		
перехід			вихід		
перехід			вихід		
перехід			вихід		
Номер вагону	6	7	8	9	10

Станція "Музеум" червона гілка

Номер вагону	1	2	3	4	5
вихід			перехід		
вихід			перехід		
вихід			перехід		
вихід			перехід		
вихід			перехід		
Номер вагону	6	7	8	9	10

Процес вимірювання емпіричних даних включав в себе спостереження за пасажирами в метро, до кожного вагону станції, було створено 2 окремі картки спостереження, що фіксували головним чином точку їхнього подальшого шляху, та вагон, з якого вони вийшли на даній станції.

Аналіз карток відбувався не автоматизовано, кожна карточка оцінювалась відповідно до системи оцінювання.

Система оцінювання

1. Дані відсортовані за вагонами.
2. Значення мінімуму і максимуму ефективності.

Пошук мінімуму і максимуму:

Відповідно до схеми (Таблиця 2), якщо в картці фіксувалось, що пасажир вийшов з 1 вагону і перейшов в напрямку «перехід», він отримував 5 балів. В результаті до кожної з пересадочних станцій було сформовано 2 множини.

Нижче приклад для станції Музеум (Muzeum)

1 множина - перехід 5 4 3 2 1

2 множина - вихід 3 4 5 4 3

Мінімум: сума мінімальних значень з двох множим $5 + 4 + 5 + 4 + 3 = 21$

Максимум: сума максимальних значень з двох множин $3 + 4 + 3 + 2 + 1 = 13$

Таблиця 4

Аналіз карток спостереження, один напрямок, одна станція

1	2	3	4	5
5,00	4,50	3,5	3,00	1,50
мінімум:	14,00			
максимум:	19,00			
сума:	17,50			
результат:	0,70			

Результати кожної картки були підставлені під множини, що належали даним станціям, з двох результатів було знайдене середнє і записане в клітинку під номером вагону. Значення коефіцієнту визначалось як відношення суми балів за напрямок до максимум балів за напрямок, з

різницею мінімуму від кожного з значень. Результати за станціями і загальні дорівнюють середнім з нижчих рівнів результату.

$$\text{результат} = \frac{(\text{сума} - \text{мінімум})}{(\text{максимум} - \text{мінімум})}$$

Результати дослідження (значення коефіцієнту ефективності просторового вибору пасажирями вагону метро):

Музеум:

Червона станція: 0.75. Зелена станція: 0.63

Загальна: 0,69

Флоренц:

Червона станція: 0.80 Жовта станція: 0.84

Загальна: 0.82

Результати дають зрозуміти, що в метрополітені відсутня нагальна потреба впроваджувати нові вказівники в середині метро, вже наявні цілком виконують свої функції на високому рівні. Дослідження можливо повторити через певні проміжки часу, при повторному проведенні, за допомогою коефіцієнту можуть бути зафіксовані такі зміни як зростаюча комплексність системи (наприклад через побудову двох нових гілок), або зміна складу пасажиропотоку (туристів стало помітно більше, тому просторова ефективність середнього пасажира зменшилась).

За допомогою інструменту можна проводити оцінку вказівників метро, визначити рівень комплексності його системи. Метод можна масштабувати: на будь яку кількість вагонів потягу, гілок, виходів, для цього потрібно лише збільшити шкалу.

Гіпотеза підтвердилась. Переміщення пасажирів в празькому метро в великій мірі наближені до максимуму ефективності, в підсумку з спостережень на двох станціях коефіцієнт ефективності становить понад 0.75.

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Клименко Валерія¹

email: valery197508@gmail.com

Актуалізація волонтерської діяльності як відповідь на трансформації українського суспільства

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали
XV Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 25 листопада 2022
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Соціальна трансформація – це процес суттєвих, глибинних соціальних змін, який не має наперед заданої цілі. Виникає він у зв'язку із загостренням певних аспектів у різних сферах суспільного життя. Українське суспільство після виходу з СРСР перебуває у стані постійного перетворення, але все ж таки дослідники цього питання виокремлюють ряд етапів трансформацій, які мали найяскравіше проявлення та призвели до найсуттєвіших змін.

Громадянське суспільство відіграє дуже важливу роль під час трансформацій, соціальних перетворень, змін та інших процесів у суспільстві. «Більшість найголовніших державотворчих імпульсів в Україні насправді йшли не від держави до громадянського суспільства, а навпаки. Приклад – волонтерський рух. Він підставив плече нашій армії у той момент, коли вона була практично демонтована. А тим самим він порятував честь нашої держави, бо інакше ми б не вистояли» [1].

Волонтерство є однією зі складових громадянського суспільства, яке виконує важливі функції в соціальній системі взаємовідносин, а також являється потужним інструментом соціального розвитку.

Говорячи про стан волонтерського руху в українському суспільстві варто зауважити, що до 2014 року, тобто до окупації Російською Федерацією Криму, війни на Донбасі та подій Майдану, розвиток цього явища був досить слабкий: це підтверджує рейтинг World Giving Index - в 2010 році Україна займала лише 150 місце (тільки 5 процентів населення було залучено до волонтерської роботи) [2].

Можна виділити 3 етапи в українському сучасному суспільстві, коли воно зіштовхнулось з трансформаціями, каталізатором яких стало саме волонтерство: 1 етап – Революція Гідності, початок війни в 2014 році; 2 – пандемія Covid-19; 3 – повномасштабна війна, вторгнення Російської Федерації в Україну в 2022 році.

¹ Студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Саме в 2014 році стан волонтерської діяльності зрушився з мертвої точки. Через всі події, які відбувались в Україні, у громадян зросло почуття патріотизму, альтруїзму, вони усвідомили, що володіють достатньою силою, щоб змінити суспільство, розв'язати важливі суспільні проблеми. «У 2014 р. волонтерський рух в Україні за масштабом поширення став показовим виявом громадської самоорганізації. За умов розбалансування системи державного управління, браку ресурсних можливостей та зовнішньої агресії, волонтерські організації виконують функції держави із забезпечення силових структур та постраждалих громадян в ході збройного протистояння. Вирішальну роль у цьому процесі відіграє патріотичний підйом в українському суспільстві, що призвів до появи безпрецедентної кількості волонтерів й жертводавців» [3]. Згідно з рейтингом World Giving Index, складеним організацією CAF, у 2014 році Україна піднялась на 103 місце (для порівняння, у 2010 вона була на 150 місці).

Наступним етапом є пандемія Covid-19, яка призвела до трансформаційних процесів в усьому світі, не винятком стала і Україна. Задля комфортного існування в нових умовах, уряду довелось створити ряд нових, адаптованих під нові реалії, законів, розробити реформи. Хоча й поширення вірусу створювало багато перешкод та викликів для волонтерського руху, ця діяльність в українському суспільстві не зупинилась, а й навіть розвивалась.

Так як традиційні види волонтерства, через ряд причин, зумовлених пандемією, не могли здійснюватись, було створено альтернативи, наприклад, в Україні започаткували проєкт «Мій телефонний друг». Він передбачав роботу волонтерів у телефонному режимі з усіма, хто звернувся по допомогу, переважно це були люди з інвалідністю, літнього віку, багатодітні батьки. Зокрема, на пропозицію стати другом для людей на самоті відгукнулось 7 тисяч українців.

У 2021 році, згідно зі звітом World Giving Index, Україна потрапила на 20 місце в рейтингу, що ще раз підтверджує тезу про те, що роль волонтерства актуалізується в часи трансформацій у нашому суспільстві.

Початок повномасштабної війни в Україні спричинив новий етап трансформацій українського суспільства, та пов'язані з цим соціальні процеси та рухи. У 2022 році українці як ніколи показали свою солідарність, жертовність і готовність діяти на благо інших, не очікуючи нічого у відповідь. «Волонтерська діяльність вийшла на новий рівень, про що свідчать результати соціологічних досліджень різних організацій. Саме волонтери частково або повністю закривають потреби військових підрозділів, допомагають внутрішньо переміщеним особам та місцевим жителям, що опинилися в скрутному становищі» [4].

Так, за результатами опитування, яке було проведене фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології за підтримки John Fell Oxford University Press Research Fund впродовж 7–15 травня 2022 р, 57% українців з центру та заходу країни долучалися до волонтерства чи благодійності, а 11% ще планують це зробити.

Дослідження «Благодійність під час війни», яке провело Zagorіу foundation досліджувало і явище волонтерства, результати наведені нижче.

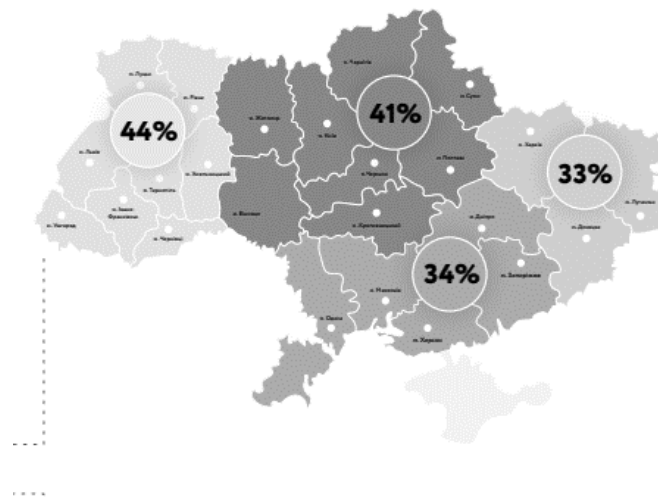

Рисунок 1. Відсоток українців, залучених до волонтерської діяльності по Україні.

Відслідковуючи динаміку показників рейтингу World giving index, слід зазначити, що у 2022 році Україна посіла 10 місце.

Отже, можна зробити висновок, що найзначущі періоди в українському суспільстві, які викликають соціальні трансформації, супроводжуються «сплеском» волонтерської діяльності, адже саме воно бере на себе важливу роль у вирішенні суспільних питань і на відмінно у цьому справляється.

Можна передбачити, що у майбутньому, у післявоєнній відбудові перед українським суспільством постануть нові завдання, вирішити які допоможуть волонтери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Роль і місія громадянського суспільства. Чи потрібні людям «посередники»? /Укрінформ. – 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2834247-rol-i-misia-gromadanskogo-suspilstva-ci-potribni-ludam-poseredniki.html>
2. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом /Укрінформ. – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>
3. Козачук М. Нові види волонтерства в Україні як відповідь на виклики/ М. Козачук // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 1/2(29/30) – 2016 – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/119114/113782>
4. Котелевець А. Дослідження напрямів волонтерської діяльності під час російсько-української війни /А. Котелевець // Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Випуск 1(6)2022) – 2022 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA/article/view/175>
5. Волонтерами для «людей на самоті» під час пандемії COVID-19 стали 7 тисяч людей – Мінсоцполітики / Радіо Свобода. – 2020 [Електронний ресурс]. –Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/amp/news-volontery-pandemiya-telefonnyi-drug/30987847.html>
6. Більш як половина українців волонтерили чи долучалися до благодійності під час війни / Укрінформ. – 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3501782-bils-ak-polovina-ukrainciv-volonterili-ci-dolucalisa-do-blagodijnosti-pid-cas-vijni.html>
7. Благодійність у часи війни. zagoriy foundation, 2022. Режим доступу: <https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2022/08/doslidzhennya-2022-1.pdf>
 8. The World Giving Index 2010, Charities Aid Foundation, 7p. Режим доступу: <https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/worldgivingindex28092010print.pdf>
 9. World Giving Index 2014, Charities Aid Foundation, Режим доступу: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/1555a_wgi2014_bubblemap_final.pdf
 10. World Giving Index 2022, Charities Aid Foundation, Режим доступу: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/caf_world_giving_index_2022_210922-final.pdf

Peresunko Tetiana, Kozhemiakina Anastasiia, Kushka Vladyslava¹

email: t.peresunko@knu.ua

Sociology and Contemporary Social Transformations: Proceedings of the 15th International Conference of Students and Junior Scholars (Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, November, 25, 2022). – Kyiv.: Naukova Stolitsia, 2022. – 123 pages.

Intersection of poverty and disability. Ukrainian context

We present an analysis of inequality in means of poverty among persons with disability in Ukraine within the period of 2014-2021, applying quantitative and comparative methods. With the help of an intersectional approach, poverty can be seen as a risk factor of disability and vice versa. Using social statistics, provided by the Ministry of Social Policy of Ukraine and State Statistics Service of Ukraine, based on empirical data, we examine *how poverty shapes demographics with intellectual and (or) physical disabilities in national context*. The relevance of this study is determined by transformative conditions of the global economic crisis, which requires development of policies for minimizing and overcoming this phenomenon.

Hypothesis 1. Physical disability becomes statistically more common among adults from poor households. Today, there are 2.7 million people with disabilities in Ukraine [State Statistics Service of Ukraine, 2022: p. 59]. The minimum social payment for a person with a disability is 2.6 thousand hryvnias (66 euros), and the average salary in Ukraine (in February 2022) was 14.3 thousand hryvnias (362 euros). Thus, in the absence of additional ways of obtaining funds, citizens with disabilities are potentially at risk of poverty, therefore the issue of poverty among

¹ Peresunko Tetiana – bachelor student at the Faculty of Sociology, 4th year, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Kozhemiakina Anastasiia – bachelor student at the Faculty of Sociology, 4th year, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Kushka Vladyslava – bachelor student at the Faculty of Sociology, 4th year, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

persons with disabilities is an urgent subject that requires research and recommendations regarding social policy and its directions.

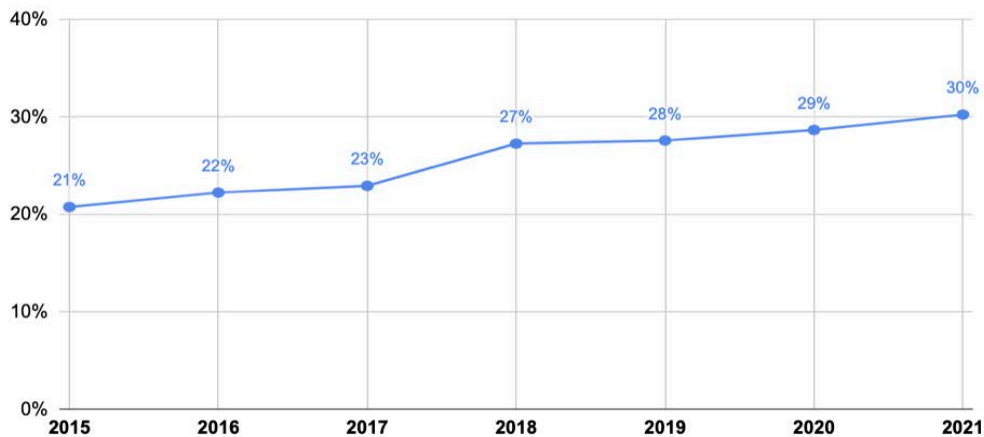

Figure 1. Percentage of people with physical disability from poor households, % (among the total number of recipients from 2015-2021)

We used statistical data about people with physical disabilities in poverty (to compare) from the following: appointment of Government social allowance to persons with disabilities; appointment of Targeted financial assistance for living to citizens with disabilities with minimal incomes; appointment of Government social assistance for care. The hypothesis about the increasing percentage of people with physical disabilities from poor households was confirmed: the percentage of people from this cohort increased from 21% to 30% (2015-2021). This result can be attributed to the following factors: *economic* – low wages/social benefits, inflation, a decrease in the population's standard of living; *political* – war in Ukraine and forced migration.

Hypothesis 2. The number of people with war-related disabilities living below the poverty line is increasing. Since the beginning of the war between the Russian Federation and Ukraine (starting in 2014), many of our soldiers have been wounded and injured, resulting in disability. For their social security and protection, the state grants the status of a person with a disability as a result of the war, which provides certain benefits and guarantees.

To test this hypothesis, we will rely on the data of the State Statistics Service of Ukraine on the Social Protection of the Population of Ukraine [Statistical collection «Social protection of the population of Ukraine», 2017-2021: 74-81]. Regarding persons with disabilities, it should be noted that this includes [Cabinet of Ministers of Ukraine, 2015]: military personnel who were injured while participating in combat during the Second World War; persons who suffered damage due to the liquidation of the accident at the Chornobyl nuclear power plant; persons who sustained injuries during the Revolution of Dignity; servicemen who were wounded during combat in ATO (Anti-terrorist Operation) /Joint Forces Operation. The criteria that marks people below the poverty line is being in difficult life circumstances and receiving social services through targeted cash assistance. On the linear diagram (Figure 2.2 «The number of citizens with war-related disabilities who are below the poverty line») we can observe that this *hypothesis is not confirmed*.

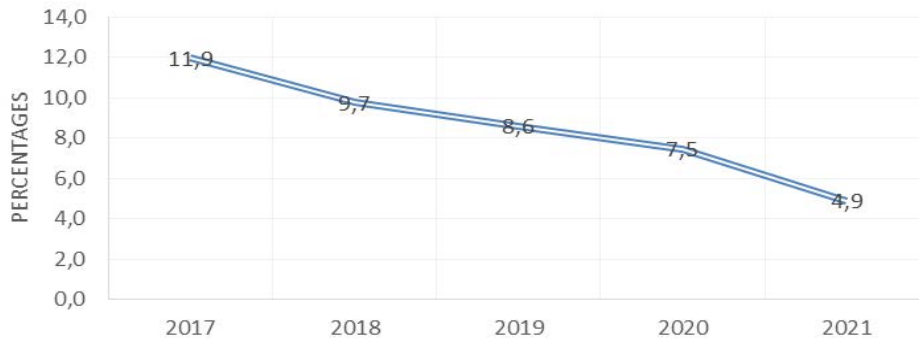

Figure 2. Number of people with war-related disabilities below the poverty line

Although the number of military personnel who acquired disabilities fluctuates slightly, the number of persons with disabilities who are below the poverty line is gradually decreasing. This trend is the result of *several factors*: the development of social policy in Ukraine, social programs for the employment of persons with disabilities, as well as the decrease in the number of veterans of the Second World War due to aging. However, today, this hypothesis would have completely different results. After all, as an outcome of the full-scale war, both the number of people with disabilities as a *result of the war* and the level of *poverty* in Ukraine *has increased*. The country faces many obstacles, starting with economic problems and ending with a complete reform of social policy. Therefore, it is necessary to qualitatively research and evaluate all factors of this phenomenon to *create the most effective system that will help people with disabilities not fall below the poverty line*.

Hypothesis 3. Eastern regions of Ukraine have a significant rise in the number of people, who live in poverty and also have a disability. The sharp deterioration of poverty in Ukraine occurred after the occupation of Crimea and the start of the war in Donbas (East of Ukraine). In 2014, the poverty rate was 28.6%, in 2015 it became 58.3%. In 2016, this indicator was even higher – 58.6%. In hypothesis 3 we assumed that these tendencies may shape demographics in a way as Eastern regions might have a rise of poverty among population with disabilities. Using statistics of Ukraine, 2014-2021 statistical collection «Social protection of the population of Ukraine», we analyzed each table that contained any needed information. Unfortunately, there was some data missing – in 2016, state statistical observations didn't include any kind of distribution of cohorts of our interest. Between 2015 and 2019, there was a steady decline in the poverty rate of more than 15 percentage points. However, in 2020, primarily in connection with the COVID-19 pandemic, according to the latest UNICEF forecasts, Ukraine's achievements in reducing poverty since the 2015 crisis may be leveled.

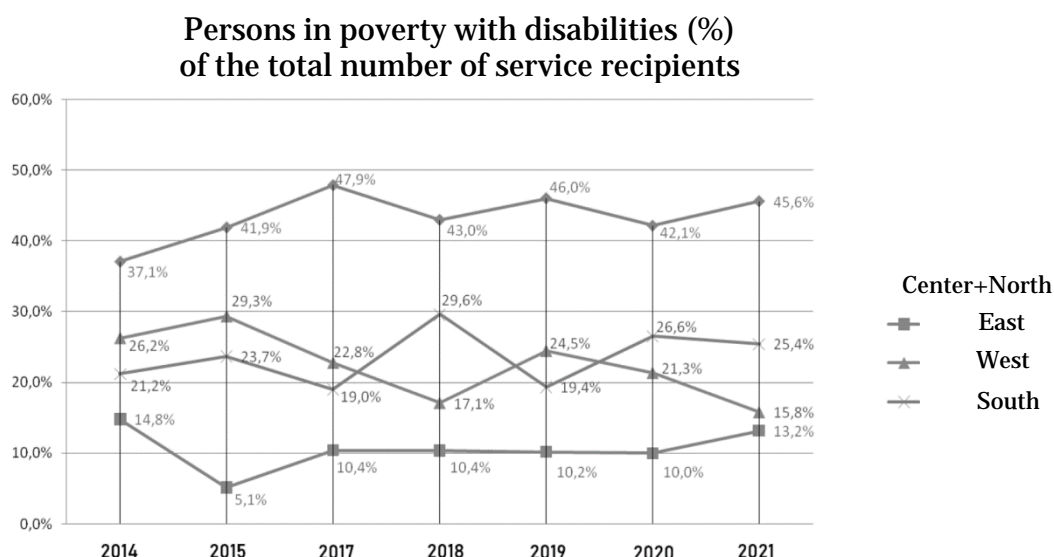

Figure 3. Poverty among people with disabilities by region

In the Figure 3. we visualized gathered data: in the period of 2014-2015 there was a statistically significant decrease (going from 14.8% to 5.1%) of population we researched in the East of Ukraine and then, in 2021, statistically insignificant increase (from 10% to 13.2%). It means that the effect of socio-political situation has accumulated in just one year. Absolute poverty in Ukraine reached its peak value in 2015. According to official data of the Interdepartmental Coordination Headquarters, as of October 8, 2014, «*the number of forced migration, including resettlement within Donbas, is about 370,000 people, and 29% of them are children, and 18% – people with disabilities and senior citizens*» [Libanova E. M., 2014: p.15]. Due to the forced migration, for the first time in its history Ukraine faced such a large-scale internal displacement of its population.

Between 2015 and 2019, there was a steady decline in the poverty rate of more than 15 percent. However, in 2020, primarily in connection to the COVID-19 pandemic, Ukraine's achievements in reducing poverty since the 2015 crisis were almost leveled. Thus, *Eastern regions* of Ukraine do not have a (statistically) significant rise in the number of people, who live in poverty and also have a disability – there actually was *forced migration* (that for some lead to horizontal social mobility and riddance of poverty) *and a higher death rate* (because they are a risk group).

Conclusion. Regardless of the scenario of the development of socio-economic processes, in 2022 a significant increase of the level of poverty is expected in Ukraine. According to the most optimistic estimates, the indicator will increase from 39.9% (as for 2021) to 57.6% in 2022. Based on versions of macroeconomic forecasts and moderate estimates of experts in the socio-economic sphere, the poverty level in 2022 will be 66.7%. In accord with pessimistic estimates the indicator will increase to 79.3%, or almost twice compared to the previous year. Thus, a rapid rise in the level of poverty will cause a growth in the number of people with disabilities who are in poverty and a worsening in the socio-economic status of citizens with disabilities who are already below the poverty line. Effective communication between government, civil society and representative groups, improvement of social protection, efficient use of budget and funds can significantly

improve the situation. Currently, the government of Ukraine is directing efforts to make bureaucratic procedures easier and expand social/financial assistance.

During martial law, the Ministry of Health of Ukraine significantly simplified most of the procedures for citizens with disabilities: they do not need to re-pass the medico-social examination in order to renew their disability certificate, have opportunities for obtaining free rehabilitation aids, prosthetic and orthopedic products; special means for self-care and care; means of transportation and aids for personal mobility.

REFERENCES

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2022: statystychnyy zbirnyk «Sotsialnyy zakhyst naselennya Ukrainy»
https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_szn_2021.pdf [in Ukrainian]
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2014-2021: statystychnyy zbirnyk «Sotsialnyy zakhyst naselennya Ukrainy»
https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_szn_zb.htm [in Ukrainian]
3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy, 2015, № 685 Kyiv
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-%D0%BF#Text>
4. Libanova E. M., 2014. Vymushene pereselennya z Donbasu: masshtaby ta vyklyky dlya Ukrainy (materialy naukovoyi dopovidi na zasidanni Prezydiyi NAN Ukrainy 8 zhovtnya 2014). [in Ukrainian]

Гацко Валентин¹

email: valgat29@gmail.com

Вплив характеристик голів територіальних громад на економічну ефективність громад під час війни

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

У контексті демократичного розвитку України однією з важливих політичних реформ є реформа децентралізації, яка була розпочата урядом у 2014 році. У процесі реформи органи місцевого самоврядування такі як сільські, селищні та міські ради були об'єднані у так звані об'єднані територіальні громади (ОТГ). Утворені громади отримали більші повноваження, можливості та ресурси, що посилює, зокрема, їх економічну спроможність.

Повномасштабна російсько-українська війна стала значним економічним шоком для посталих громад. Більшість громад збрала менше власних податків, ніж за рік до російського вторгнення. Водночас, вплив на рівень самозабезпечення громад є суперечливим: частка власних надходжень у загальній структурі доходів переважно зменшилась у громад близьких до районів бойових дій, тоді як серед тилкових громад є як ті, в яких частка

¹ Аспірант факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

власних надходжень зменшилась, так і ті, в яких вона зросла. Ця варіативність спостерігається навіть на рівні однієї області [1].

Ми вважаємо, що для пояснення цієї варіативності варто звернути увагу на якість управління, а саме на характеристики головного управлінця на рівні місцевої влади – мера, голови територіальної громади. Так, мер виконує не лише політичні, а також і адміністративні функції, що робить його основним актором, який приймає рішення на місцевому рівні [2, с. 287].

Людський капітал зазвичай асоціюється з кращою індивідуальною і організаційною результативністю [3, с. 155]. Людський капітал безпосередньо пов'язаний з ефективністю збору податків на локальному рівні тим, що людський капітал надає голові громади навички для виконання задач, яких вимагає стягнення податків. Опосередкованим чином людський капітал допомагає меру встановити такі адміністративні та управлінські умови, і запровадити такі інноваційні стратегії, що сприяють зростанню податкових зборів [4, с. 147].

Попередні дослідження вказують, що переобрання збільшує стимули голови громади інвестувати у довготривале благополуччя громади, зокрема розвивати охорону здоров'я, замість того, щоб орієнтуватись на короткотермінові стратегії мобілізації підтримки. Однак, переобрання може мати і зворотній ефект, якщо мер залишається при владі декілька термінів [5, с. 14]. Ми припускаємо, що те, чи є мер інкумбентом, має аналогічний ефект у контексті стягнення податків: переобрані мери будуть надавати перевагу довготерміновій стратегії покращення спроможності громади у зборі податків, тож матимуть більший обсяг власних надходжень на особу, ніж мери, які були обрані вперше.

Приналежність голови територіальної громади до партії більшості в парламенті може призводити до більшого обсягу отриманих трансфертів та грантів [6, с. 2314]. Це, в свою чергу, може стати причиною того, що отримувачі трансфертів мають менше стимулів для збору власних податків, і можуть задобрювати виборців грантовими грошима, замість того, щоб вкладатись в розвиток громади. І навпаки, виходячи з цього, ми припускаємо, що безпартійні мери-самовисуванці матимуть більше стимулів забезпечити високий рівень власних податкових надходжень.

Частину людського капіталу мера становить найвищий рівень формальної освіти, яку він отримав. Наявні дані дозволяють лише виділити голів, які мають вищу освіту або не мають її. Іншим показником, що може свідчити про рівень людського капіталу, є вік мера. Також, як показник людського капіталу ми враховували попередній політичний досвід голови у публічній сфері, на будь-якому рівні влади (місцевому, обласному чи національному).

Зовнішні обмеження, а саме близькість до бойових дій або окупація, очікувано, взаємодіють з характеристиками голови громади. Ці обставини становлять обмеження для ефективної роботи місцевого голови, оскільки він потрапляє у небезпечні умови, де може стати ціллю вимог, погроз чи прямого насилля. Тому ми включаємо в нашу модель взаємодію змінних, які

стосуються голови громади, і розташування громади у зоні бойових дій або знаходження в окупації.

В якості контрольної змінної соціально-економічного розвитку громади ми використовуємо відсоток місцевого населення, оскільки більш урбанізовані громади за інших рівних умов матимуть більше можливостей для ефективного стягнення податків, отже матимуть більший обсяг власних надходжень на особу.

На основі даних Центральної виборчої комісії про місцеві вибори 2020 року [7] і даних зібраних громадською організацією ЧЕСНО ми сформували унікальний Data set про дійсних голів 1421 ОТГ [8]. Також, для кожного голови було закодовано змінні: наявність політичного досвіду і статус інкумбента.

Наша модель вказує, що значимий ефект на обсяг власних надходжень громади на одну особу має вік голови громади і наявність в нього вищої освіти (на рівні 90%), і чи є голова громади інкумбентом (на рівні 95%).

Результати також частково підтримують гіпотезу про взаємодію зовнішніх обмежень (близькості до бойових дій / окупації) з характеристиками голови громади. Значимий ефект взаємодії має лише змінна наявності вищої освіти у голови громади. Таким чином, за інших рівних умов, позитивний ефект вищої освіти голови громади (12,6%) має тенденцію до зменшення на 34,6%.

Також, варто пояснити позитивний коефіцієнт змінної розташування громади у зоні бойових дій або перебування в окупації. Насправді, якщо додати ефекти взаємодії, наприклад, якщо голові громади 40 років, і всі інші бінарні змінні характеристики голови дорівнюють 1, то $[40 * (-0.005) + (-0.426) + (-0.026) + (-0.060) + (-0.033) + (0.043)]$, кінцевий ефект цієї змінної на логарифм обсягу власних надходжень на особу є негативним (-0.702).

Загалом, модель має слабку пояснювальну силу – пояснює 19% варіації в логарифмі обсягу власних надходжень громади на одну особу.

Таким чином, ми не знайшли підтвердження гіпотезі про вплив політичної співприналежності мера громади до партії більшості у парламенті та попереднього політичного досвіду (за винятком переобрання) на ефективність громади у стягненні власних податків. Проте, ми бачимо, що рівень людського капіталу мера громади, а саме: вік, вища освіта та попередній досвід роботи головою громади, - мають ефект на економічні показники громади, навіть враховуючи кризові зовнішні обставини.

Regression results	
	<i>Dependent variable:</i>
	Ln(Amount of own revenue per person in March-July 2022)
Age	0.003* (0.002)
Higher education	0.119* (0.068)
Majority party in parliament alignment	0.044 (0.051)
Incumbent	0.086** (0.038)
Has political experience	0.044 (0.044)
Hromada was/is in combat zone	0.043 (0.334)
Percent of urban population	0.006*** (0.001)
Age * Hromada was/is in combat zone	-0.005 (0.005)
Higher education * Hromada was/is in combat zone	-0.426** (0.191)
Majority party in parliament alignment * Hromada was/is in combat zone	-0.026 (0.111)
Incumbent * Hromada was/is in combat zone	-0.060 (0.090)
Has political experience * Hromada was/is in combat zone	-0.033 (0.104)
Constant	7.078*** (0.126)
Observations	1,408
R ²	0.199
Adjusted R ²	0.193
Residual Std. Error	0.611 (df = 1395)
F Statistic	28.968*** (df = 12; 1395)

Note: *p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Рисунок 1. Результати регресійної моделі

ЛІТЕРАТУРА

1. Рабінович М. Що робить громади стійкими – перші уроки після 24 лютого [Електронний ресурс] / М. Рабінович, А. Даркович // VoxUkraine. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://voxukraine.org/shho-robyt-gromady-stijkymy-pershi-uroky-pislya-24-lyutogo/>.
2. Claudia N. Avellaneda. Municipal Performance: Does Mayoral Quality Matter? / Journal of Public Administration Research and Theory: J-PART – 2009. - Vol. 19, No. 2, pp. 285-312
3. The Relation among Human Capital, Productivity and Market Value: Building Up from Micro Evidence / [J. Abowd, J. Haltiwanger, R. Jarmin та ін.]. // U.S. Census Bureau, LEHD Program Technical Paper. – 2002.
4. Nicolai Petrovsky & Claudia N. Avellaneda. Mayoral Public Sector Work Experience and Tax Collection Performance in Colombian Local Governments / International Public Management Journal, - 2014. - 17:2, pp. 145-173
5. Garay, C., Simison, E. When Mayors Deliver: Political Alignment and Well-being / Studies in Comparative International Development – 2022 – No. 57, pp. 303–336
6. Sole´-Olle A. The Effects of Partisan Alignment on the Allocation of Intergovernmental Transfers. Differences-in-Differences Estimates for Spain / A. Sole´-Olle, P. Sorribas-Navarro. // Journal of Public Economics. – 2008. – №92. – С. 2302–2319.
7. Центральна виборча комісія. ІАС "Місцеві вибори" [Електронний ресурс] / Центральна виборча комісія – Режим доступу до ресурсу: <https://web.archive.org/web/20220225055133/https://cvk.gov.ua/pls/vm2020/wm001pt001f01=695.html>.
8. KSE Center for Sociological Research, Decentralization and Regional Development. Дані голів територіальних громад (станом на 10.2022) [Електронний ресурс] / KSE Center for Sociological Research, Decentralization and Regional Development – Режим доступу до ресурсу: https://github.com/kse-ua/ua-de-center/blob/main/data-public/derived/hromada_heads.xlsx.

Анікеєв Володимир¹
email: vladimiranikeev2004@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Зміни світогляду українського соціуму в умовах трансформаційних процесів сучасності

Епоха, у якій ми живемо, поставила українське суспільство перед вибором, якого неможливо уникнути. Свобода або залежність, Батьківщина або рабство, честь або безчестя. Нам випала місія вберегти націю від знищення й будувати її майбутнє. І основою цих процесів є світогляд кожного українця й усього соціуму в цілому.

Світогляд є складним феноменом, що досліджується вченими в різних галузях знань – філософії, соціології, психології, культурології та інших. Дослідники Є.М. Причепій і А.М. Черній визначили, що «світогляд – це система найзагальніших знань, цінностей, переконань, практичних настанов, які регулюють ставлення людини до світу» [1, с.10]. У колективній монографії за редакцією професора В.П. Капітона зазначено, що «світогляд, який ввів у загальноживаний лексикон І. Кант, не потрібно розуміти буквально, як систему поглядів на світ – це споглядальне, просвітницьке тлумачення. А світогляд – це система принципів і знань, ідеалів і цінностей, надій і вірувань, поглядів на зміст і мету життя, що визначає діяльність індивіда чи соціального суб'єкта й органічно включається в його вчинки і форму мислення» [2, с.6]. Отже, світогляд є визначальним явищем, що формує напрями практичної діяльності як окремої особистості, так і соціуму в цілому.

Важливим компонентом колективного світогляду суспільства є національна свідомість. Так, дослідник В. Лісовий зазначає, що «для буття нації важлива не тільки, а часом і не стільки наявність певних особливостей в культурі чи політичній історії, скільки те, в чому самі люди вбачають свою особливість, свою відмінність від інших націй. Це самоусвідомлення має дуже важливий складник – певні ціннісні орієнтації і волю, тобто діяльне утвердження себе як колективної „особистості”» [3, с.594].

Визначним у цьому є національна самоідентифікація, розуміння і прийняття націєтворчих процесів як основоположної світоглядної ідеї.

Великого значення ідеям націєтворення й розбудови української державності надавали видатні українські соціологи й громадські діячі В'ячеслав Липинський, Дмитро Донцов, Ольгерд-Іполит Бочковський.

В'ячеслав Липинський (1882-1931) беззастережно відстоював ідею української державності. Уважав, що тільки в незалежній суверенній Україні можливий розвиток нації, зміцнення її єдності, формування національної еліти на традиційних для нашого краю економічних засадах, а саме

¹ Студент 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

хліборобстві. Був глибоко переконаний, що «ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її собі не збудуємо» [4, с.63].

Дмитро Донцов (1883-1973) – ідеолог інтегрального націоналізму. Обстоював боротьбу за незалежність у зовнішній політиці, що передбачає абсолютну сепарацію від імперської тиранії. Але не менш важливим уважав і виховання на засадах європейської культури, волонтаризм, тобто формування світогляду національно свідомих і соціально активних українців [5].

Ольгерд-Іполит Бочковський (1885-1939) убачав у нації духовну спільність, об'єднану самосвідомістю й переконаною боротьбою за волю, що втілюється в русі до розбудови незалежної держави. Як пише Ірина Каневська, «стосовно України науковець вважав, що метою українського народу має бути здобуття націократії, тобто політичного самовизначення в окремії державі» [6, с. 401]. Також учений у своїх дослідженнях приділяв велику увагу націогенезу. У книзі «Вступ до націології» Ольгерд-Іполит Бочковський писав: «Народ – це етногенетичний розчин; нація – це викристалізований суспільний агрегат» [7, с.32].

Процес формування української нації у сучасну добу не був легким і однозначним. Але, безумовно, в основі його лежить еволюція світогляду українського соціуму.

У 90-ті роки ХХ століття керманичами незалежності стали найкращі сини народу, шістдесятники, колишні дисиденти, правозахисники, вчені, публіцисти – В'ячеслав Чорновіл, Євген Сверстюк, Левко Лук'яненко та інші. Поет-шістдесятник Іван Драч очолив Народний Рух України, який охопив свідомих і небайдужих людей з активною громадянською позицією. Активізувалося прагнення до незалежності на теренах Західної України. Це пояснюється тим, що там радянська влада проіснувала значно менше, ніж на сході, з 1939 року, і було чимало людей, які пам'ятали репресії і звитяжну боротьбу воїнів УПА. Крім того, на теренах Західної України менших результатів досягли русифікація й антирелігійна пропаганда.

У сфері культури й мистецтва багата й давня українська традиція протистояла вбогому й шаблонному радянському псевдомистецтву. Станіславський феномен, творчість митців, що належали до літературних угруповань «Бу-ба-бу», «Нова дегенерація», «Західний вітер» ознаменували розвиток українського постмодернізму.

Прагнення до соціальної справедливості, правди, життєвих перспектив, сучасної культури сприяло зростанню активності серед молоді. Голодування студентів на граніті 2-17 жовтня 1990 року показало, що українська молодь прагне будувати нове суспільство. Це прагнення об'єднало її й передових представників старшого покоління українського соціуму.

Незалежність відкрила нову епоху розвитку України, ознаменувала становлення її державності. Однак це була складна доба економічних випробувань. Представники старшого покоління були стурбовані питанням виживання своїх родин, здеморалізовані втратою звичних цінностей, руйнуванням того, що будували все своє життя. Конкретним виявом цього для

багатьох стала втрата заощаджень і роботи, а разом з тим і соціального статусу. Це демонструє таку специфічну рису суспільства радянської імперії, як низький рівень соціальної мобільності, своєрідне «кріпосне право», яке прив'язувало людину до певного виробництва чи колгоспу (де люди тривалий час узагалі не мали паспортів), обмежувало ініціативу й розвиток особистості.

Саме тому молодь кардинально по-іншому зустріла перспективи незалежності, можливість займатися підприємництвом, відкритість, західні світоглядні цінності. Важливим для України було і входження до глобального наукового простору. Так, у 1991 році був відроджений університет «Києво-Могилянська академія», де прагнули запровадити сучасні світові тенденції вищої освіти.

Новації розпочалися й у передових університетах країни. Так, у квітні 1991 р. було відкрито факультет соціології й психології в Київському державному університеті ім. Тараса Шевченка; у 1990 р. – факультет соціології у Харківському державному університеті.

Не тільки економічні зв'язки, а й радянське виховання людей старшого покоління – значної частини соціуму – тривалий час міцно тримали Україну в так званому пострадянському просторі. Але у 2004 році зрілості досягли ті, хто були юними в 1990. І це покоління незалежності вийшло на Майдан, довівши тим самим, що світогляд українців незворотно змінився, перестав бути рабським, кріпацьким. Тут поєднався вияв двох рис – національної свідомості й утвердження західних цінностей, свободи особистості й суспільства. Помаранчева революція також висвітлила специфіку народного волевиявлення: ініціативу, згуртованість, єдність. Ці риси притаманні українському соціуму здавна й виявлялися в колективній обороні своїх земель (Січ), спільній праці-взаємодопомозі (толока).

Попри здобутки Майдану постімперські політичні й економічні чинники продовжували впливати на Україну. Але у свідомості людей відбувся безперечний поворот до свободи як основоположної цінності українського соціуму, утвердилася віра в силу, єдність і життєздатність нації [8].

Саме завдяки цьому українці вистояли в Революції Гідності. Чим більше український соціум прагнув західного вектору розвитку, тим агресивнішою ставала діяльність проросійських сил в Україні. Але за цей час виросло і стало соціально активним нове покоління – діти тих, хто був молодим на початку 90-х і стояв на Майдані у 2004. Виросло покоління, яке від своїх батьків перейняло цінності свободи й національної гідності. Важливим чинником стало те, що молодь доби Революції Гідності здобувала освіту за стандартами незалежної України й українською мовою, адже мова – потужний засіб національної самоідентифікації. Учасники Революції Гідності мали настільки міцні переконання, що не злякалися збройного протистояння, виявили готовність до боротьби за свою націю й унікальну здатність українського соціуму до швидкої самоорганізації. Тут простежується традиція козацького війська, яке поєднувало високу боєздатність із демократизмом. Свідомість, мотивація, єдність, готовність до боротьби й самопожертви – усе це ознаки націєтворення доби Революції Гідності. Її здобутки українці боронили 8 років,

захищаючи східні рубежі країни, доки широкомасштабна агресія Російської Федерації в 2022 році не закликала до боротьби весь народ. Війна стала не тільки збройним конфліктом, але й війною ідеологій, протистоянням культур, і вона якісно вплинула на світогляд українського соціуму й кожного його представника. Так, Євген Головаха, директор Інституту соціології НАН України, зауважив, що «українське суспільство змінилося настільки суттєво, що я б сказав: за ці три місяці воно змінилося більше, ніж за 30 років до цього. І про це свідчать не тільки мої власні спостереження, а й соціологічні дослідження» [9].

Першою й найважливішою ознакою цього впливу є нечуване посилення патріотизму, відчуття своєї національної самоідентифікації як тими людьми, що живуть на теренах держави, так і тими, хто з якихось причин перебував за її межами навіть тривалий час. Чимало з них повернулося в Україну і стало до лав війська, інші активізували допомогу в гуманітарній і фінансовій сферах. Вимушені переселенці, що опинилися за кордоном під час війни, активно репрезентують Вітчизну, її культурні традиції, мову, привертаючи увагу всього світу до подій в Україні.

Безумовним виявом патріотизму є готовність захищати свою державу. Якщо до війни служба в армії не дуже приваблювала молодих людей, а мілітарні настрої не були провідними в соціумі, то зараз переважна частина воїнів – добровольці, які свідомо обрали цей шлях, причому багато хто з них – представники «мирних» професій.

Ці люди пішли захищати свій дім. І саме цей архетип – рідної оселі – з надзвичайною силою проявив своє значення під час війни. Рідна домівка, біла хата – цей образ важливий і дорогий для кожного українця. Це місце родинної пам'яті, затишку й тепла. Під час війни особливе ставлення українців до рідного дому й землі набуло нового звучання. Виникли й досягли високого рівня боєздатності сили територіальної оборони. Так, дослідниця Т. Новаченко зазначає: «Очевидним постає підвищення мобілізаційних можливостей суспільства та керівництва держави за допомогою самоорганізації та взаємодії, роль яких усвідомлюється різними соціальними групами» [10, с.56]. У давніх традиціях родової, згодом сільської громади українці об'єднуються в селах і міських мікрорайонах для взаємодопомоги, патрулювання, відновлення зруйнованих об'єктів. Повага до своєї й чужої домівки стала культурним кодом, що відрізняє українців від ворогів – руйнівників і варварів.

Наступним важливим явищем стала єдність. Україна – багатомовна поліетнічна держава. Жорстока агресія, спрямована на регіони з традиційно значною часткою російськомовних громадян, очистила свідомість людей від примари «братського народу». Тепер кожен громадянин України сприймає всю державу як єдине ціле й готовий боронити кожен клаптик її території. Водночас абсолютна більшість українського соціуму здійснила свідомий вибір на користь української мови, і це стало засобом єднання, адже мова – культурний код нації. Так, згідно з соціологічним дослідженням, проведеним групою «Рейтинг», 86% опитаних вважають українську мову рідною [11].

Ще однією рисою є висока духовна культура українського народу, яка має багаті традиції – від шляхетності селян, що зверталися до батьків на «Ви», до козацького лицарства. Вона є основою моралі й гуманності сучасного соціуму. Українці знаходять психологічну розраду в мистецтві. Важливими стали їх свідомо відмова від російськомовного контенту й розуміння того, що у багатьох творах російського мистецтва зашифровані антиукраїнські ідеї, зневага до українців, байдужість до їх страждань. На тлі маніпулятивно-зомбувальної ідеології, що транслюється ворожими ЗМІ, відчутними стали риси українського медіапростору: свобода, творчість, критичний аналіз, плюралізм думок.

Активно створюється і сповнений патріотичних ідей мистецький продукт – пісні, фронтова поезія, стріми й мотивувальні ютуб-сюжети від воїнів ЗСУ. Важливою складовою культурного фронту є функціонування системи освіти. Робота шкіл і вищих навчальних закладів, успішно проведені НМТ і вступна кампанія 2022 року стали у свідомості українців безумовним доказом того, що освіченість і висока культура є визначними рисами української нації. Підтвердженням цього є також мобільність, яку виявляють українці: готовність навчатися дистанційно, поєднувати освіту в українських і закордонних закладах, швидко здійснювати перекваліфікацію в змінених умовах ринку праці.

Отже, у надзвичайно складний час українці виявляють незламність, оптимізм і готовність не просто боротися, жити і працювати, а й прагнення розвиватися й будувати нове суспільство – суспільство переможців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Причепій Є. М. Філософія : підручник для студентів вищих навчальних закладів / Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. – К. : Академвидав, 2006. – 592 с.
2. Світогляд і світ людини : колективна монографія / за заг. ред. доктора філософських наук, професора В.П. Капітона. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2008. – 240 с.
3. Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 2000. – 872 с.
4. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. – Відень : Buchdruckerei Carl Herrmann, 1926. – 580 с.
5. Донцов Д. Націоналізм / Дмитро Донцов. – Львів: Нове життя, 1926. – 255, IX с. – (Видання Української накладні «Нове життя» ; число 3).
6. Каневська І. Ольгерд Іполит Бочковський (1885–1939) – чесько-український науковець, публіцист, громадсько-політичний діяч [Електронний ресурс] / Ірина Каневська. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71944/24-Kanevska.pdf?sequence=1>.
7. Бочковський О. Вступ до націології. – К.: Генеза. – 1998. – 144 с.
8. Костюк Д. С. Вплив "Помаранчевої революції" на розвиток громадянського суспільства в Україні (2004–2013 рр.) / Д. С. Костюк // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Історичні науки. - 2018. Т. 29(68), № 1. - С. 19-24. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_istor_2018_29\(68\)_1_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_istor_2018_29(68)_1_6).
9. Феценко Р. Високий рівень національної стійкості. Соціолог Головаха — про те, якими стали українці за час війни й головну їхню відмінність від росіян [Електронний ресурс]

- / Роман Феценко. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://life.nv.ua/ukr/amp/chim-vidriznyayutsya-rosiyani-ta-ukrajinci-sociolog-pro-te-shcho-viyavila-viyna-novini-ukrajini-50248594.html>.
10. Новаченко Т. Суспільне уявне як сучасний механізм солідаризації української нації [Електронний ресурс] / Тетяна Новаченко // Науковий журнал "Український соціум". – 2022. – №2(81). – С.51-58. – Режим доступу до ресурсу: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/51_58_No-281_2022_ukr.pdf.
11. Духніч О. Як змінилися українці через війну. Перший ґрунтовний соціологічний аналіз — інтерв'ю з науковицею [Електронний ресурс] / Ольга Духніч. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://life.nv.ua/ukr/znamenitosti/maykl-shchur-rozpoviv-chomu-navchivsiya-na-peredoviy-ta-pokazav-nove-foto-novini-ukrajini-50229481.html>.

Serdiuk Yana¹

email: yserdiuk4@gmail.com

Evaluation of NGOs' social projects and services in times of social turbulence

Sociology and Contemporary Social Transformations: Proceedings of the 15th International Conference of Students and Junior Scholars (Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, November, 25, 2022). – Kyiv.: Naukova Stolitsia, 2022. – 123 pages.

In times of dynamic transformation processes, it is important for social actors and society as a whole to understand where they are in this or that moment of reality. The following questions are often in demand: «In what space do we live now?»; «What are the challenges facing society at the moment and how to minimize them?»; «What or who determines the conditions of today's realities?»; «How and where should society and (or) each individual move tomorrow and in the near future?». Such a list of questions can be continued with tens or hundreds of similar ones, but the focus of this material is a bit different.

During tangible social transformations, changes or fundamentally new forms of organization of social space, which we are witnessing, unfortunately, even now, the value of monitoring and evaluation is actualized. The society, especially when it lives in a state of uncertainty, social turbulence, visible risk, cultural trauma, shock, requires *comprehensive knowledge* that could give a piece of confidence from the point of view of appropriate awareness of reality and rational planning of further actions. Valuable in this context is the idea of space, social structure, conditions, threats, challenges, possibilities that determine social life at a certain point in time. In this background, monitoring and evaluation technologies can and should be integrated into different researches in terms of the way they contain tools, algorithms, methods and techniques that are flexible and adaptive enough, and consequently – can be used in times of social turbulence.

Evaluation practice now has enough arguments for its final institutionalization at the state level. The first important steps towards this have

¹ Bachelor student at Faculty of Sociology, 4th year, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

already been made. For example, evaluation practice has several legal and normative principles that facilitate its implementation. In 2008, the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted the Procedure for promoting public evaluation of the activities of executive authorities [1]. This document provides legal grounds for specialists to join or conduct public expertise. In addition, there are state standards to which experts in the field of evaluation should be followed. The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the Procedure for Monitoring the Provision and Evaluation of the Quality of Social Services» in 2020 contains a list of indicators for evaluating the quality of social services [2]. The fact that such laws and standards exist in the normative and legal discourse of Ukraine, although there are not so many of them yet, shows a certain level of interest of the government in supporting evaluation activities, but the culture of evaluation in Ukraine is at the beginning of its development. The discovery and integration of new methods, techniques, tools, algorithms for analyzing and estimating the situation of social reality always remains perhaps the most important mission that the Ukrainian sociological community aims to implement. In view of today's realities, the implementation of this mission requires more flexibility and reflexivity. It is necessary to realize that standard methods of data collection and analysis now may not have as good a result as it could be in times of relative stability. Recent years have probably not been the best for social scientists. The COVID-19 pandemic has significantly complicated part of the researchers' work. For example, restrictions on social interaction have been imposed. As most of the empirical data is collected by researchers directly from communication with respondents, they have already faced limits on direct access to respondents at the stage of data collection. Mass surveys using different online resources/technologies were in greater demand during the quarantine (this tendency, in fact, has continued to this day). Many research centers adapted to the use of distance remote? working methods. Thus, they maintained their value in the Ukrainian market and continued to contribute to the field of sociological knowledge.

The NGO «Social Audit Center» also has experience of working during quarantine restrictions. In November 2021, the NGO's research team conducted the final independent external evaluation of the two-year program «Establishment of Social School Enterprises...», which aims to increase the competitiveness of Ukrainian youth from villages and small towns of Ukraine in the labor market through the development of social entrepreneurship skills. This program was implemented by the International Charitable Organization «Eastern Europe Foundation» [3]. The methods of data collection included: document analysis; questionnaires of trainees, program participants (students and their parents) using the CAWI method; individual online interviews with program stakeholders; focus group interviews. The major challenges faced by the researchers at the stage of data collection were related to the organization of effective communication with all cohorts of beneficiaries and partners of the organization, coordination of deadlines and their observance, insufficient awareness of respondents (mostly older) about the algorithms of working with computers and online platforms, which often slowed down the process.

Russia's full-scale war against Ukraine has also greatly affected the work of researchers in the field of monitoring and evaluation. I would especially like to direct your attention to the evaluation of social projects and programs that are implemented as part of the activities of both profit and non-profit organizations. The activities of such organizations have suffered unpredictable transformations and additional challenges that are quite difficult to minimize at the moment. Among the challenges that are directly related to the armed invasion of Russia are the following:

- stopping the work of the organization (temporary or complete closure);
- shifting the focus of work (restructuring the main activities of the organization to meet the needs of the Armed Forces of Ukraine);
- insufficiency or lack of funding (both from the state, large grantors within the country and foreign donors);
- relocation/departure of the target audience (beneficiaries) to other regions of Ukraine or abroad;
- lack of qualified staff for quality service provision/consultation;
- inability to work, provide services online.

The existence of such challenges, the list of which is not exhausted by the mentioned ones, indicates that Ukrainian organizations are now going through extremely difficult times in their history. Since internal work in organizations is not always easy and consistent, it complicates or even to some extent makes it impossible to monitor and evaluate their activities in general. However, it is a mistake to believe that Russia's armed war against Ukraine has completely stopped the processes of creation and development of organizations and caused a decrease in demand for project and program evaluation services. For example, there is a very successful example of cooperation between large Ukrainian public and charitable organizations - the Shelter Ukraine initiative, which emerged after February 24, 2022. Its main goal is to solve the humanitarian problems of the civilian population in Ukraine by raising funds to create and equip shelters, as well as provide food and hygiene packages. The initiative is led by Valores Foundation (Poland), which is responsible for fundraising together with local Ukrainian organizations SILab Ukraine, VPLYV and Teple Misto. These organizations control the process of providing assistance to war victims [4].

In addition, the number of public and (or) charitable organizations is constantly increasing. In the first months after the full-scale invasion, many different volunteer centers, hubs, spaces were formed, which were later transformed into charitable or public organizations that are successfully functioning now. This means that today, a large number of experienced organizations working in the Ukrainian service market are reinforced by young, ambitious organizations – this seems to be a good springboard for the development and networking of organizations, rather than their decline.

Thus, the consequences of the «dark times» that we are experiencing in reality have become quite noticeable in all spheres of life of people and the state as a whole. Now the society is facing the issues of protection, assistance, compensation and return home of all persons affected by this armed war against Ukraine. What can

our sociological community do to support these people and the state? The answer is simple: to provide quality services, to work together with organizations that implement various projects and programs to support the population, to provide proper sociological support for their activities, to help them strengthen internally, to show the value of their work by various methods, including through monitoring and evaluation. We can discuss this topic for a very long time and it is great that the number of scientific developments on the resourcefulness and benefits of using monitoring and evaluation technologies is constantly growing every year.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku spriannia provedenniu hromadskoi ekspertyzy diialnosti orhaniv vykonavchoi vlady» [Electronic resource] – 2005. – № 976. – The access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text>
2. Zvit pro provedennia zovnishnoi otsinky yakosti sotsialnykh posluh u Kyivskomu miskomu ta raionnykh terytorialnykh tsentrakh sotsialnoho obsluhovuvannia [Electronic resource] – 2020. – The access mode: <http://surl.li/bkjhv>
3. Zvit nezalezhnogo finalnoho otsiniuvannia prohramy «Zastosuvannia sotsialnykh shkilnykh...» [Electronic resource] – 2021. – The access mode: http://eef.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Report_on_final_evaluation_full_UKR.pdf
4. Sait initsiatyvy «Shelter Ukraine» [Electronic resource] – The access mode: <https://shelterukraine.org/>

Didyk Oksana¹

email: didykthestrategist@gmail.com

Sociology and Contemporary Social Transformations: Proceedings of the 15th International Conference of Students and Junior Scholars (Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, November, 25, 2022). – Kyiv.: Naukova Stolytsia, 2022. – 123 pages.

New protest movements in Iran as a result of modern social transformations

Nowadays, the protest movements have occupied not only the streets in the big cities and small towns of Iran but also the titles of the world's leading tabloids. The world is witnessing the revolutionary uprising in the country not for the first time in the new century, but what is significant about the new social movements is a paradigm change in many aspects that we can point out. Although the Green uprisings in Iran in 2009 is considered to be the first modern digitalized revolution, when young people who had mastered gadgets and were actively using the Internet to share their experience and the episodes of injustice they could face while protesting in the streets, the new protests started on September 16, 2022, have much more digital resource.

Among the main changes the Iranian society demonstrates during the new wave of uprisings are the following:

- 1) *The complete change of attitude towards mullahs and other members of society involved in theology and religious activities*

¹Second-year Ph.D. student at H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

In comparison to the Green Revolution, when Islam and religious values were still inviolable and untouchable, today we see many videos of the so-called ‘amameh parani’ challenge (عمامه پرانی) when young people don’t hesitate to take off the amameh (special headdress of Islamic clerics) in public places to demonstrate the disrespect to those who wear them and the regime in general. During the uprisings in 2009, protesters would address the Supreme leader of Iran to help them or at least omit his name, pointing at Mahmoud Ahmadinejad, police, and the Revolutionary Guard as the symbols of injustice. Now, people who participate in anti-governmental movements openly call Ayatollah Khamene`i a dictator. In December 2009, during the religious ceremonies on Tasu`a and especially Ashura, protesters showed that they still recognize the Islamic values, but don’t accept the Islamic Republic of Iran as a carrier of these values [1, p.28-31]. Comparing the victims of the regime and those who have risen against injustice and unfairness to martyr Imam Husayn, people would still demonstrate deep ties with Islamic traditions.

2) A very different cause of the uprising

The new protest movement is also called Mahsa-Amini unrest which is named after a 22-years old Iranian woman who spontaneously died after being arrested by the Guidance patrol for violating the mandatory hijab.

So, in this case, we can easily recognize that the Iranian people didn’t rise because of financial or political reasons. The unrest started in September 2022, which has further led to several young victims, the protesters would put the hijab rules and the story of an ordinary member of society in the key position. That is very different in comparison to the Bloody November protests in 2019 when the factual cause of the unrest was the fuel price increase. Mahsa Amini`s death started a very complex social movement mechanism that is multi-dimensional by its nature, beginning with sympathy and leading to massive changes in the social norms that are yet to legitimize [2, p.50-56].

3) Very different communication resources, tools and strategies

Already mentioned above, social media as a communication tool still plays a leading role in the communication of the protest movement with the global society. The social media pages of Iranian celebrities who leave and make their career abroad have become a first-hand source of the latest news from Iranian streets. In comparison to Facebook and YouTube, which are banned in Iran, but were widely used by protesters in 2009, these days Instagram, TikTok, and Twitter play the key role as a tool for sharing videos, gathering evidence of inappropriate behavior of officials, and keeping the world updated on the unrest routine. After the protests in 2019-2020, Clubhouse gained significant attention as it was considered to be free from mainstream propaganda and a convenient place to raise debates [3]. Also, if to compare the new unrest to the previous uprisings in 2009 and 2019, people in 2022 tend to send their videos to celebrities and make them stand as their voices. Previously, people would address foreign news agencies, like CNN, and BBC, and Iranian news agencies abroad, like VOA, BBC Persian, Manoto, and Iran International. The above-mentioned sources, due to their high broadcasting rates, are still popular, but since social media are easier to use and have better reach, TV

channels lose their positions. We can also see the crucial changes in the hashtags used to follow the posts about unrest in 2022. A part of them forms the names of the people instead of some phenomena. As the first and the most popular hashtag with the name of Mahsa Amini got spread all over the Internet, as some new stories get viral, we can witness the appearance of hashtags containing the names like Hossein Ronaghi or other activists arrested during the protests.

4) Completely new generation and locations involved

In his numerous articles and television interviews, social activist and political analyst Manook Khodabakhsian would predict the rise of a new generation of Iranian youth, whom he called a chic Pasargad generation (نسل شیک پاسارگادی). By this term, he meant a young, post-Islamic generation who have a different view on social values, share not the local, but global ones, and perceive the history of ancient and modern Iran differently, distinct from the one described by clerics [4]. But if to get closer to the classic demographic analysis of the new movement, we must admit that the age groups involved are very different. In comparison to the protests in 2019 when the majority of people involved would be representatives of the older generation, mostly employed. Today, following news updates from Iran, we can see school children protesting against the obligatory hijab, and state symbols of the Islamic Republic of Iran. In comparison to the Green revolution, when the main bridgeheads were concentrated in the big cities, in 2022 the people from small villages and remote areas very often become heroes of journalists' stories.

5) A further change in women's rights values

The image of the woman in the protests since 2009 has been gradually changing, following the general changes of the unrest's paradigms. For example, Zahra Rahnavard, one of the key figures of the Green Revolution is a representative of an old school of political activists. She represents the values of the Islamic Revolution, general Islamic culture, and strict hijab, and has been actively involved in big politics and decision-making since a young age. On the contrary, in December 2017, the world got to know Vida Movahed, a young emancipated mother of a small child taking off her hijab with the hoisted headband on a stick. In 2022 news covered the stories of multiple young women and teenage girls protesting against the hijab and social restrictions present in Iran. So, the age of the women involved, again, decreases as increases the gap between their views and the conservative cultural norms.

There are many points that differentiate the new protest movements in Iran from those in the previous years. And there are many of them that will still be noticed as the unrests are in their process. But we shall admit the significant transformations inside the Iranian society that have led to the new attempt of the Iranian people to change their modern history.

REFERENCES

1. Alimagham P. Contesting the Iranian Revolution: The Green Uprisings. Cambridge University Press, 2020. - 364 p.
2. Welch S. D. After the Protests Are Heard: Enacting Civic Engagement and Social Transformation. NYU Press, 2019. - 272 p
3. Khalaji M. Social Media in Iran's Protests: A New Public Sphere?. The Washington Institute, 2022. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/social-media-irans-protests-new-public-sphere>
4. Tapesh TV Network. Ruyeh Khateh Instagram with Manook Khodabakhshian - Part 11 چه کسی فردای ایران را رقم خواهد زد, 2018. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Telp5SbsB-o>

Рай Катерина¹

email: ekaterinaray3@gmail.com

Маніпулятивні технології ЗМІ в процесі висвітлення актуальних новин

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Однією з основних відмінних рис, характерних для сучасного етапу розвитку суспільства, безумовно можна назвати здатність ЗМІ бути головним інструментом поширення інформації, впливати на нашу свідомість. Створення та поширення інформації, а також контроль над нею, який виступає у формі прихованої цензури, цілком може служити і слугить основним важелем управління суспільною свідомістю.

ЗМІ володіють інформацією, тож мають змогу її контролювати, маніпулювати людьми. Особистості з такими якостями більш схильні до поглинання маніпуляцій: недостатньо розвинене логічне мислення, чутливість, слабка психічна активність, підвищена емоційність, нерішучість, відсутність самооцінки, почуття власної неповноцінності, сором'язливість, довірливість. Досить складно впливати на людину, яка впевнена в собі, здатна постояти за себе і має сформований погляд на навколишню дійсність. Маніпуляція як форма прихованого на свідомість пов'язані з відсутністю вільного волевиявлення індивіда й можливості прийняття ним своїх рішень. Основною рисою феномена маніпуляції є його прихований характер [1].

Один із видів маніпуляцій у традиційних і соціальних медіа є фейки. Слово «фейк» (від англійського «fake» – фальшивий), з його негативною прагматикою, набув широкої популярності серед людей в останнє десятиліття. Зараз медіа-практики часто говорять про те, що владі та суспільству потрібна не стільки правда, скільки інформація схожа на правду,

¹ Аспірантка факультету соціальних і поведінкових наук, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.

але не правда по суті. Такі тенденції розвитку ЗМІ призводять до того, що «журналістику фактів» займає «журналістика, яка заслуговує довіри», а також «журналістика думок» і навіть «журналістика вражень». Про це свідчить повсюдне поширення фейків.

Коли метою публікації та розповсюдження новин є лише привернення уваги читачів, з'являється багато неправдивої інформації. Фальшивий матеріал може відвернути аудиторію від справді значущого та важливого повідомлення; фейкові новини в Інтернеті служать для підвищення популярності (і ефективним в даному випадку є «чорний» піар) або заробітку: сенсаційні подробиці про відомих людей передають один одному, коментують, роблять репости, що підвищує популярність ресурсу і приносить прибуток.

Маніпулятивний вплив характеризується такими стійкими показниками: здійснюється цілеспрямовано та таємно; містить алгоритми програмування як мислення, так і сприйняття та поведінки об'єкта; включає способи і прийоми, за допомогою яких здійснюється цілеспрямований тиск на психіку, другу сигнальну систему і компоненти свідомості об'єкта впливу. Інформаційні потоки обрушуються на масову свідомість, позбавляють споживача ЗМІ можливості їх активно (критично) опрацьовувати, залишаючи йому лише пасивну роль, що є передумовою пропагандистського впливу [2, с. 172].

Зазначимо декілька способів, за допомогою яких ЗМІ маніпулюють масами:

Відволікання. Стратегія відволікання полягає у відволіканні уваги громадськості від важливих питань. Один із способів, як вони це роблять, – заповнювати новини історіями про тривіальні проблеми. Мета полягає в тому, щоб відволікти людей і зайняти їх розум. Результатом є те, що люди перестають запитувати, чому ЗМІ не говорять про певні проблеми; люди забувають про справжні проблеми.

Проблема – Реакція – Рішення. Цей метод є еквівалентом проведення «опитування» в політиці. Тобто це полягає в тестуванні населення шляхом поширення чуток або ідей, щоб оцінити, як населення сприйме їх. Це створює проблему, щоб потім її вирішити. Тоді громадськість сприймає маніпуляторів як героїв.

Поступовість. Поступовість маніпулює людьми, змушуючи їх приймати соціально несправедливі рішення. Головне – робити це поступово, повільно, протягом багатьох років. Так громадяни звикають до нижчої якості життя. Вони починають сприймати це як нормальне явище. Зрештою, люди змиряються з нинішнім станом речей і перестануть вимагати те, що вимагали.

Ставлення до людей як до дітей. Чим більше ЗМІ хочуть маніпулювати суспільством, тим більше вони спілкуватимуться з ними, як з дітьми. Використовуються прикрашені аргументи, характери та інтонації, ніби люди були надто слабкими або незрілими, щоб сприймати правду.

Метою також є покiрна, слухняна реакція. Ідея полягає в тому, щоб люди не мислили критично, як дорослі [3].

Отже, нові інформаційні технології суттєво змінили моделі сучасних ЗМІ, швидкість передачі новин, дозволили читачам виконувати частину обов'язків журналістів, що перетворило їх на виробників контенту. Від використання фейків страждає все суспільство. Вони можуть спровокувати «терористичні атаки» величезної руйнівної сили.

Тому негативні тенденції, пов'язані з використанням неправдивої інформації, необхідно описувати, вивчати та аналізувати, щоб уникнути маніпулятивного впливу на підсвідомість людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Holiday R. What is Media Manipulation? A Definition and Explanation: веб-сайт. URL: <https://www.forbes.com/sites/ryanholiday/2012/07/16/what-is-media-manipulation-a-definition-and-explanation/?sh=74e298bf3939>
2. Пуцята І. Фейк як метод маніпуляції у ЗМІ: український досвід. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер.: Журналістські науки. 2020. Вип. 4. С. 171–175.
3. Media Manipulation: 10 Strategies the Media Uses to Manipulate Us: веб-сайт. URL: <https://exploringyourmind.com/10-strategies-of-media-manipulation/>

Каленський Володимир¹

email: pan.kalenskyi@knu.ua

Транспарентність та експлікація терміна «демократія» in vitro, in vivo, in actu: дилема демократичної теорії як наслідок соціальних трансформацій

Соціологія та сучасні
соціальні трансформації:
Матеріали XV Міжнародної
конференції студентів та
молодих науковців (Київ,
Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 25 листопада 2022
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2023. –
123 с.

Сучасний глобалізований світ характеризується схильністю соціальних систем до мобільності та трансформації. Постійна мобільність спричиняє зміни, а суспільство, своєю чергою, зазнає впливу, що, незалежно від акторів, прямо та опосередковано продукує чи детермінує появу нових характеристик, показників тощо [Kubát, Cabada, 2016: 210-218]. Можна припустити, що у світі не існує жодного соціального інституту чи соціального явища, що не зазнали такого впливу. Поняття «демократія» та «теорія демократії» не є винятками. Отже, нові моделі реалізації демократії містять видозмінені або унікальні підходи: їхня класифікація, вивчення, опис, теоретизування та дефініція також є мобільними. «Мобільність» у цій статті слід розуміти як *«здатність або тенденція переходити від одного стану або положення до іншого, як правило, вигіднішого»*. Мобільність є характеристикою мінливого суспільства.

¹ Студент 3 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Сучасні соціально-політичні системи перебувають у стані розвитку, а особливості демократичного устрою та керування не є сталими [Brunclík, Kubát, 2018: 23-51; Schmitter, 1991: 75-88]. На думку дослідників Елтсуба та Ескобара, демократичні новаторства, попри свою варіативність та різність, мають спільну характеристику: підвищення рівня довіри громадян до органів державної влади та державного апарату загалом [Elstub, Escobar, 2017]. Окрім завоювання довіри у контексті державного устрою постає ще один виклик – культивування впевненості у життєздатності, можливості встановлення та доречності демократії у суспільствах. Враховуючи ці тенденції, варто з'ясувати, якою ж є «демократія» у сучасному дискурсі.

Певним ускладненням у дослідженні демократії є плюралізм підходів, імплементації та емпіричних показників, що використовуються різними науковими школами та окремими соціальними дослідниками. Делігіаурі та Суйтер називають цю множинну конфігурацію підходів до вивчення та дефініції поняття «демократія» *онтологічним плюралізмом*. Авторки наголошують також і на семантичному плюралізмові: вони підраховали, що наразі існує понад 2200 варіацій терміна «демократія» [Deligiaouri, Suiter, 2019: 70-84]. Дослідниці позитивно ставляться до такого різноманіття визначень демократії та намагаються систематизувати підходи до аналізу терміна. Це, на їхню думку, має забезпечити збереження та збагачення плюралізму (за умови, що цінності, які ми звикли використовувати як характеристики демократії та демократичності, залишаться фундаментально сталими). Концепція Делігіаурі та Суйтер складається з інноваційної триступеневої оціночної схеми, основаної на емпіричних показниках.

Авторки розрізняють терміни «теорія демократії» та «демократична теорія»: хоча їх часто ототожнюють, насправді вони мають фундаментальну семантичну різницю. Теорія демократії розуміється як сукупність концепцій та доктрин, що означають теорію, за допомогою якої вивчають демократію. Демократична теорія — оцінювання теорії на відповідність або невідповідність демократичності.

Щоб відкинути семантичний плюралізм та варіативність інтерпретативізму, вони пропонують поняття «демократичний мінімум». Це визначення норм та принципів, які керують дискурсом демократії та дозволяють вдосконалювати та розвивати ідеї стосовно дослідження цього терміна.

Ми будемо дотримуватися запропонованої триступеневої концепції оцінки та аналізу терміна «демократія». Ця модель складається із таких етапів: *in vitro*, *in vivo*, *in actu*. Постійні зміни та соціальні трансформації спонукають філософів, соціологів, політологів до переосмислення багатьох фундаментальних термінів, котрими оперує соціальна наука в цілому. Загалом, філософи та соціологи Давньої Греції, Античності, потім Середньовіччя, епохи Відродження намагалися (шляхом застосування абстрактного мислення та досвіду) вивести певні ідеальні типи держав, описати їхні основні компоненти та порівняти з режимами, наближеними до контекстів місця, часу та суспільства, у яких мислителі й проживали.

На тему основоположних принципів та засад демократії полемізували мислителі Платон, Аристотель, Сократ, Гоббс, Руссо, Маркс, Вебер, Дюркгейм. Так, наприклад, у своїй праці «Politeia» основними складовими демократичного мінімуму Аристотель називає свободу та рівність, за умови порівняння демократії із іншими державними устроями [Aristotel, 322/1999; Bates, 2015: 139-159]. Демократія Давньої Греції була доволі складним механізмом, що дозволив забезпечити інституційну підтримку згаданого державного ладу. Цікаво, що сам термін «демократія» має давньогрецьке походження та складається з двох частин: demos (народ) та kratos (влада або авторитет). Kratos – це похідна від дієслова «krato», що означає «мати владу». Узагальненням етимології терміна «демократія» називають «народ, що має владу, або править». Отже, йдеться про самоврядний, самоздатний, законний інститут влади, що належить народові. Demos має право делегувати свої повноваження виконання влади певній соціальній групі або класу, які називають *органами влади*, що реалізують бажання та волю народу. Вагомий внесок у розвиток розуміння загальної волі та волі кожного, розуміння підпорядкування суб'єкту та отримувача (органів державної влади) зробив Жан-Жак Руссо. Демократію можна трактувати як суб'єктно-об'єктні відносини між народом та владою.

Позаяк розуміння demos (у давньогрецькій інтерпретації) полягало у сукупності соціальних груп суспільства, що мають інструменти для реалізації власних прав і свобод, демократія означала не просто владу народу-населення, а владу народу, що має права. Це є вкрай важливим уточненням для розуміння того, із якої точки відліку варто починати систему координат даного дослідження та вивчати еволюцію демократії від її первинного значення. Звичайно, ми не можемо не розглянути думку Аристотеля про те, що у вінці свого розвитку ідеальна держава має Politeia. Це означає, що держава служить суспільному благу, забезпечує рівність та задовольняє суспільний інтерес, реалізуючи волю народу. У своїх працях Аристотель не завжди вважає демократію прогресивним режимом, а навпаки, навіть зауважує на її схильності до регресу, коли вона не забезпечує рівність, не служить суспільному добробуту та процвітанню. Це спонукає нас до філософування та наукової аналітики стосовно ідеального та наявного зараз типів демократії [Aristotel, 322/1999; Bates, 2015: 139-159].

Демократія *in vitro* – відокремлене дослідження ідеальних типів (систем), що не можуть об'єктивно існувати у динамічних суспільствах. Такі типи є узагальненими та допомагають дослідникам визначити основні характеристики, притаманні демократії, тобто дозволяють побудувати *демократичний мінімум*. Дослідники вважають, що демократичні принципи «отримують своє значення та силу шляхом реалізації» [Deligiaouri, Suiter, 2019: 70-84]. При цьому термін «демократія» *in vivo* завжди існує у контексті. Варто зауважити, що вчені наголошують на транспарентній оцінці терміна «демократія» у синергії двох ступеней: *in vitro* та *in vivo*. Демократія не вимірюється виключно внутрішніми/суб'єктивними показниками: Північна Корея, хоча й називає себе Демократичною народною республікою, не є

справжньою демократією [Deligiaouri, Suiter, 2019: 70-84]. Ми також вважаємо, що теоретики, у випадку інтерпретації демократії, мають виступати активними акторами у соціально-публічному житті.

Перейдімо до розкриття демократії *in vivo*. Розпочнемо з того, що *demos* у демократичному дискурсі виступає електоратом. Коли ж ми кажемо про тих, хто законно проживає на території держави, але не має відповідних прав реалізації влади у цій державі, то варто використовувати *lato sensu*. Постає найбільш суперечливе питання стосовно соціальних груп, які не підпадають а ні під категорію *demosu*, а ні під категорію *lato sensu* [Deligiaouri, Suiter, 2019: 70-84; Hroch, 2017: 714-744].

У сучасному глобалізованому та мобільному світі, що знаходиться під впливом різних факторів та перебуває у стані невинних соціальних трансформацій, розуміння соціальної взаємодії, соціального порядку, народу, що має права, та народу-населення також потребує ревальвації. Глобалізаційні процеси, що впливають майже на всі суспільства, потребують нового підходу до дефініції демократії у прогресивних течіях сьогодення, таких як космополітична демократія [Archibugi, Held, 2011: 433-491; Zürn, 2016: 280-301].

Далі ми перейдемо до демократії *in actu*. Фундаментальними засадами для подальшого теоретизування у даному контексті є емпіричний підхід та соціологічне оцінювання. Для оцінювання відповідності демократичному мінімуму використовують *системний підхід*, що досліджує демократію у різних вимірах та просторах, але у межах конкретного дискурсу. Це означає, що за будь-яких умов та підходів ми будемо інтерпретувати демократію як те, що існує насправді, як фрагмент соціальної реальності, а не як ритуал або ідеальний тип [Schmitter, 1991: 75-88; Deligiaouri, Suiter, 2019: 70-84].

Можемо зробити висновок, що теоретизування демократії є вкрай важким явищем та процесом: як політологи, так і соціологи постійно стикаються із проблемами невизначеності інструментарію та підходу, а також дискурсу, у якому буде проводитися оцінювання. Наголосимо, що дискурс демократії не є певним нормативним обмеженням, а навпаки – мірилом, що додає системності дослідженню. Поняття демократичного мінімуму, демократичної теорії та теорії демократії є фундаментальними у дослідженні терміна та сутності демократії. У випадку операціоналізації та експлікації понять «демократія» та «демократична теорія» принцип транспарентності має бути ключовим. Дослідження демократії та відповідності демократичному мінімуму дозволяє оцінити якість реалізації демократії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kubát M. *politické režimy – formy vlády* / Michal Kubát, Ladislav Cabada // *Úvod do studia politické vědy*. – Praha. – P. 200–218.
2. Brunclík M. *Origins and developments of the Central European regimes' institutional settings* [Electronic resource] / Miloš Brunclík, Michal Kubát // *Semi-presidentialism, Parliamentarism and Presidents*. – [S. l.], 2018. – P. 23–51. – Mode of access: <https://doi.org/10.4324/9781315166452-3> (date of access: 11.12.2022). – Title from screen.
3. C. Schmitter P. *What democracy is ... and is not* [Electronic resource] / Philippe C. Schmitter, Terry Lynn Karl // *Journal of Democracy*. – 2nd ed. – [S. l.], 1991. – P. 75–88. – Mode of

- access: <https://www.ned.org/docs/Philippe-C-Schmitter-and-Terry-Lynn-Karl-What-Democracy-is-and-Is-Not.pdf>. – Title from screen.
4. Elstub S. A Typology of Democratic Innovations [Electronic resource] / Stephen Elstub, Oliver Escobar // Glasgow, 10 April 2017. – [S. l.]. – Mode of access: <https://www.psa.ac.uk/sites/default/files/conference/papers/2017/A%20Typology%20of%20Democratic%20Innovations%20-%20Elstub%20and%20Escobar%202017.pdf>. – Title from screen
 5. Deligiaouri A. Assessing Democracy In Vitro, In Vivo, and In Actu and the Role of Democratic Theory Today [Electronic resource] / Anastasia Deligiaouri, Jane Suiter // Democratic Theory. – 2019. – Vol. 6, no. 2. – P. 70–84. – Mode of access: <https://doi.org/10.3167/dt.2019.060207> (date of access: 11.12.2022). – Title from screen.
 6. Aristotel. Politeia / Aristotel ; trans. from Greeck by B. Jowett. – Kitchener : Batoche Books, 1999. – 192 p.
 7. Bates C. A. The centrality of politeia for Aristotle's Politics: Aristotle's continuing significance for social and political science [Electronic resource] / Clifford Angell Bates // Social Science Information. – 2014. – Vol. 53, no. 1. – P. 139–159. – Mode of access: <https://doi.org/10.1177/0539018413510364> (date of access: 11.12.2022). – Title from screen.
 8. Hroch M. Mezinárodní diskuse o problematice utvá ření moderního národa / Miroslav Hroch // Uvod do studia politiky. – Praha. – P. 714–744.
 9. Archibugi D. Cosmopolitan Democracy: Paths and Agents [Electronic resource] / Daniele Archibugi, David Held // Ethics & International Affairs. – 2011. – Vol. 25, no. 4. – P. 433–461. – Mode of access: <https://doi.org/10.1017/s0892679411000360> (date of access: 11.12.2022). – Title from screen.
 10. Zürn M. Debating globalization: cosmopolitanism and communitarianism as political ideologies [Electronic resource] / Michael Zürn, Pieter de Wilde // Journal of Political Ideologies. – 2016. – Vol. 21, no. 3. – P. 280–301. – Mode of access: <https://doi.org/10.1080/13569317.2016.1207741> (date of access: 11.12.2022). – Title from screen.
 11. Schmitter P. C. Wie defekt sind die defekten Demokratien? [Electronic resource] / Philippe C. Schmitter // Demokratie, Diktatur, Gerechtigkeit. – Wiesbaden, 2017. – P. 127–135. – Mode of access: https://doi.org/10.1007/978-3-658-16090-6_6 (date of access: 11.12.2022). – Title from screen.

Kanimozhi G., Sengottuvel C.¹

Email: kanisekar90@gmail.com

The effect of E-WOM on customer trust and purchase decision in social commerce

Sociology and Contemporary Social Transformations: Proceedings of the 15th International Conference of Students and Junior Scholars (Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, November, 25, 2022). – Kyiv.: Naukova Stolystia, 2022. – 123 pages.

As the use of the internet spreads, online shopping has become common place with convenient payment and delivery methods. the widespread use of social media platforms like Facebook, Twitter, and Instagram, and how they can be used to analysis consumer engagement patterns. As social commerce has grown, electronic

¹ Kanimozhi G. – research scholar, PG & Research Department of Commerce, Salem Sowdeswari College.

Sengottuvel C. – assistant Professor, PG & Research Department of Commerce, Salem Sowdeswari College.

word-of-mouth (E-WOM) will have developed into a significant resource for users when making decisions about what to buy. The growth of social media has made it easier for online users to write and share reviews and recommendations. With less financial and emotional outlay, consumers can even strongly support brands through electronic word of mouth (E-WOM). With the aid of Virtual Snowball sampling techniques, a survey-based empirical study incorporating 250 respondents will be carried out. The primary source of information is the regular and frequent users of Facebook, Snapchat, and Instagram who are at least 18 years old. This essay aims to advance knowledge of how E-WOM affects consumer trust and purchasing behavior in social commerce. The findings showed that in social media platforms, consumer trust mediates the relationship between online word-of-mouth and consumer purchase intent.

Modern e-commerce has emerged as a result of latest developments in online technologies and the introduction of social media tools and concepts. This recent development, in which e-commerce incorporates social media tools and Web 2.0 technology, is also known as social commerce [Hajli, 2014]. In order to buy and sell goods and services in online marketplaces and communities, consumers must take an active role [Huang & Benyoucef, 2015]. Social commerce, as defined by Marsden and Chaney (book), is the practice of making purchases through social media platforms like Facebook, Twitter, LinkedIn, Pinterest, and YouTube (the "Big Five"), which encourage user-generated content and interpersonal communication. Social commerce has a big impact on the social relationship between company processes and customers. 2010 (Spaulding). The importance of peer-to-peer communications and transactions has greatly increased with the development of online technologies. As a result, the role of social commerce, which focuses on gathering and analyzing consumer experience, has been created. Consumers who have already made purchases share their insights with others who have not [Hajli, 2014; Lin et al., 2019]. With social media's enormous popularity, there has been a significant transition from traditional word-of-mouth to electronic word-of-mouth. Electronic word of mouth (E-WOM) is the dynamic and ongoing process of information sharing between future, present, or past consumers about a product, service, brand, or company that is available to many individuals and organizations over the Internet [Ismagilova et al.2017]. The characteristics of E-WOM include the ease and speed with which customer experiences with goods or services are shared in real time with a large number of consumers. [Buttle, 2002]. Customers are now able to connect with businesses more quickly because to social media's increased interactive features [Hennig-Thurau, 2010]. They facilitate customer interaction and motivate people to review, rate, recommend, share, and then advertise their intended purchase [Hajli, 2015]. E-WOM is one of the most significant information sources for customers when they shop online, according to a number of earlier research [Liu et al., 2015]. Cheung and Thadani (2012) showed that 46% of customers said that these contents had an influence on their decisions, while 91% of customers said they would prefer to consult online reviews, blogs, and other types of user-generated information before making a purchase. Social network-driven sales platforms like Facebook, peer recommendation websites like Amazon, group

buying websites like Groupon, peer-to-peer sales platforms like eBay, user-curated shopping websites like Lyst, social shopping websites like Motile, and participatory commerce websites like Kickstarter are just a few examples of the seven categories of social commerce websites outlined by Indvik (website). This research sets out to objectively examine the effect of E-WOM on consumer trust and purchasing behavior in social commerce.

The concept of electronic word-of-mouth (EWOM), which is used to spread information about a product or service among prospective customers by the customers who have used the products, has become extremely popular since the development of digital marketing, social networking sites, and online platforms [Sharma & Aggarwal, 2019]. EWOM refers to exchange of knowledge by users which are solely conducted in an online environment [Wu & Wang, 2011]. This exchange is directly related to the loyalty of the customer, thus provide an advantage to the company. The context of Social Commerce, there is an indirect transaction involving customers and companies as there are many customers who join the company S-Commerce page or fan page, simply for more information before making any decision to make a purchase [Liang & Turban, 2011]. According to Chikandiwa et al. (2013), marketers can engage and communicate with customers on social networking sites for promotional objectives. E-WOM is characterized as any comment, whether favourable or unfavourable, made by a possible consumer, an actual or past customer, or a customer who tells you about a company or product such that other people or institutions can see it online. Referring to these statements, the intention of E-WOM can be referred to a situation where Social Commerce users have the will and intention to convey either positive or negative information and to make a recommendation of the company fan page to other online users [Teng et al., 2014]. Consumers can learn more about goods and services from E-WOM communications. When compared to traditional media, consumers find E-WOM messages to be more credible [Ismagilova et al. 2017]. Trust in the E-Commerce platform will lead to trusting the seller [Chen, Huang, Davison, & Hua, 2016].

According to the literature review, family and friends, as well as anonymous users of social networking sites like Facebook and Twitter, spread information virtually. With the help of E-WOM, this paper attempts to bridge the gap in the literature that exists about customer trust and purchasing decisions made on social media platforms. This essay attempts to fill a research vacuum by demonstrating how little has been written about the effects of E-WOM on consumer trust and purchasing behavior on social media platforms. This study will therefore surely add clarity to the existing literatures and help establish more credibility.

Due to the internet's recent explosive growth and the e-commerce boom, there are now numerous opportunities that cross physical boundaries. The internet has a growing impact on how people live their daily lives in areas including communication, entertainment, social interactions, and buying habits. Due to the chances that online businesses provide for attracting customers, several businesses have also altered their business models and moved from having physical stores to operating exclusively online.

Electronic word of mouth (E-WOM) "social networks" has quickly altered how people interact in the world, where follow, share, and like are predominantly used as sources of information and to denote power. This is quickly evolving into a way of life for making judgments and forming opinions (Nielsen, 2009).

The purpose of the study the effect of E-WOM on customer trust and purchase decision in social commerce. We establish research frame work in Fig.1.

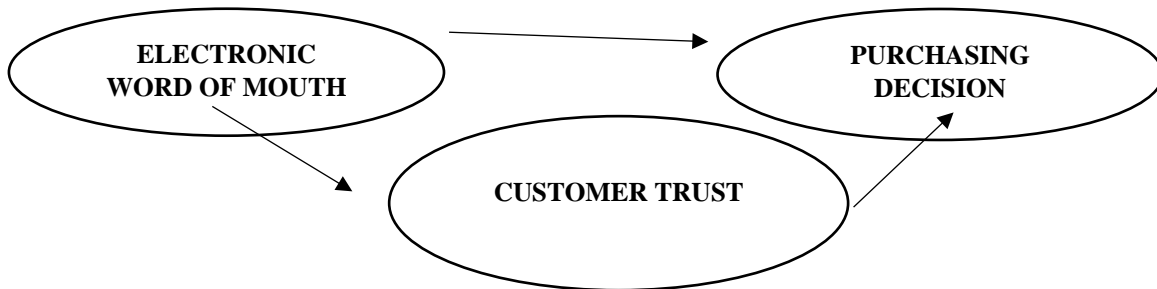

Fig.1. Research frame work

Hypothesis

H1 – E-WOM Positively affects purchasing decision in social media platforms.

H2 – E-WOM Positively affect customer trust.

H3 – Customer trust Positively mediated the relationship between E-WOM and purchasing decision in social media platforms.

A scientific approach to research methodology is critical for carefully evaluating the research challenge. The purpose of this study is to be both descriptive and analytical. The survey method is being used to gain valuable insights into the effect of E-WOM on customer trust and purchase decision in social commerce. The proposed research relied based on primary data. The primary data is gathered from regular and frequent Facebook users, as well as other social commerce users, who are over the age of 18. A survey technique was used to collect data and obtained 250 respondents will be conducted with snowball sampling techniques. The primary data is collected via a well-structured questionnaire. The questionnaire issued through Facebook, Instagram and Snapchat users. The questionnaire is framed with 3 sections. the structured questionnaire that are dichotomous, multiple choice, and semantic differential. The first section of the questionnaire is framed to obtain the socio-economic background of S-Commerce plat from users, the second, third and fourth section of questionnaire is designed in Linker’s 5-point scale used for gathering the effect of E-WOM and purchase decision in social commerce.

Table 1

Customer Engagement in Social Commerce plat forms

Variable	Category	No of respondents	Percentage %
Gender	Male	150	66.8
	Female	100	33.2
	Total	250	100
Age	Above18-25	95	38
	26-35	78	31.2

	36-45	54	21.6
	Above 45	23	9.2
	Total	250	100
Education qualification	High School	29	11.2
Variable	Category	No of respondents	Percentage %
Education qualification	Secondary School	44	17.6
	Bachelor Degree	94	37.6
	Master Degree	52	20.8
	Above Master Degree	32	12.8
	Total	250	100
Income	Below –10000	79	31.6
	10001-20000	93	37.8
	20001-30000	42	16.8
	Above 30001	36	14.4
	Total	250	100
Time spent on Internet	1 Hour and below	25	10
	1-3 hrs	94	37.6
	3-5 hrs	58	23.2
	5-7hrs	41	16.4
	Above 7 hrs	32	12.8
	Total	250	100

The table above demonstrates that most of the male respondents purchase online. The majority of responders on online survey platforms are in the 18 to 25 age brackets. Consequently, the majority of bachelor degree holders' respondents' use of social media has increased. 37.8% of respondents with monthly incomes between 10,000 and 20,000 use the internet. 37.6% of respondents said they spent 1-3 hours online. According to the survey's findings, young individuals use the internet more frequently than older ones. When correlated with their behavioral purpose while using the e-commerce website, these demographic distributions can be quite expressive. Online purchasing of any item or service

E-WOM is not necessarily performed by customers who had made their purchases, it can also be disseminated by potential customers. (Zainudin et al., 2020) In other words, Social Commerce users who have never made any purchases from the company's fan page are also likely to become customers and potentially will start spreading E-WOM when trust in Social Commerce had existed. The existence of trust in the Social Commerce site is influence by the information seen on the fan page of the company as well as the trust of other followers towards the company's fan page. This is because activities such as sharing of information and interaction that exists between followers on the fan page is free without any limitation and restrictions. It provides them with various information that are important when making the decision to purchase. In conclusion, trust is a very important factor in shaping purchase decision in E-WOM. However, consumer trust towards the company is more important than consumer trust in S-Commerce when shaping purchase intentions. Therefore, online customer trust and purchase decisions are positively influenced by electronic word of mouth. The consumer's

attitude in this new era of globalization where everything is at your fingertips, they are more willing to try new things and dare to take on more risks in every matter.

REFERENCES

1. Buttle, F. A. (2002). "Word of Mouth: Understanding and managing referral marketing", *Journal of Strategic Marketing*, 6(1), pp. 241-254
2. Cheung, C. M. K., & Thadani, D. R. (2012). The impact of electronic word-of-mouth communication: A literature analysis and integrative model. *Decision Support Systems*, 54(1), 461–470.
3. Gupta, G., & Vohra, A. V. (2019). Social Media Usage Intensity: Impact Assessment on Buyers' Behavioural Traits. *FIIB Business Review*, 8(2), 161–171. <https://doi.org/10.1177/2319714519843689>
4. Gupta, K. K., Sharma, S., & Tyagi, A. (2006). Factors Influencing Online Shoppers' Perceptions Of Website Quality. *Paradigm*, 10(1), 44–50. <https://doi.org/10.1177/0971890720060107>
5. Hajli, N. (2014), "A study of the impact of social media on consumers", *International Journal of Market Research*, Vol. 56 No. 3, pp. 387-404.
6. Hajli, N. (2015). Social commerce constructs and consumer's intention to buy. *International Journal of Information Management*, 35(2), 183-191.
7. Hajli, N. N. (2014). The role of social support on relationship quality and social commerce. *Technol. Forecast. Social Change*, 87, 17–27.
8. Hennig-Thurau, T., Malhotra, E. C., Frieger, C., Gensler, S., Lobschat, L., Rangaswamy, A., & Skiera, B. (2010). The impact of new media on customer relationships. *Journal of service research*, 13(3), 311-330.
9. Huang, Z., & Benvoucer, M. (2015). User preferences of social features on social commerce websites: An empirical study. *Technological Forecasting and Social Change*, 95, 57–
10. Ismagilova, E., Dwivedi, Y., Slade, E., & Williams, M. (2017). *Electronic word-of-mouth in the marketing context: A state of the art analysis and future directions*. Springer.
11. Jayawardhena, C. (2004). Personal values' influence on e-shopping attitude and behaviour. *Internet Research*, 14(2), 127–138. <https://doi.org/10.1108/10662240410530844>
12. Li, C., Cui, G. and Peng, L. (2018), "Tailoring management response to negative reviews: the effectiveness of accommodative versus defensive responses", *Computers in Human Behavior*, Vol. 84, pp.272-284.
13. Liang, T.-P., & Turban, E. (2011). Introduction to the Special Issue Social commerce: A Research Framework for Social Commerce. *International Journal of Electronic Commerce*, 16(2), 5–14. <https://doi.org/10.2753/jec1086-4415160201>.
14. Liu, S., Jiang, C., Lin, Z., Ding, Y., Duan, R., & Xu, Z. (2015). Identifying effective influencers based on trust for electronic word-of-mouth marketing: A domain-aware approach. *Information Sciences*, 306, 34–52.
15. Nielsen, A.C. (2009). *Trust in advertising: a global Nielsen consumer report*, ACNielsen, New York, NY, October.
16. Sharma, H., & Aggarwal, A. G. (2019). Finding determinants of e-commerce success: a PLS-SEM approach. *Journal of Advances in Management Research*, 16(4), 453–471. <https://doi.org/10.1108/jamr-08-2018-0074>
17. Spaulding, D. (2010). How can virtual communities create value for business? *Electronic Commerce Research and Applications*, 9(1), 38–49.
18. Teng, S., Wei Khong, K., Wei Goh, W., & Yee Loong Chong, A. (2014). Examining the antecedents of persuasive eWOM messages in social media. *Online Information Review*, 38(6), 746–768. <https://doi.org/10.1108/oir-04-2014-0089>
19. Wu, P. C. S., & Wang, Y. (2011). The influences of electronic word-of-mouth message appeal and message source credibility on brand attitude. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 23(4), 448–472. <https://doi.org/10.1108/13555851111165020>
20. Zainudin, Z., Ab Wahid, H., Zainol, Z., & Heriranto, P. (2020). The Influence of Trust on The Intention to Perform electronic Word-of-Mouth (eWOM) and Purchase Intention

Among S-Commerce Users. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 10(10). <https://doi.org/10.6007/ijarbss/v10-i10/8273>.

21. Website 1. Indvik, L. (2013). The 7 species of social commerce. Mashable. Com

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Молдовану Вікторія, Донченко Світлана¹
email: moldovanu.vik@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали
XV Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 25 листопада 2022
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Згуртованість народу України як наслідок війни

24 лютого 2022 року близько 5 години ранку Російська Федерація розпочала зі свого боку так звану «спеціальну воєнну операцію» проти України, але по суті вона розпочала повномасштабну війну, метою якої було знищення України та її населення тактикою «випаленої землі», геноцидом під гаслами «демлітаризації» та «денацифікації». Ця війна має цивілізаційно-світовий вимір, оскільки мова йде про захист демократичних цінностей світу, збереження встановленої після Другої світової війни системи міжнародного права, зокрема, кордонів й устрою Європи. Доктрина «руського міра» поставила під загрозу безпеку і низки європейських держав. Тому демократичними країнами війна була сприйнята саме як війна проти демократії в цілому. Це зумовило їх активну військову, фінансову та гуманітарну підтримку України.

Неоголошена комбінована війна між Росією та Україною є новим, ще невивченим соціальним феноменом з невідомими, поки що непередбаченими соціальними наслідками. Відповідно, людські жертви та соціально-економічні втрати України, що пов'язані з війною знаходять ідеологічне, моральне та психологічне відображення в масовій свідомості народу та сприяють консолідації суспільства, що призводить до збільшення мобілізаційних ресурсів й оборонного потенціалу [Головаха, 2014: с.14].

Ця війна разюче змінила українське суспільство. Незалежно від національної приналежності люди допомагають усім чим можуть фронту, переселенцям. Ніби увесь народ почав думати і діяти, як єдиний організм. У сучасній російсько-українській війні наша країна постала перед вибором: або капітуляція, або спротив власними силами. Але попри велику кількість втрат маємо і першу історичну перемогу – згуртовану націю, готову боротися за права і свободу – оновлений соціум.

Вторгнення російської армії відбулося без оголошення війни по всій довжині спільного кордону і з території білорусі різними видами зброї. Військові спеціалісти різних країн робили прогнози, що Росія захопить

¹ Молдовану Вікторія – студентка 1 курсу факультету менеджменту економіки, соціології, філології, Дніпровський державний технічний університет.
Донченко Світлана – професор кафедри соціології, факультету МЕСФ, Дніпровський державний технічний університет.

Україну від трьох годин до трьох днів. Але їхні прогнози не справдилися, а український народ мужньо відстоює свою Батьківщину і право вільно жити на власній землі. Українці показали усьому світу зразки згуртованості, мужності та нескореності. Єдність народу і Збройних сил України проявилася в першу чергу у роботі волонтерів, які могли знайти для армії необхідне: техніку, медикаменти, бронезилети, каски, автомобілі, зібрати гроші, зрештою, надавати необхідну гуманітарну допомогу не тільки військовим, але й цивільним. Ресторани і кав'ярні перейшли на приготування їжі для військових та внутрішньо переміщених осіб, з'явилася велика кількість пекарень, які випікали хліб, пиріжки, булочки для потреб фронту і тилу. Дорослі і діти почали готувати сухі пайки, робити свічки для обігріву воїнів, діти віддавали армії свої дрони, малювали малюнки-обереги для солдатів, люди передавали скільки могли коштів для армії і багато чого іншого. Це дійсно всенародний рух. Це величезні соціальні трансформації, яких ніхто не очікував.

Україна показала, що найбільші наші цінності – демократія та свобода. З першого дня бойових дій до військоматів та до тероборони вишиковувалися черги з добровольців. Це були робітники, селяни, службовці, судді, актори, співаки, журналісти, вчителі, бізнесмени, айтішники, викладачі вишів – представники різних професій, які разом з регулярною армією боронили свої сім'ї, свою землю. Вже на першому етапі війни почали діяти українські партизани.

Важливу роль відіграють українські співаки, які на своїх концертах у Європі закликають європейців підтримати Україну. Переселенці з України влаштовують в європейських країнах мітинги підтримки ЗСУ.

Вже в перших числах березня 2022 року, фактично через тиждень після початку війни, українські війська на окремих напрямках почали перехоплювати ініціативу в російських окупантів. Мобільні групи ЗСУ, використовуючи знання про особливості місцевості та дані розвідки наносили нищівні удари по ворогу.

У квітні 2022 року розпочався відступ російської армії та звільнення населених пунктів Київщини та Чернігівщини: Бучі, Мотижина, Ірпеня, а потім і на інших напрямках; відкрилися жахливі воєнні злочини рашистів.

Перший етап війни закінчився для РФ провалом, який вже увійшов в історію. Сприйняття армії РФ як однієї з наймогутніших у світі розвалилося вщент. Раніше недооцінена світом українська армія стала символом сміливості, майстерності та боротьби всупереч обставинам [Сільченко, 2014: с. 130].

Серед мобілізованих і серед добровольців були люди абсолютно різних соціальних верств, об'єднані одним болем. На фоні російської агресії українці масово відмовляються від російської мови і діляться своїми рекомендаціями з переходу на українську у різних соцмережах, підтримуючи український дух.

Національний банк України та деякі інші банки ухвалили рішення відкрити спеціальний рахунок для збору коштів на підтримку Збройних Сил України, де громадяни добровільно можуть фінансово підтримати наших

захисників. Слід підкреслити, що Україна вистояла завдяки героїзму Збройних Сил України, Національної гвардії, прикордонників, формувань територіальної оборони, добровольчих формувань, які з перших хвилин війни ціною власних життів стримували натиск ворога. Героїзм слід розглядати як найвищий прояв самовідданості та мужності у виконанні громадянського обов'язку як окремою інституціоналізованою особою, так і організованими підрозділами, а також пересічними громадянами.

Але чим довше затягується війна, тим більше відчувається втомленість суспільства. Перше – це, звичайно, втома від війни, стреси, страх дітей, страх за своїх близьких і рідних. Але разом із цим з'являється звичка до сирен, віра в наші збройні сили, і віра в те, що Бог на нашому боці. Україна ще до війни займала одне з перших місць по кількості церков і віруючих. Без перебільшення можна сказати, що українці зараз моляться найбільше у світі за нашу перемогу.

І ніякі ворожі інформаційно-психологічні операції, які, на жаль, інколи знаходять ґрунт в нашому громадянському просторі, не допоможуть ворогу. Хоча він дуже прагне розколоти, залякати, посіяти паніку серед українців. Елементом цієї гібридної війни є те, що нам постійно хочуть щось нав'язати. Але ми маємо глибокі генетично-історичні корені нашої незламності в минулому, що дуже яскраво проявляється зараз [Требін, 2015: с. 32].

Таким чином, в результаті війни змінилися соціальні орієнтири з Росії на Європу, значно збільшилася соціальна дистанція відносно росіян, недовіра і ненависть до путіна, підвищився рівень протестного потенціалу до ворога. Консолідаційний фактор у справедливій для українського народу війні став надзвичайно високим. Але головне: український народ перетворюється у новий згуртований соціум.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головаха Е.И. Украинское общество в условиях войны: социальные и психологические последствия // Великі війни, великі трансформації: історична соціологія 20-го століття, 1914-2014: Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 27-28 листопада 2014 р.) / Укладачі А.А. Мельниченко, П.В.Кутуєв, А.О. Мігалуш. – К.: Політехніка, 2014. – С.14-15.
2. Сільченко Л.Г. Від майдану до війни: сьогоденна Україна у порівняльно-історичній перспективі // Великі війни, великі трансформації: історична соціологія 21-го століття, 1914-2014: Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 27-28 листопада 2014 р.) / Укладачі А.А. Мельниченко, П.В.Кутуєв, А.О. Мігалуш. – К.: Політехніка, 2014. – С.130-132.
3. Требін М.П. Соціологія війни: український контекст // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. № 1148, 2015. Серія "Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи". – С.32-33.

Баглай Максим¹

email: baglajmaksim9000@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Соціальні факти становища медицини в Україні у період 2014-2022 рр.

Сучасна війна, на жаль, надає соціологам великі можливості для досліджень, зокрема, особливостей медичного обслуговування: роботи лікарів, ставлення до пацієнтів, лікарських препаратів, нової техніки тощо за умов війни. Ці соціологічні дані здатні отримати практичне значення для покращення медичного обслуговування і у тилу, і на фронті. «Соціологія медицини» передбачає застосування теоретичних і емпіричних соціологічних методів дослідження в медичній галузі, особливо в умовах війни [Требін, 2015: с. 33].

Зокрема, гендерний аспект. До повномасштабної війни, яку розв'язала Росія, жінки складали 83 % медичних працівників в Україні. І зараз вони продовжують відігравати провідну роль під час війни, борючись за здоров'я людей. А також статистика смертей. Від початку так званої з боку Росії «спецоперації» в Україні загинуло 12 цивільних медичних працівників, всього більш ніж 24 лікарів, а ще 61 отримав тяжкі поранення. Але є ще й військова медицина [Слово і діло, 2022].

Зазначимо окремі факти, які вважаємо важливими.

У 2014 р. Україна мала «напівзруйновану» армію і відповідну військову медицину. У ЗСУ був некомплект санітарних автомобілів, в якому було застарілих – 595 одиниць. У серпні того ж року при Полтавському обласному військовому комісаріаті була створена 8-а автомобільна санітарна рота. Навчання персоналу відбувалось у місті Полтава на базі 179-го навчального центру військ зв'язку. Слідом за нею, створили аналогічну 7-му роту.

У 2014–2016 роках знову з'явилися посади стрільців-санітарів у відділеннях, штатних санітарів у взводах, санітарних інструкторів у ротах. До штатів медичних пунктів батальйонів було введено посаду лікаря та броньовану евакуаційну техніку, збільшено кількість середнього медперсоналу, що дало можливість скоротити час надання першої медичної допомоги та наблизити її до стандартів НАТО. Також було піддано змінам структуру медичної роти бригади, яка за своїми можливостями була наближена до аналогічних підрозділів країн-членів НАТО.

2018 року Міноборони прийняло рішення про перехід військової медицини нашої держави на стандарти медичного забезпечення військ НАТО. Тобто, військова медицина мала відповідати нормам Північно-Атлантичного блоку.

З початком неоголошеної рашистської війни у лютому-березні 2022 р. лікарі часто працювали у надзвичайно важких умовах. Були випадки, коли до

¹ Студент 1 курсу факультету менеджменту, економіки, соціології та філології, Дніпровський державний технічний університет.

лікарні з 12 операційними столами привозили більше 50 поранених. Відповідно про підготовку до операцій навіть не йшла мова, не встигали. У перші дні повномасштабної війни український медперсонал рятував життя цілодобово. Вони залишались на своєму медичному фронті по 12-24 години без їжі. Треба було все робити швидко та чітко, бо поранені без лікарської допомоги вже ніколи не побачили б своїх рідних та близьких. Після постійного прибуття постраждалих, лікарі засинали прямо на робочому місці [Сільченко, 2014: с. 130].

Окрім того, на першому етапі війни усі пункти меддопомоги зіткнулись з проблемами постачання та дефіциту медичних препаратів, крапельниць та різного обладнання. Тоді допомогли волонтери, благодійні організації, іноземні партнери та звичайні українці, які перебували за кордоном та на неокупованих територіях. На даний час проблема із поставкою усього необхідного стабілізувалася, але медики у прифронтовій зоні завжди готові до неочікуваного розвитку подій.

Українські медики-волонтери рятують воїнів на фронті, в Україну приїхало понад 100 лікарів іноземців. В Івано-Франківську сформувався добровольчий шпиталь, який налічує 50 лікарів, серед яких є: хірурги, терапевти та психологи. Усі надають допомогу переселеним та місцевим [Сільченко, 2014: с. 131].

Завдання медицини — якомога швидше врятувати життя пораненого. Військовий медик ризикує на передовій не менше за військових. Коли йдуть активні бойові дії, вся увага медика сконцентрована на допомозі пораненому, і він не в змозі іноді помітити зміну обстановки, чим і користується ворог. Вони отримують повідомлення про постраждалих з точок, де ще ведеться бій, і мають якнайшвидше їм допомогти, незважаючи на обстріли чи вибухи. Кожного дня вони вивозять сотні поранених у стабілізаційні пункти або госпіталі. Нерідко бувають випадки, коли їх екіпажі вивозили й поранених ворогів з червоної зони.

19 червня 2022 року Президент Володимир Зеленський відзначив медиків, які під час агресивного наступу рашистів проявили мужність та не припиняли працювати для порятунку життя пацієнтів. Серед нагороджених був також студент Харківського національного медичного університету Сергій Алхімов. Він, ще не працював безпосередньо в лікарні, але з 24 лютого проявив не менший героїзм, ніж його старші колеги. Він самостійно, як волонтер, організував імпровізований медпункт на станції метро «23 Серпня» у вагоні потягу. Там студент надавав медичну допомогу мешканцям, постраждалим після бомбардувань. Згодом на цій же станції метро було виділено окреме приміщення, щоб Сергій зміг надавати медичну допомогу. Кожного дня зверталися близько 100 людей. Алхімов зміг локалізувати усі прояви захворювань та налагодити систему постачання найнеобхідніших препаратів для хворих цукровим діабетом, астмою, гіпертонією [Урядовий портал, 2022].

Таким чином, лікарі і медицина в цілому в ході війни набули надзвичайного досвіду у лікуванні різних хвороб, особливо поранених

військових і цивільних. Відбулися якісні зміни, які повинні покращити обслуговування в мирний час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Требін М. П. Соціологія війни: український контекст // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна № 1148, 2015 р. Серія "Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи". - С.32-33.
2. Стало відомо, скільки цивільних медиків загинуло від початку повномасштабного вторгнення РФ // Слово і діло, 19 червня 2022. <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/19/novyna/suspilstvo/stalo-vidomo-skilky-cyvilnyx-medykiv-zahynulo-pochatku-povnomasshtabnoho-vtorhnennya-rf>
3. Сільченко Л.Г. Від майдану до війни: сьогоденна Україна у порівняльно-історичній перспективі // Великі війни, великі трансформації: історична соціологія 21-го століття, 1914-2014: Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 27-28 листопада 2014 р.) / Укладачі А.А. Мельниченко, П.В.Кутуєв, А.О. Мігалуш. – К.: Політехніка, 2014. – С.130-132.
4. Урядовий портал. З нагоди професійного свята Президент нагородив українських медиків. [Електронний ресурс] Режим доступу до електронного документу: <https://www.kmu.gov.ua/news/z-nagodi-profesijnogo-svyata-prezident-nagorodiv-ukrayinskih-medikiv>

Дримлюга Вікторія¹

email: drimliyavika@gmail.com

Громадська онлайн активність українців в умовах війни

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Інтернет є потужним каналом для громадської активності. Під час суспільних криз помітним стало зростання суспільно-політичної громадської активності, зокрема це стосується й українців. Події 2014 року вперше показали готовність українців активно висловлювати свої думки та позицію саме в онлайн просторі [Бойко Н., 2017: с.82]. Стало помітним і заохочення владою громадян до громадської онлайн активності, що засвідчує про її потребу у неформальній комунікації зі своїми громадянами, для чого було створено різні портали: «Держава і Я», «Держава в смартфоні» та інші. Це дало змогу українцям повірити у власну значущість в онлайн середовищі [Резніков О., 2019: с. 128].

Початок повномасштабної російсько-української війни став переломним моментом для переосмислення громадянами своєї ролі в онлайн середовищі. Люди потребують висловлення власних емоційних переживань, обговорення проблем, підтримки та бажають знайти однодумців. В умовах нестабільності, коли складно встановити контакт з владою, громадськими організаціями та міжнародними організаціями, українці віднайшли власний потужний канал задля реалізації громадської активності.

¹ Студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Суспільно-політична активність не обмежувалась висловленням позиції, зверненнями та пропозиціями до чинної влади України, українці мали змогу розпочати власну інформаційну боротьбу, активізувати волонтерські рухи та звернутись до таких міжнародних організацій як ООН та НАТО. Кожен новий злочин російських військових надзвичайно швидко шириться соціальними мережами українців, нові волонтерські збори мають активну підтримку від громадян, якщо є змога привернути увагу глобального громадянського суспільства до тієї чи іншої проблеми за допомогою онлайн простору, українці вважають за обов'язок використати цю можливість. Найчастіше звернення лунали у вигляді хештегів в соціальних мережах, наприклад: #stopwar, #NATOClosethesky, #russiaisaterroriststate, #saveazov. Швидкість поширення подібної інформації прирівнювалась до спаму. Проте такі явища є досить циклічними.

Слід також відмітити особливу активність волонтерського руху. За допомогою цифрових технологій українцям вдається збирати надзвичайні грошові суми, а головне, що робиться це надзвичайно швидко. Це стосується таких великих благодійних організацій як «Благодійний фонд Сергія Притули» чи «Повернись живим», так і менших волонтерських організацій. Надати будь-яку можливу допомогу бажають різні категорії населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Н. Неформальна соціально-політична online комунікація – новітній чинник соціальної напруженості в сучасному суспільстві / Бойко Н. // Наук. зап. / Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. — К., 2017. — Вип. 5/6 (91/92). — С. 80-93. — Режим доступу до ресурсу: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/nz_91-92_93.pdf
2. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні / за наук. ред. О. Резніка. — К.: Інститут соціології НАН України, 2019. — С. 128-133. — Режим доступу до ресурсу: <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/reznik.o.s/sociological-dimensions-of-civil-society-in-ukraine.pdf>

Макар Марія¹

email: mariia.makar.so.2020@lpnu.ua

Війна в соціокультурному просторі (на прикладі гумористичних мемів)

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). — К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. — 123 с.

Гумор трактується в соціології як соціокультурний феномен, який виконує ряд важливих функцій: компенсація, захист, соціальний контроль, політична соціалізація, соціальна ідентифікація.

¹ Студентка 3 курсу факультету соціології, Національний університет «Львівська політехніка».

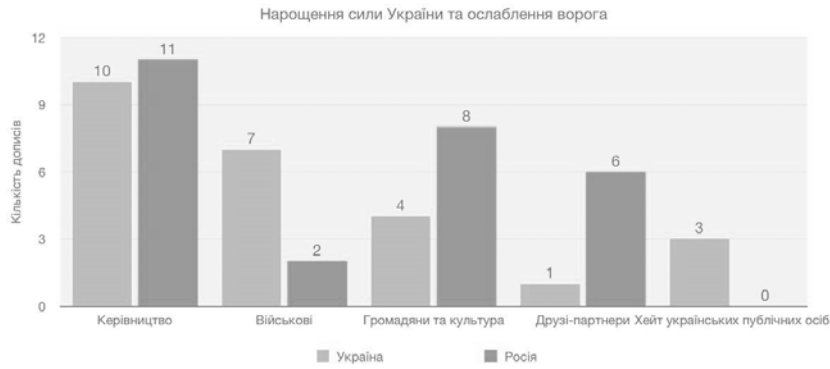
На нашу думку, гумор під час війни, варто визначити як «воєнний гумор», що об'єднує у собі: політичний гумор, чорний гумор та гумор військових (армійський) та частково етнічний. Цей різноманітний та багатофункціональний гумор має головну місію — контролювати суспільство в час війни та мобілізувати до дій, значущих у стратегіях ведення війни.

Сьогодні соціальні мережі є чи не найбільш оперативним та популярним каналом обміну інформацією, зокрема за допомогою інтернет-мемів, які поєднують у собі вербальні та візуальні компоненти. Цей жанр якнайкраще відповідає потребам сучасного суспільства, бо не потребує багато часу для ознайомлення з інформацією, несе коротке повідомлення та дає емоційний відгук.

Емпіричну базу нашого дослідження склали матеріали контент-аналізу публікацій трьох груп, що виникли у соцмережах під час російсько-української війни:

- «Перша приватна мемарня» у Твіттер; кількість читачів групи: 32872; загальна кількість твітів: 9952; за часовим відрізком від 1. 09. 2022 року до 13. 10. 2022 року.
- «Збройні Мемі України» у Інстаграм; кількість читачів групи: 4477; загальна кількість публікацій: 359; за часовим відрізком від 1. 09. 2022 року до 13. 10. 2022 року.
- «Гумористичний фронт» у Телеграм; кількість читачів групи: 108616; загальна кількість публікацій: невизначена; за часовим відрізком від 25. 10. 22 року до 13. 10. 22 року.

Порівняльний аналіз змісту «Першої приватної мемарні» засвідчує перевагу у жартах, спрямованих на скасування російської культури, її громади та знецінення військових сил ворога, симетрично відображаючи сильних українських військових. Такою ж актуальністю володіють жарти про громадських діячів та волонтерів, що вказують на важливість діяльності в мережі Твіттер цього соціального типу. Можемо виділити ще два особливі типи важливості у жартах: «неправильні громадяни» та українські політики, які на поточний момент не належать до керівництва країни. «Неправильні громадяни» — це громадяни, які мають сумніви щодо стратегій українських військових та виявляють інертність та байдужість до участі в боротьбі з ворогом. Гумор у цій групі має відверто агресивний характер, наповнений ненормативною лексикою, часто відзначається сексуальними асоціаціями, в ньому нерідко фіксується трансляція ненависті та жорстокості.

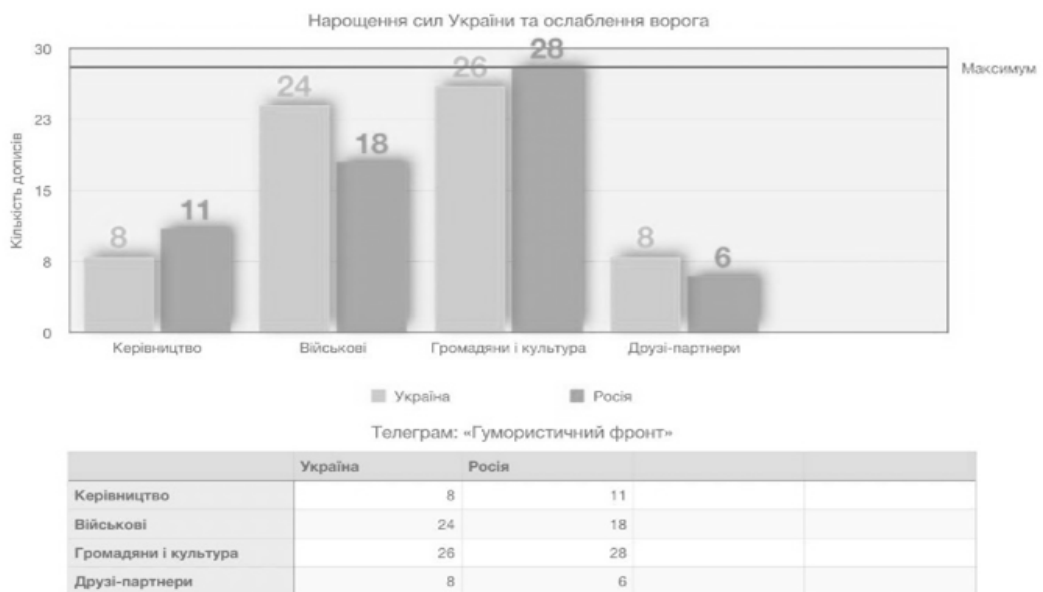

Інстграм: «Зройні мему України»

	Україна	Росія
Керівництво	10	11
Військові	7	2
Громадяни та культура	4	8
Друзі-партнери	1	6
Хейт українських публічних осіб	3	0

Рис.1 Нарощення сили України та ослаблення ворога

Порівняльний аналіз контенту «Збройних Мемів України» засвідчує перевагу в жартах спрямованих на керівництво обох країн, що симетрично відображає звеличення українського та зменшення російського. Наступними за актуальністю є жарти орієнтовані на скасування російської культури та громадян, підкріплення значення українських військових та осуд друзів чи партнерів Росії. Зокрема, є особливий тип жартів про українських публічних осіб, які компрометують репутацію держави: співаки, журналісти та інші. Багато жартів у групі скопійовані з Твіттера, але частина жартів простіші для сприйняття. Характер гумору аналогічний, як і в попередній групі, в ньому теж присутній вульгарно-агресивний стиль гумору, проте на дещо меншому рівні.

Телеграм: «Гумористичний фронт»

	Україна	Росія
Керівництво	8	11
Військові	24	18
Громадяни і культура	26	28
Друзі-партнери	8	6

Рис.2 Нарощення сили України та ослаблення ворога

Порівняльний аналіз змісту «Гумористичного фронту» засвідчує перевагу у жартах, спрямованих на зміцнення духу пересічних громадян та підтримку української культури, водночас симетрично таку ж позицію займають жарти на скасування російської культури та її громади. Наступними за актуальністю є жарти про сильних українських військових та жарти про недолугих російських військових. Згадки про керівництво та друзів-партнерів зустрічаються рідше.

У підсумку зазначимо, що в усіх трьох досліджуваних гумористичних групах формування суспільної думки переважно скероване на «скасування» російської культури та російських громадян, що може символізувати важливість цієї проблеми на поточний час. Стратегія війни потребує чіткого визначення ворога, де відсутня двозначність: розуміння та співчуття до опонента. Це пояснює вульгаризацію жартів та жорстокість, що спрощує мислення та сумніви громадян щодо «добрих руских» та мобілізує населення на захист держави та боротьбу. Також виявляємо ще одну важливу проблематику з даного дослідження: підтримка української армії та відсутність страху до ворожої. Віра в армію, спроможність відстояти та захистити власну країну — це базова підвалина громадянина, який має прагнути обирати моделі поведінки, щоб асоціювати себе з цією силою.

Гумор під час російсько-української війни є історичним відбитком та спадщиною для майбутніх поколінь, що заслуговує фіксування та аналізу, зокрема, з метою його використання у соціальних технологіях, спрямованих на згуртування цілого суспільства та ослаблення ворогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Збройні мему України: Інстаграм: веб-сайт. URL: [✚ Збройні Мему України \(@ukrainearmedmemes\)](#) • Світлина та відео в Instagram (дата звернення: 13.10.2022).
2. Перша приватна мемарня. Твіттер: веб-сайт. URL: [✚ Перша приватна мемарня \(@2pryvatmemarna\)](#) / Твіттер (twitter.com) (дата звернення: 13.10.2022).
3. Гумористичний фронт. Телеграм: веб-сайт. URL: <https://t.me/humfront> (дата звернення: 25.10.2022).

Домбровська Юлія¹

email: juliadombrovska1@gmail.com

Стигматизація жіночого здоров'я (за результатами дослідження «Жінки та стигма» ГО «Дівчата»)

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Суспільство – динамічне та прогресивне – і хоча тисячі років соціальні групи та суспільства в цілому намагаються протистояти нерівності – вона, в

¹ Аспірантка факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

свою чергу, також динамічно трансформується, але не зникає. В сучасному суспільстві такі соціальні явища, як стратифікація, стигматизація та ярликування в багатьох сферах суспільного життя продовжують активно поширюватися та набирати нових обертів. Що можемо сказати про гендерний аспект нерівності, зокрема щодо стигматизації за «соціальною статтю»?

Відсутність загальної сексуальної просвіти в українському суспільстві накладає відбиток на формування ціннісних уявлень підлітків (і дорослих українців та українок) стосовно толерантності до власної сексуальності та тілесності. Особливого впливу стигматизації зазнають дівчата-підлітки – досі відчуваючи на собі вплив традиційного (укоріненого) сценарію сексуальності в українському суспільстві, коли тема сексуальності/тілесності табується та замовчується.

Громадська організація «Дівчата» здійснила дослідження впливу стигматизації на жінок (дослідження «Жінки та стигма» - <https://divchata.org/uk/proekty/doslidzhennya-zhinky-ta-stygma.html>). Наразі завершений *якісний етап* дослідження, що охопив широку сферу вивчення явища стигматизації на українських дівчат-підлітків (за період з червня 2022 року). Опитування проводилося серед *дівчат-підлітків* 13-15 років, у яких є сексуальний досвід або присутній інтерес до сексуального життя; серед батьків, вчителів та працівників шкіл – агентів сексуальної соціалізації підлітків. Дослідження проводилося з використанням методів глибинних інтерв'ю та міні фокус-груп у період з 21 червня - 23 липня 2022 року.

Далі коротко розглянемо результати одного з розділів («Стигматизація жіночого здоров'я») аналітичного звіту дослідження «Жінки та стигма» щодо табування питань жіночого здоров'я, професійної, кар'єрної реалізації в процесі соціалізації дівчат та вплив на вибір життєвих стратегій. Дослідження проведено командою ГО «Дівчата» за підтримки Українського жіночого фонду.

Якщо в українських сім'ях тема жіночого здоров'я, сексуальної та репродуктивної поведінки сприймається як «незручна» – це може впливати на стигматизацію жіночого здоров'я в суспільстві загалом. Табування даної теми провокує низький рівень поінформованості про статеве життя серед підлітків. У свою чергу це має вплив на психологічні, соціальні та фізичні компоненти жіночого здоров'я, що є причиною низького рівня сексуальної культури і, як наслідок, ранньої вагітності, статевих захворювань та інших небажаних наслідків.

Отже, про окремі результати дослідження.

Проблема: низький рівень обізнаності дівчат щодо своєї фізіології, репродуктивного та сексуального здоров'я, професійного вибору, що а) призводить до ряду захворювань, незапланованих вагітностей; б) впливає на гідність, самооцінку, вибір життєвих стратегій.

Об'єкт: дівчата підліткового віку, так як це період статевого дозрівання. Саме цей віковий період характеризується прискоренням темпів змін в організмі: процес статевого дозрівання – центральний психофізіологічний процес підліткового віку. Основою статевого дозрівання є гормональні зміни,

які спричиняють зміни в фізіології, соціальній поведінці, інтересах і самосвідомості.

Предмет: стигматизованість питань репродуктивного та сексуального здоров'я, професійної реалізації у соціалізації дівчат в українському суспільстві.

Ціль дослідження: виявити характер стигматизації питань/тем репродуктивного та сексуального здоров'я, а також питань професійної, кар'єрної реалізації у соціалізації дівчат (відтворювану різними її агентами) задля покращення/оптимізації розробки просвітницьких кампаній, спрямованих на донесення достовірної інформації про жіноче здоров'я та подолання гендерних стереотипів, формування навичок отримання її з достовірних джерел; зафіксувати наявність і характер впливу війни на стигматизацію питань репродуктивного та сексуального здоров'я дівчат підліткового віку.

Короткі результати дослідження.

- Блок питань щодо обізнаності з особливостями початку менструації виявив гарну обізнаність серед учасниць дослідження.

Досвід перших менструації був сприйнятий дівчатами переважно спокійно, практично всі в різних варіаціях обговорювали менструації з мамами і були попереджені. Ключові переживання перших менструацій:

- для частини дівчат це була радісна подія, оскільки хотілося дорослішання;
- рідше страх, переляк, хоча і були проінформовані;

«Це було років два тому, коли в мене почалися місячні. Страх був, що мені робити», ГІ №12, 13 років, місто, Запорізька обл.

- поодинокі, коли дівчата засмутилися через початок менструацій.

«Мене особливо цензурних слів в думках не було, це мене абсолютно не потішило, я подумала: "Блін, чого так, не можна було трохи почекати" – одним словом, не зраділа я», ГІ №2, 13 років, Київ.

Переважно мама є першим джерелом інформації про менструації, однак виявлено різні підходи мам до інформування:

- частіше поверхове інформування – без деталей, просто підготовчо-заспокійлива розмова;

«Вона розповіла про все, але коротко. Вона не відкривала широко тему. Вона розповіла, як все є, як все буде. Вона не заглиблювалась. Це етап дорослішання. Про те, що я читала, то менструація – це етап, коли йде очищення в якомусь ступені. І, мабуть, все, більше в голові не виринає», ГІ №6, 13 років, Чернігівська обл.

- трохи залякування через звернення до міфології та зведення ролі жінки до репродуктивної

«Мама казала: "Не сиди на холодному, бо дітей не буде"», ГІ №12, 13 років, місто, Запорізька обл.

- Сексуальне здоров'я.

Найбільшої табуйованості зазнають теми статевого життя та стосунків із хлопцями, що прослідковуються і у спілкуванні з модератором. Фраза, яку казали дівчата найчастіше – “Мені це ще не цікаво!”, що в контексті обговорення часто звучало як виправдання, щоб модератор не запідозрив якоїсь особливої цікавості. При цьому майже всі учасниці володіють інформацією про статеve життя – фізіологія статевого акту, пози.

«Ні, це мене не дуже цікавить. Напевно, просто не цікаво, просто слово, я в цьому не сильно зацікавлена, живу, насолоджуюся іншим», ПІ №30, 13 років, село, Харківська обл.

«Ні, мова про це взагалі не заходила. Не те, що не хотіла, не дуже цікаво. Основне я знаю, а все таке – не дуже цікаво», ПІ №24, 15 років, Кривий Ріг

Основна причина, чому дівчата не обговорюють з мамами теми стосунків і статевого життя – відсутність словника, фразових форм, не знають, як почати розмову, як підібрати слова. В сім'ї не прийнято вести таку розмову, не сформований умовний понятійний апарат, соромно, ніяково.

«Ну, інтимне життя. У мене щічки трішки червоніють. Трохи некомфортно. Але мама старається трохи говорити зі мною. Яюсь соромлюся, напевно. Ніби і нічого не скаже, зрозуміє і підтримує, але яюсь незручно», ПІ №19, 15 років, Житомир

Щодо стосунків – дівчатам ніяково через те, що їх вже цікавлять хлопці. В обговоренні це звучить так, ніби дівчатам ніяково за своє дорослішання, за свої інтереси.

«Якщо це говорити, наприклад, про якісь дівчачі штучки, наприклад, про чоловіків, це до сестри, хоча про таке не розмовляю, мені це нецікаво, це до сестри. Щодо місячних – це я говорю мамі», ПІ №11, Дніпро

Виявлено також табування обговорень деталей фізіології, статевих органів; дівчата вважають, що немає необхідності в їх обговоренні, оскільки самі розберуться, це, мовляв, природні речі. До мами звернуться лише в критичній ситуації, хоча прикладів такої критичної ситуації навести не можуть.

«Соромно, ніяково. Наприклад, якщо брати інтимного характеру, то це, так скажемо, говорити правильно, дослідження свого тіла, так це називається, тобто про таке я не можу розповісти», ПІ №18, 15 років, Черкаси.

У сім'ях, де присутня комунікація про секс, сексуальне здоров'я, в обговоренні з доньками початку сексуального життя позиція матерів акцентується на подачі інформації у вигляді застережень про можливі ризики захворювань, вагітності.

«Попереджала, по-перше, що вагітність, по-друге, і мама, і сестра попереджали з приводу захворювань. Чесно, це яюсь заходило із зовсім іншої розмови до цього. Це яюсь взаємне таке бажання», ПІ №18, 15 років, Черкаси

- Рання вагітність та переривання вагітності.

Тема ранньої вагітності яюсь окремо не обговорюється в сім'ях дівчат. Зафіксовано наступні практики обговорення ранньої вагітності: в контексті

застережень перед статевим життям; в контексті інформації щодо використання контрацепції; спорадично – обговорення певного випадку; однобічно, поверхово, наприклад, озвучення доньці, що готові до прийняття можливої ранньої вагітності доньок, готові підтримати, допомогти.

«Вона мені завжди казала, якщо я рано завагітнію, то, напевно, скоріше всього, я буду родити, але будемо виховувати всі троє, тобто я, мій чоловік і мама, і ще плюс тато разом», ГІ №10, 13 років, Львів

Тема переривання вагітності обговорюються в сім'ях переважно спорадично, домінують залякування, застереження. Характерно, що на цю тему зазвичай спілкуються з мамами, не згадується жоден випадок обговорення з татом.

Матері переважно транслують донькам негативне ставлення до переривання вагітності. Аргументація, яку озвучено дівчатам:

- переривання вагітності – це вбивство;
- переривання вагітності спричинить безпліддя;
- стигматизація – акцент на негативних моральних якостях жінки, яка вирішила перервати вагітність;
- або ніякої аргументації – мама категорично проти.

• *Контрацепція.*

Тема контрацепції частково табується в сім'ї, але якщо її обговорюється, то з точки зору застережень від небажаної вагітності чи захворювань, і зазвичай це розмова про презервативи:

«Так, обговорювали. Мама просто сказала: "Обов'язково застерігайся – нам проблем не треба, потрібно користуватися, бо можуть бути різні захворювання"», ГІ №28, 15 років, село, Вінницька обл.

«Так, вона мені говорила, що, якщо буде секс, і я не буду застерігатися, то, по-перше, треба, щоб вона дізналася, поки ще не пізно. І ще говорила, щоб я просто була обережною», ГІ №5, 13 років, Полтава

Основний засіб контрацепції, про який поінформовані дівчата – це презерватив, саме їх вважають найбільш надійними.

Частина дівчат вказує наявність інших засобів контрацепції, про які вони дізналися з Інтернету, однак при цьому не може зазначити їхніх переваг, недоліків.

«Презервативи, мабуть, найпоширені. Також якісь гелі, але я про це детально не знаю, а також таблетки, спіралі, теж детально не знаю», ГІ №17, 15 років, місто, Полтавська обл.

Отримані результати дослідження підтверджують, що психологічне табування тем, пов'язаних з особливостями жіночого здоров'я/сексуальний дебют (як теми для обговорення в родині, зокрема з татами) спровоковане стигматизацією в суспільному дискурсі гендерної соціалізації та сексуальності таких речей, як жіноча сексуальність. Уявлення про маскуліність, як опозиційну всьому, що в суспільстві асоційоване з фемінним, і участь, компетенція у питаннях репродуктивної сфери жінок «звичайних» (не медиків) призведе до їх «осквернення», втрати маскуліності, статусу справжнього чоловіка. Данаеза знаходить широке підтвердження у

антропологічних студіях та дослідженнях маскулінності Гілмора, Коннела, Рубін та ін.

Команда дослідження:

- модерація та аналіз: Антонюк Л., Домбровська Ю., Тітченко К., Сопік І.

- консультування: Малес Л. – докторка соціологічних наук, професорка кафедри теорії та історії соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Самчук Ганна¹

email: anna08470@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Технології пропаганди у соціальному конструюванні геноциду

Із початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України термін геноцид знов почав звучати в медіа та з'явився на порядку денному у світовій спільноті. Тому сьогодні вивчення технологій конструювання геноциду стає дедалі актуальнішим.

Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього визначає геноцид так: «будь-які з наступних дій, здійснюваних з наміром повністю або частково знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку:

- (а) вбивство членів цієї групи;
- (б) нанесення тяжких тілесних або психічних ушкоджень членам такої групи;
- (в) навмисне створення членам групи життєвих умов, які розраховані на повне або часткове знищення групи;
- (г) дії, розраховані на унеможливлення народження дітей в середовищі групи;
- (д) насильницька передача дітей цієї групи іншій групі» [Конвенція, 1948].

Рафал Лемкін, власне автор терміну «геноцид», вважав, що мета геноциду полягає у руйнуванні соціальних інститутів, культури, мови, національних почуттів, ліквідації особистої безпеки, свободи, здоров'я, гідності й навіть життя людей [Lemkin, 2008]. Це означає, що геноцид не обмежується лише фізичним знищенням певної кількості людей, які є представниками етнічної або релігійної групи. Складно уявити як можна просто знищити всіх представників етносу фізично. Це мало ймовірно, майже

¹ Фахівчиня першої категорії факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

неможливо. Особливо, коли мова йде про великий в кількісному вимірі етнос, як, наприклад, українці.

Б. Андерсон, один із представників конструктивістського підходу до визначення нації вважав, що нація це уявлена спільнота. Уявлена вона тому, що всі представники етносу ніколи не могли б перебувати у прямих взаємодіях між собою, а «сконструйовані образи та сенси нації продукуються штучно через засоби масової інформації, зокрема — «друкарський капіталізм» (газети, романи)» [Андерсон, 2001].

Згідно з Е. Геллнером, нація – це структура, яка складається з двох складових: зі спільної культури та ототожнення конкретної людини з конкретною нацією [Геллнер, 2003].

Якщо фізичне знищення всіх представників є фактично недосяжною метою, то більш поширеною формою геноциду є систематичні намагання руйнувати структурні елементи національних спільнот. Для досягнення мети геноциду важливим є деструкція того, що власне, робить націю нацією. Тобто, якщо розглядати націю як соціальний конструкт, то метою геноциду є руйнування складових частин цього конструкту, якими можна вважати національну самоідентичність, мову, культуру, традиції, національну пам'ять.

Важливо розуміти, з яких саме етапів складається процес здійснення геноциду. Знання цих етапів та їх соціально-технологічних аспектів здатне впливати на виявлення та попередження ескалації тих руйнівних конфліктів, що можуть призводити до масових жертв.

Г. Стентон виділяє такі етапи організації геноциду:

1. Класифікація. Тут головним завданням є поділ групи на категорії «ми» та «вони». Це може бути поділ за ознаками раси, нації або віри. Це сприяє створенню напруженого, конфліктного суспільства.
2. Символізація. Цей етап супроводжується наданням групам певних об'єднуючих їх символів. Це може бути спільна назва (іронічна, знецінююча) для групи, яка стигматизується або певний символ. Під час Другої світової війни цими прикладами були жовті зірки у євреїв на окупованих Німеччиною територіях. Важливо зазначити, що ці етапи не обов'язково призводять до геноциду, але можуть стати тривожним маркером для ідентифікації процесів організації геноциду.
3. Дегуманізація. На цьому етапі до групи, що стигматизується конструюється образ «недолюдей». Геноцид – це злочин проти людства, і для того, щоб легітимізувати його у власному суспільстві, потрібно створити образ неповноцінних людей, які є небажаними, навіть шкідливими. Відповідно, тоді геноцид виглядатиме не як злочин, а як очищення світу або країни від небажаних елементів, а вбивство і знищення представників певного етносу не викликатиме співчуття та емпатії.
4. Організація. Це етап, на якому відбуваються перші підготовчі процеси матеріальної бази для здійснення геноциду. Формування плану (як «остаточний план» знищення євреїв під час Голокосту), навчання та

збори озброєних формувань, підготовка наказів, складання списків, тощо.

5. Поляризація. Цей етап характеризується ще більшим впливом на розуми власного суспільства, залякуванням потенційних та активних противників геноциду, залякуванням цільової групи.
6. Підготовка. Це останній етап перед безпосередньо знищенням цільової групи. Це вже остаточне проголошення власних планів. На цьому етапі група-агресор часто залякує власне суспільство для пояснення мотивації геноциду. Загострюється вигадана загроза з боку стигматизованого етносу. Основний посыл на цьому етапі – якщо не ми їх, то вони нас (тут сучасним яскравим прикладом є наративи російської пропаганди перед початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України, а також виступ президента республіки Білорусь, який став мемом в інтернет-просторі, в якому Лукашенко пояснює початок повномасштабного вторгнення тим, що Україна начебто готувала напад на РФ). Часто на цьому етапі уряд або влада країни, що організовує геноцид використовує евфемізми, для того, щоб не вживати поняття геноцид з метою приховання своїх намірів, а згодом їх виправдання.
7. Знищення. Це власне, той етап, на якому відбувається фізичне знищення людей. Метою вивчення геноцидів та етапів їх організації є запобігання саме цьому етапу.
8. Заперечення. Після здійснення геноциду країна – агресор зазвичай може заперечувати свою участь, заперечувати, що ця подія відбулась або применшувати кількість жертв [Stanton, 1998].

Отже, геноцид це складний процес, який зазвичай потребує довготривалої підготовки та використання соціальних технологій. Однією з таких технологій організації геноциду є пропаганда. На кожному з етапів його здійснення пропаганда працює по-різному. Але на кожному з них основною метою пропаганди є руйнування структурних елементів нації як соціального конструкту. Важливо зазначити, що сама по собі пропаганда як явище не має різко негативної ознаки. Пропаганда може нести на меті і позитивні впливи на суспільство. Але, коли ми говоримо про організацію геноциду, то про жодні позитивні наслідки мова йти не може. В даному випадку пропаганда це більше маніпуляція свідомістю суспільства. Пропаганда як технологія використовується в процесі здійснення геноциду по різним напрямкам. Умовно її можна розподілити на дві групи. Це пропаганда, яка впливає на етнос, який є автором геноциду та етнос, який має стати жертвою.

В першому випадку основна мета – легітимізація геноциду як інструменту для покращення власного життя цього етносу. Тут можуть використовуватись такі інструменти: залякування («якщо не ми їх, то вони нас»), заперечення намірів здійснити злочин («не війна, а денацифікація» - є прикладом одночасно і залякування і заперечення намірів), приписування великої мети, призначення («наше завдання - очистити цей світ» прикладом може стати мотивація знищення євреїв під час Голокосту).

У випадку із пропагандою в цільовій групі етносу, що планується до знищення, то метою стає зниження потенційного супротиву. Це досягається декількома способами. По-перше, це знецінення представників етносу, що знищується порівняно із етносом-агресором. Це може бути висміювання культури, знецінення здобутків, тощо. Це формує комплекс меншовартості. Як наслідок, формується хибна думка, що супротив неможливий через очевидну перевагу ворога. Другий спосіб – це створення уявлення про роз'єднаність всередині суспільства. Прикладом може стати розповсюдження нарративу про ненависть мешканців Заходу України до мешканців Сходу, що розповсюджується через образи в масовій культурі, ЗМІ, тощо. Суспільство, яке не відчуває згуртованості не може чинити супротив.

Певною мірою пропаганду можна назвати рушійною силою процесу організації та здійснення геноциду. Метою пропаганди є вплив на базові структури людського життя. Інструменти пропаганди із розвитком суспільства також розвиваються та стають ще більш латентними. Способом її розповсюдження вже перестали бути тільки новини та ЗМІ. Сьогодні пропаганда використовує масову культуру, літературу, моду та інші сфери повсякденного життя людини, використовуючи для цього в тому числі новітні технології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948р. // [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-prevention-and-punishment-crime-genocide>
2. Lemkin R. (2005). *Axis Rule in Occupied Europe. Law of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*. Clark: The Lawbook Exchange, Ltd. // [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://archive.org/details/axisruleinoccupi0000lemk/page/n5/mode/2up>
3. Андерсон Б. (2001) Уявлена спільнота: міркування щодо походження й поширення націоналізму / Бенедикт Андерсон; пер. з англ. В. Морозова. – К.: Критика. – 272 с.
4. Гелнер Е. (2003) Нації та націоналізм; Націоналізм: Пер. з англ. — К.: Таксон. — 300 с.
5. Stanton G.H. (1998) *The Eight Stages of Genocide* By G.H.Stanton, President, Genocide Watch // [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://archive.wikiwix.com/cache/display2.php/attachment.pdf?url=https%3A%2F%2Fwww.keene.edu%2Facademics%2Fah%2Fcchgs%2Fresources%2Feducational-handouts%2Fthe-eight-stages-of-genocide%2Fdownload%2F>

Січкач Віта, Юріна Мар'яна¹

email: vitaliyaschk@knu.ua

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Війна як ненормативна криза сім'ї

Розуміння процесів розвитку сім'ї та суспільні підходи до зміцнення сім'ї мають відповідати часу та соціальним умовам. В останні десятиліття сім'ї та світ навколо них зазнають бурхливих змін і нових викликів. Зміна сучасного життя в даний час охоплює численні сімейні культури і структури, що розвиваються [Sexton, Lebow, 2016].

Війна в Україні ще з 2014 року вносить свої зміни в життя людей. Особливо помітно це зараз під час повномасштабної війни країни-агресора проти України. Значний відбиток війна ставить на розвиток сім'ї. В цьому контексті ми можемо розглядати війну як ненормативну кризу сім'ї.

«Кризи, що їх переживає кожна особистість, бувають нормальними (нормативними, прогресивними) та аномальними (ненормативними, регресивними). *Нормативна криза* – це існування людини у межах норми, закономірні перехідні етапи в її становленні та розвитку (вікові кризи, нормативні сімейні кризи та ін.). *Ненормативна криза* – загострення суперечностей психіки людини, спричинене складними, несприятливими життєвими обставинами. Ненормативні кризи мають незапланований і автономний характер. Вони виникають у складних життєвих умовах, коли людина переживає події, що раптово змінюють її долю» [Черезова, 2016: с. 13].

Якщо говорити про війну, як ненормативну кризу, то можна визначити незапланований характер появи даної кризи, а також значний вплив на долю людини або повну її зміну. Війна призводить до психічних розладів та сильно впливає на психоемоційне становище людини. Дослідниця Черезова стверджує, що «головним чинником впливу є постійна небезпека та загроза життю» [Черезова, 2016: с. 13].

Оскільки мультистресові умови навколишнього середовища і нестабільність, що повторюється, підвищують ризик дезадаптації та дитячих проблем, багатьом сім'ям необхідно «сплітати» разом підтримуючі родинні мережі для стійкості протягом усього життя [Sexton, Lebow, 2016]. Війна виступає саме таким чинником і безпосередньо створює бар'єри для нормального розвитку сімей.

¹ Січкач Віта – студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
Юріна Мар'яна – студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

На нормативне проходження життєвого шляху глибоко впливає і історична епоха, в якій люди дорослішають і старіють. Великі соціальні та глобальні події, такі як війна чи голод, по-різному впливають на різні вікові групи, формуючи їх ідентичність і життєві устремління. Деякі сім'ї можуть добре пережити короткострокову кризу, але не витримують кумулятивної напруги безлічі постійних проблем, таких як захворювання, умови бідності або складні травми в охоплених війною регіонах. Накопичення внутрішніх та зовнішніх факторів стресу може знищити більшість сімей, підвищуючи ризик виникнення подальших проблем у вигляді каскадних ефектів [Sexton, Lebow, 2016].

«В Україні за перші шість місяців нинішнього року одружилися майже 104 тисячі пар та було зареєстровано 7,6 тис. розлучень» - про це говорять дані Мін'юсту [Мін'юст, 2022]. Якщо порівнювати з 2021, то тоді кількість одружень становила 85 960, на 21% менше, а розлучень 13 153, що майже вдвічі більше. Зростання кількості нових сімей спостерігається в усіх тилових областях — окрім Чернівецької. Там від початку року кількість шлюбів знизилась на 11% у порівнянні з відповідним періодом тогоріч. За кількістю одружень лідирує прифронтна Дніпропетровська область, але цікаво, що лідером за кількістю розлучень так само, як й за кількістю шлюбів, стала та ж Дніпропетровська область. Ймовірно, що на це впливає війна, як ненормативна криза.

Збільшення кількості одружень під час війни можна пояснити спрощеною процедурою реєстрації шлюбу – «Мін'юст спростив реєстрацію шлюбу в умовах воєнного стану. Подати заявку і офіційно оформити шлюб тепер можна за день», - сказала заступник міністра юстиції з питань європейської інтеграції Валерія Коломієць [Kolomiets, 2022]. В певних умовах шлюби можуть реєструвати не лише працівники органів ДРАЦС. Наприклад, це можуть бути й поліцейські, й військові. Зокрема, це актуально для жінок і чоловіків, які несуть службу. Для них зробили можливість одружуватись дистанційно.

Як же пояснити вплив війни на зменшення кількості розлучень? Можна відштовхнутись від психології, і сказати, що кохання підтримує у складних ситуаціях, дає сенс боротьбі з ворогом і загалом надає сил, як зазначає кандидатка психологічних наук, психотерапевтка Наталія Портницька [Орлова, 2022], тому люди беруть своє сімейне вогнище задля збереження цінностей. Близькі нам люди — одне з основних джерел нашої підтримки. Хоч би якими не були стосунки раніше, спільне проживання критичного досвіду здатне згуртувати сім'ю.

Як говорить провідна фахівчиня у справах родини Інституту демографії Людмила Слюсар: «Війна і криза – це такий виклик для всього населення і для української родини» [Щур, 2016]. Що означають військові дії? Це гинуть люди, в основному, чоловіки, тобто це значить більше вдів, більше сиріт. Потім вимушені міграційні процеси: родини іноді роз'єднуються, частина родини залишається на окупованій території, частина переїжджає. Тобто це, звичайно, випробування для української родини. Саме в таких умовах більше цінується і сімейна солідарність, і сімейна взаємодопомога.

Якщо говорити про ті розлучення, що такі є – через тривале перебування разом, що може також стати джерелом напруги і конфліктів. «Близькі можуть приїхати на невизначений час, і умови життя для всіх зміняться, з'явиться більше емоцій, претензій, образ, стане менше місця в квартирі, стане більш шумно, з'являться інші думки. До цього потрібно адаптуватися і на якийсь час встановлювати нові правила спільного проживання. У цій ситуації важливо зберегти здорові відносини, оскільки війна та соціальна криза рано чи пізно закінчатся, а образи можуть тривати невизначено довго, руйнуючи сімейні зв'язки та стосунки», - зауважує психотерапевт Андрій Старовойтов [Старовойтов, 2022].

Також значним чинником є коли чоловік з особистих міркувань йде захищати Україну, тоді як жінка бере його обов'язки і функції на себе. Це теж має неоднозначний вплив. Тому в таких умовах сімейні зв'язки і проходять випробування. На долю жінки також випадає захистити себе і дитину закордоном; зростає кількість сімей на відстані один від одного. За оцінками ООН у справах біженців 7,867,219 біженців з України фіксують по всій Європі [УВКБ ООН, Уряд]. Близько 90% тих, хто покинув Україну – жінки та діти.

Підсумовуючи, можна сказати, що війна стає тестом на спроможність виживання сім'ї, її забезпеченості ресурсами, згуртованості нації, а разом з тим і згуртованості сім'ї як групи. Як ненормативна криза війна кидає безліч викликів українській сім'ї і на інституційному рівні, й на рівні соціальної групи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Sexton, T. L., & Lebow, J. (Eds.). (2016) Handbook of family therapy. Routledge/Taylor & Francis Group. 574 p.
2. Черезова І.О. (2016) Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / І.О. Черезова. – Бердянськ, БДПУ. – 193 с.
3. Кількість розлучень в Україні за перше півріччя впала майже вдвічі // Міністерство юстиції України. 2022. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://esu.com.ua/article-39863>
4. Kolomiets V. Мін'юст спростив реєстрацію шлюбу в умовах воєнного стану // Міністерство юстиції України. – 2022. – [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3458845-minust-sprostiv-reestracijslubu-v-umovah-voennogo-stanu.html>
5. Орлова В. Психотерапевт розповіла, як зберегти почуття і сім'ю в розлуці через війну // Уніан. Інформаційне агентство. – 2022. – [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/health/problemi-v-sim-ji-cherez-viynu-yak-zberegti-pochuttya-i-sim-yu-v-rozluci-cherez-viynu-poradi-psihologiv-11761480.html>

6. Щур М. Українці під час війни і кризи шукають опори в родині – демограф [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/27562451.html>
7. Старовойтов А. Про кризи, війну в Україні та збереження самого себе // Одеський обласний центр громадського здоров'я. – 2022. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://healthcenter.od.ua/2022/04/01/psyhoterapevt-andrij-starovojtov-pro-kryzy-vijnu-v-ukrayini-ta-zberezhennya-samogo-sebe/>

Нагорна Марія¹

email: maria.nahornaa@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали
XV Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка,
25 листопада 2022 року). – К.:
Видавництво «Наукова столиця»,
2023. – 123 с.

Рашизм як ідеологія

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну поняття рашизм набуло широко розповсюдження в українському суспільстві і вийшло за його межі. Так, у статті для *The New York Times* американський історик Тімоті Снайдер характеризує сучасний російський режим як фашистський, але для розрізнення його з подібними політичними ідеями 20 ст. пропонує власний термін – «шизофашизм», зазначаючи, що в Україні прийнято послуговуватися назвою рашизм [Snyder, 2022].

Вважається, що термін рашизм виникає у 90-ті роки 20 ст. у роботах публіцистів та науковців пострадянського простору як позначення мілітаристської політики Росії. Перша ж хвиля не локального, а масового поширення слова рашизм пов'язана з подіями 2008 року, коли Росія окупувала Абхазію та Цхінвальський регіон Грузії. У словниковий запас українців дане поняття входить після окупації півострову Крим та початку війни на сході України у 2014 році, але найбільша розповсюдженість як у медіапросторі, так і в повсякденному спілкуванні термін рашизм набуває після 24 лютого 2022 року [Дацюк, 2022].

Про рашизм ЗМІ зазвичай говорять як про ідеологію (іноді, як про квазі-ідеологію), подаючи це як аксіому, але для правомірності використання такого позначення потрібно навести обґрунтування, яке проілюструє, що рашизм підпадає під це визначення. Тому наводжу докази ідеологічної суті рашизму:

1) наявна чітка (не завжди вербально висловлена або десь зафіксована, але виражена в діях) система переконань щодо устрою Росії (пряма вертикальна ієрархічна модель; великі фінансові впливання у військовий сектор...);

¹ Студентка 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

2) зазначене у першому пункті відображає інтереси конкретної групи населення, а саме верхівки Росії, яка не змінювалася протягом 20-ти років;

3) за допомогою пропаганди політична еліта Росії на ціннісному рівні закріпила імперські ідеї, які і до того існували у російському соціумі (за «розширеною» теорією Т. Парсонса відображенням ідеології виступає система суспільних цінностей) [Головатий; Антонюк, 2005: с. 319-320];

4) поширення російськими державними каналами думки про західного ворога, якому можна протистояти лише за умови агресивної політики й залякування. Тобто створена ілюзія безальтернативності режиму у Росії, якщо за ціль ставиться збереження суверенності. Таким чином, ідеологія виступає виправданням і апологією (захистом), існуючого ладу;

5) за останні 8 років стало помітно, що громадяни країн, які Росія вважала сферою свого впливу, хочуть позбутися впливу північного сусіда: в Україні відбувся «Майдан»; у Білорусії – акції протесту проти режиму Лукашенка; у Казахстані мітинги. Ці факти говорять про очевидну кризу впливу та послаблення лідерства Росії в регіоні. Тому у цей період рашизм починає активно розповсюджуватися як обґрунтування «права» втручатися у внутрішні справи незалежних держав за рахунок спільного минулого, викликаного окупацією. Ідеї, які актуалізуються у кризовий період – це ідеологія (У. Матц) [Маєвська, 2020].

Таким чином, ми бачимо, що використання терміну ідеологія по відношенню до рашизму цілком виправдане. Необхідно також розглянути основні ознаки рашизму, щоб наочно продемонструвати їх співпадіння з фашистськими ідеями гітлерівської Німеччини. Поруч з цим буде надаватися порівняння рашизму зі сталінізмом, тому що ключові засади російського національного міфу – це перемога в Другій світовій і позиціонування СРСР і теперішньої Росії як головних борців з фашизмом у всіх його проявах.

1. Реваншизм і соціальна травма

Німеччина програла у Першій світовій війні і, як наслідок, підписала Версальський мирний договір, який сприймався німцями як ганебний, що призвело до колективної образи на всіх причетних до встановлення нової системи міжнародних відносин і бажання відновити «історичну справедливість». У випадку СРСР поразок, які викликали невдоволення було дві. Перша 1905 року, коли ще існувала Російська імперія. Деякі можуть не погодитися щодо колективної травми на основі саме цього програшу, але заява Й. Сталіна як голови держави після капітуляції Японії говорить про інше: «Ми, люди старшого покоління, чекали на це 40 років». Ці слова вказують на те, що особи, які станом на 1905 рік були свідомого віку не забули ганебної поразки значно меншій і, як вважалося, слабшій країні. Друга соціальна травма, на мій погляд, була викликана невдалим для Росії закінченням Першої світової [Мараєв, 2022].

Щодо Росії, то вона визнала себе правонаступницею СРСР, який розпався, поклавши кінець Холодній війні і, очевидно, програвши в ній. У людей, які виховувалися у парадигмі величі Союзу, ця подія мала викликати когнітивний дисонанс між тим, що чули усе життя і реальністю. Пройшовши

через кризу ідентичності і прийнявши нові реалії, громадяни тепер вже Росії за допомогою ЗМІ, яким їх вчили довіряти і нового лідера, який з'явився наприкінці 90-х з розповідями про «величне минуле» і не менш величне майбутнє, отримали нову ідентичність, ідею про конкурентоспроможність Росії із США й віру у перемогу над старим ворогом, якому просто пощастило, що СРСР розпався.

2. Культ особи.

Кожна із зазначених ідеологій уособлювалася фігурою харизматичного лідера (у розумінні М. Вебера), чий імідж ретельно вибудовувався за допомогою медіа. Їх образи виокремлюються схожим акцентом на маскулінності за допомогою привертання постійної уваги до військового чи пов'язаного зі спецслужбами минулого. Цікавим також є намагання показати цих людей з протилежних сторін. Вони виступають «вождями народу», яким заготовлено «особливу місію» і водночас розповідається про їхній шлях до кінцевої посади, тобто підкреслюється, що вони люди з народу. На мій погляд, амбівалентна по своїй суті трансляція образу, направлена на формування зв'язку між громадянами і очільником, з однієї сторони, і зрощенні непохитного авторитету з іншої. Тобто – це гра на архетипі батька, якого в традиційній культурі було прийнято у однаковій мірі боятися і любити, і, звісно, не задумуючись коритися його волі.

3. Знищення опозиції.

Подібні ідеології не можуть повноцінно функціонувати у демократичних суспільствах, тому тяжіють до встановлення тоталітарного/авторитарного режиму. У свої чергу, подібний порядок не допускає існування опозиції, яка може підірвати вплив влади, тому її знищували. У Німеччині 1934 р. відбулася «Ніч довгих ножів», під час якої було вбито більше 150 людей. У ті ж 30-ті в СРСР проводився «Великий терор» націлений на знищення усіх незгодних. Жертвами цієї політики стали мільйони. Рашизм, як сучасна ідеологія, не може дозволити собі відкрито подібної жорстокості, тому послуговується одиничними актами залякування: 2006 – вбивство А. Політковської, 2015 – Б. Немцова, 2021 – арешт О. Навального [Мараєв, 2022].

4. Шовінізм.

Усі три ідеології виникли на територіях, які нещодавно були імперіями. СРСР я розглядаю в такому ж ключі, тому що влада хоч і не передавалася у спадок, але була абсолютною і знаходилася в руках однієї особи, яка й здійснювала керування державою.

Політика, яку проводили століттями різні імперії вибудовувалася на вищості одного народу, який захопив інші й розглядав їх як такі, що поступаються йому за різними ознаками. Розглянуті у цьому тексті ідеології успадкували імперський погляд на інші народи. У основі фашизму знаходилася ціла ієрархічна модель, яка визначала не лише чим мають займатися представники різних народів, а й те, чи мають вони право на існування. Сталінізм декларував бажання об'єднати всіх людей світу в один народ, але чомусь за різними ознаками цей народ мав бути російським. Основа ж рашизму – ідея про російську вищість закладену імперією і

закріпленою СРСР. Тому, розпочавши повномасштабне вторгнення в Україну, путін зайнявся перекручуванням історичних фактів у спробі скасувати український народ. Ця позиція про українців, які насправді росіяни, але спаплюжені західними цінностями явно вказує на російський шовінізм, який перекликається з ідеями сталінізму і німецького фашизму.

5. П'ята колона й псевдореферендуми.

Ставлячи за ціль розширення територій і прагнучі не мати при цьому супротиву зі сторони місцевого населення, відбувалося формування пронімецької/комуністичної/російської політичної сили, яка займалася би агітацією й створювала би ілюзію волі народу увійти до складу іншої держави. Саме таким чином «Австрійська фашистська партія» допомогла Німеччині здійснити аншлюс Австрії за допомогою того, що деякі науковці називають «волевиявленням під дулом автоматів». Сучасна Росія повторила цей трюк з анексованими територіями України у 2014 і 2022 роках.

СРСР мав власну модель приєднання територій за допомогою якої можна було продемонструвати «волю народу» - Всенародні збори, які ухвалювали рішення про приєднання до складу Союзу. Формуванням цих зборів займалися керівники окупаційної влади, які утворювали ядро нового місцевого політикуму з місцевих комуністів і їхніх симпатиків [Мараєв, 2022]. Таким чином, ми бачимо не лише схожість трьох розглянутих ідеологій, але і подібність методів, які вони використовували для досягнення цілей.

Висновок.

Розглянувши різні джерела, в яких ми операціоналізували поняття ідеології, було зроблено висновок про правомірність його використання по відношенню до рашизму. Було з'ясовано значення та походження цього терміну. Також зроблено порівняно рашизм з двома іншими ідеологіями, схожість з якими російська сторона відкидає. Хоча, виходячи з наведених вище аргументів, можна з впевненістю сказати, що рашизм можна сміливо розглядати як неофашизм або неосталінізм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Snyder T. We Should Say It. Russia Is Fascist. [Електронний ресурс] / Timothy Snyder // The New York Times. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin.html>.
2. Дацюк С. Що таке рашизм? [Електронний ресурс] / Сергій Дацюк // Українська правда. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/624fc6e87bb92/>.
3. Головатий М. Ф. Політологічний словник / М. Ф. Головатий, О. В. Антонюк. – Київ: МАУП, 2005. – 792 с.
4. Маєвська С. В. Політика та ідеологія [Електронний ресурс] / Світлана Маєвська – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://naurok.com.ua/lekciya-politichna-ideologiya-208102.html>.
5. Мараєв В. Нацизм – фашизм – сталінізм – рашизм: 20 подібностей [Електронний ресурс] / Владлен Мараєв // Історія без міфів. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=jW3nQrg_Cuk&ab_channel=%D0%86%D1%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%9C%D1%96%D1%84%D1%96%D0%B2

Літвін Даяна¹

email: daianalitvin@gmail.com

Трансформації маскулінних образів в українському кінематографі

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Реалії сьогодення демонструють, що українське суспільство стрімко змінюється, особливо в умовах повномасштабного вторгнення Росії. Ці зміни зачіпають різні сфери нашого життя в тому числі і гендерно-рольову взаємодію. Особливу увагу я хотіла би приділити саме маскулінності. Варто зауважити, що актуальність гендерних досліджень існувала й раніше, зокрема з огляду на активізацію феміністського руху, що безумовно має вплив як на чоловіків, так і на жінок. Уявлення про маскулінність та фемінність не існують окремо одне від одного, а в певному симбіозі, а також не повинні протиставлятися одне одному [Коннел, 1995: с. 67-92]. Із огляду на це логічним буде припустити, що всі зміни пов'язані із рухом за права жінок та уявленнями про фемінність впливатимуть і на уявлення про маскулінність.

Перш за все варто означити рамки, в яких я трактуватиму гендер та маскулінність. Коннел визначає маскулінність як в першу чергу спосіб впорядкування соціальних практик, а не сукупність біологічних ознак [Коннел, 1995: с. 67-92]. Проте ці так звані соціальні практики зазвичай сегрегують за статтю. Тамара Марценюк визначає гендер як «певні соціальні ролі, що їх очікують від чоловіків та жінок» [Марценюк, 2017: с. 17]. «Так звані традиційно жіночі ознаки називають Фемінністю (чи жіночністю), а чоловічі - маскулінністю (чоловічністю). Маскулінність пов'язують із силою, владою, мужністю, витривалістю, агресією, неемоційністю, орієнтованістю на успіх. Натомість фемінність - це, навпаки, емоційність, чуйність, слабкість, жертвовність, залежність тощо» [Марценюк, 2017: с. 17]. Ці два погляди дещо контрастують, але мають сенс у рівній мірі. А також досить цікаво розглядати думки різних дослідниць як представниць різних культур та звертати уваги на різне трактування одного й того ж явища. Так, можна зробити висновок, що сприйняття гендеру різне в різних суспільствах. Це підтверджують дослідження Маргарет Мід та Джорджа Мердока [Оксамитна, 2004: с. 163].

Для свого дослідження я обрала саме аналіз кіно, адже перегляд кіно давно перестав нести суто розважальну функцію, цей процес також дає нам певний соціальний досвід, який ми не отримали із реального життя. Таким чином, навіть як що людина не була в певній життєвій ситуації, вона може знати як діяти завдяки отриманому з фільмів та серіалів досвіду. Також фільми та серіали транслюють для нас певні норми, шаблони поведінки тощо. На мою думку, аналіз сучасних тенденцій кінематографу може дати багато інформації про суспільство, адже кінематограф швидше не створює зразки

¹ Студентка 1 курсу магістратури факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

поведінки, а лише рефлексує вже наявні в суспільстві. Також аналіз кінематографу є дуже важливим для дослідження теми маскулінності, адже в 43% фільмів головну роль відіграють чоловіки, а в 17% - чоловіки разом із жінками. Проте ці тенденції на разі змінюються і вже в 2019 році в кіно з'явилася рекордна кількість жінок-головних героїнь, але незважаючи на це, все ж глядачі бачать головних героїв чоловіків вдвічі частіше, ніж жінок. Тому важливим є дослідити, який саме образ маскулінності там показано. У такому випадку ми побачимо, що фільми мають досить багато гендерних стереотипів та часто сегреговані за жанрами. Так, чоловіки частіше виступають головними героями у бойовиках (26%), драмах (24%), комедіях (14%), фільмах-жахів (12%) та науковій фантастиці (2%), а жінки у свою чергу у фільмах-жахів (26%), драмах (24%), комедіях (21%), бойовиках (16%), науковій фантастиці (8%). Також можна помітити певні тенденції щодо обстановки в якій найчастіше показують героїв та ключові факти, які про них розказують. Чоловічих персонажів найчастіше зображують в робочій атмосфері (59% проти 43%) та вони частіше, ніж жінки, мають стабільну роботу (73% проти 61%), а також рідше вказується сімейний станч оловіків (34% проти 46%)[Ленг, 2018].

Перейдімо до *методологічної частини* мого дослідження. Я обрала контент аналіз із *критеріальною вибіркою*, щоб висвітлити дослідницьке питання: які риси маскулінності транслює українське кіно.

Проблема. У гендерних дослідженнях формування актуальних образів маскулінності сучасного гендерного порядку не достатньо врахована специфіка маскулінних образів в українському кінематографі, як, з одного боку, проявленні динаміки маскулінних образів українського суспільства, а з іншого - впливовому агенті соціалізації та джерелі референтних груп.

Об'єкт - маскулінні образи українського кінематографу часів незалежності.

Предмет – особливості та варіативність транслювання маскулінності в українському кінематографі.

Мета – виявити, які шаблони маскулінності транслює український кінематограф, яка їх варіативність.

Генеральна сукупність створена на основі експертного рейтингу центру Довженко[Довженко центр, 2021] та складає 100 кінострічок.

Вибіркова сукупність - 10 кінострічок. Мною було опрацьовано список 100 найкращих українських фільмів за всю історію, що опублікував Довженкоцентр. Цей рейтинг був складений шляхом опитування незалежних кіноекспертів та Спілки кінокритиків України щодо топ-10 найкращих на їх думку українських фільмів. Далі при створенні загального рейтингу враховували кількість згадувань кінострічки та місце у списку респондентів. Далі я відібрала 41 фільм, що був знятий за період незалежності. Потім фільми відбиралися за такими критеріями:

- 1) фільм є художнім;
- 2) повнометражний;
- 3) фільми одного року випуску мають відрізнятися за жанром;

4) фільм описує події періоду незалежності України.

Дотримуючись цих ознак я відібрала 10 фільмів для аналізу: «Щастя моє», «Мої думки тихі», «Вулкан», «Чутливий міліціонер», «Гамер», «Плем'я», «Приятель небіжчика», «Припутні», «Ефект присутності» «Цвітіння кульбаби». Такий відбір був зумовлений тим, що в моїй роботі основним є якісний аналіз стрічок, що доповнюється кількісним контент-аналізом, тож дана вибірка враховує саме цю складність аналізу візуальних документів.

У ході створення своєї матриці (див. додаток 1) я спиралася значною мірою на анкету Сандри Бем [Бем, 1993], адаптуючи її під сучасні реалії та розкриваючи певні риси (адже в анкеті представлені саме риси характеру) у контексті ситуацій.

Як можна побачити у таблиці (див. додаток 1) кодування поділялося на 3 кольори: чорний – дія виконана другорядним персонажем та спрямована на другорядного персонажа, червоний – дія виконана головним героєм, синій – дія спрямована на другорядного героя. Кодувальна матриця має 8 категорій (головна роль; важлива другорядка роль (в кадрі більше 10 секунд); гегемонна маскулінність; альтернативна маскулінність; агресія фемінних образів; сексизм; образ типового «мачо»; образ типового «ботана») та 50 підкатегорій із якими можна ознайомитися за посиланням (див. додаток 1)

Результати дослідження. Результати контент-аналізу видалися досить цікавими і я б хотіла прокоментувати кілька з них. У всіх фільмах головні герої саме чоловіки і лише в одному фільмі група людей – 5 чоловіків та 1 жінка. Окрім того, навіть серед другорядних ролей переважають чоловіки, проте навіть у фільмах, де нема прив'язок до сфери діяльності серед другорядних героїв переважають чоловіки. Винятком став фільм «Припутні», де в цілому коло дійових осіб дуже обмежене, а жіночих героїв лише на 2 більше, ніж чоловічих. важливим аспектом у зображенні маскулінності є емоції, які виявляє персонаж, так, ході перегляді фільмів, було зафіксовано такі маскулінні емоції як гнів, злість, роздратування, 35 разів, з яких: 22 - другорядні герої, 14 – проявляли головні герої та 10 разів прояв емоцій був спрямований на головних персонажів. У той час прояв нетипових емоцій (страх, ніжність, сльози) всього 16, переважна більшість із яких виявлена головними героями (14 разів). Герої фільму частіше працюють та роботах, які передбачають використання фізичного потенціалу, а не інтелектуального, 148 випадки, 6 з яких стосуються головних героїв проти 41, 4 з яких відносяться до головних героїв. Безробіття зустрічається всього 4 рази, двічі серед головних героїв та позиціонується як суттєва проблема та привід для фрустрації. Схильність до девіації теж може яскраво охарактеризувати чоловічі образи у фільмах. За моїм спостереженням це явище теж є дуже розповсюдженим та присутнє в кожному фільмі, у сумі зафіксовано 84 рази, з яких 22 рази дія виконана головним героєм (у 9 фільмів з 10), 11 по відношенню до головного героя та 51 раз другорядними персонажами. Зафіксовано девіантну поведінку напряму не було лише в діях Лукаса, головного героя «Вулкан». Шкідливі звички є характерною рисою гегемонної маскулінності. У фільмі ця

характеристика зустрічається у кожному фільмі, у сумі 97 разів: 29 серед головних героїв та 68 – другорядних. Найбільш схильні до шкідливих звичок у фільмі «Гамер» 2011 року, що може бути зумовлено тим, що це фільм про молодь та підлітків і саме серед них такий прояв гегемонної маскулінності зустрічається найчастіше.

Ще одна цікава субкатегорія – «процедури догляду за собою» (відноситься до категорії «альтернативна маскулінність»). Як правило навіть базові практики, які часто пов'язані суто із гігієною рідко демонструються серед чоловічих образів. Так у фільмах це демонструвалося всього 10 разів, у 4 фільмах та 4 рази проявлено головними героями. Чоловіків із інвалідністю теж показують не надто часто, адже це стигма в гегемонній маскулінності. Такі випадки є в 4 фільмах – 30 разів, абсолютна більшість яких із фільму «Плем'я», де всі вихованці інтернату є нечуючими. Вагомою складовою гегемонної маскулінності є насильство, тож така підкатегорія теж була представлена в моїй матриці я виділяла 3 види насильства: фізичне, моральне та сексуальне. Також я фіксувала якою статтю та по відношенню до кого воно здійснювалось. Так було виявлено, що серед чоловічих образів найчастіше зустрічається саме фізичне насильство, у сумі 77 разів: 25 по відношенню до головних героїв, 13 разів здійснюється власне головними героями та 39 другорядними. Фізичне насильство маскулінних образів зустрічається в 9 з 10 фільмах.

Висновки. На основі викладеного матеріалу можна зробити висновок, що у головних ролях частіше зустрічаються чоловічі персонажі, в 43% фільмів головну роль відіграють чоловіки, а в 17% - чоловіки разом із жінками. Так, чоловіки частіше виступають головними героями у бойовиках (26%), драмах (24%), комедіях (14%). Знаковими рисами українського кіно, на основі тих фільмів, які були мною проаналізовані, є відкритий фінал, метафоричність, довгі паузи між активними діями персонажів, у цей час відбуваються дії, що не впливають на розвиток дії, але вони як правило є лише тлом для інших дій, що мають символічне значення в контексті кінострічки. Також кількість чоловічих героїв, як головних так і другорядних, значно перевищує жіночі. У всіх фільмах так чи інакше висвітлювалась проблема фрустрації головних та другорядних чоловічих образів, показувалася криза маскулінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конелл Р. Назахистмаскуїності / РобертКонелл – Masculinities – Berkley: University of California press, 1995. – С. 255 р. – р. 67–92.
2. Марценюк Т. Гендердлявсіх. ВикликСтереотипам/ Київ – 2017.
3. Оксамитна С. М. Гендерніролітастереотипи / С. М. Оксамитна //Основитеоріїгендеру : навчальнийпосібник / [відп. ред. М. М. Скорик; редкол. : В. П. Агеєва, Л. С. Кобелянська, М. М. Скорик]. - Київ :К.І.С., 2004. - С. 156-180.
4. From 'Captain Marvel' to 'Little Women,' Record Number of Female Protagonists in 2019 (Study); Інтернет-джерело; режимдоступу - <https://variety.com/2020/film/news/captain-marvel-little-women-female-protagonists-study-1203460436/>
5. СандраЛіпцишБемМаскулінність-Фемінність. Простатевудиференціацію, 1993. Режимдоступу: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/bem.htm>

ДОДАТКИ

1. Додаток 1. Кодувальна матриця. Режим швидкого доступу за посиланням: https://drive.google.com/drive/folders/1Is5K0Z_cp13a5g6eEMOMHVj_tHWwKqs2?usp=sharing

Молоціян Анастасія¹

email: nastiamol98@gmail.com

Мовне питання в Україні: контекст минулого та сучасність

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2022 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 123 с.

Історія нашої країни була пронизана боротьбою за незалежність у тому чи іншому вигляді, результатом чого, у тому числі, стала досить хитка позиція мови як одного з проявів національної ідентичності. Власне, мова – це не тільки засіб комунікації, але й потужний соціальний механізм, який можна використати як каталізатор соціальної єдності, символічний капітал, що вказує на приналежність до відповідної соціальної страти. Отже, лише тоді, коли в зв'язку з формуванням нації, виникають нові функції, з'являється потреба в стандартній мові, безособовій і анонімній [Бурдє, 1994, с.26]. Себто мова, котрою послуговуються представники певної нації є своєрідним соціальним конструктом, зчитуваним символом з одного боку єдності, а з іншого – окремішності від інших. Разом із тим, у контексті ідентичності національної, одним із найбільш очевидно фіксованих її проявів є послуговування певною національною мовою. Власне, мова є першим інститутом з яким індивід зустрічається біографічно, водночас вона наділена всіма тими властивостями, які значною мірою впливають на становлення ідентичності індивіда. Отже, саме мова є одним із найзчитуваніших та найпоказовіших аспектів національної ідентичності. Питання мови для українців було одним із тих, котрі сприймалися складними, доволі чутливими та, звісно ж, неоднозначними. З огляду на хоч і не де-юре, проте де-факто колоніальне минуле України, котре підтверджується як політичною, економічною залежністю, так і культурною від СРСР (в тому числі), можна говорити про специфічний контекст «залежності», у котрому тривалий час перебувала Україна. Власне, особливе значення цей ускладнений діалектичний зв'язок мови на національній ідентичності має в постколоніальних соціокультурних контекстах, зокрема, українському, де в силу тривалої інституціоналізованої соціокультурної нерівності, національна ідентичність моделюється за відмінними зразками, що їх дослідники-постколоніалісти назвали креольським проектом національної ідентичності

¹ Аспірантка факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

та аборигенним, де пріоритет надається українській мові [Рябчук, 2020]. Отже, одним із наслідків такого колоніального минулого нашої держави виявилось становище української мови, котра продовжувала сприйматися самими ж українцями як другорядна, непривілейована, сільська, ба навіть непотрібна (адже усі ж розуміють російську).

Дійсно, на превеликий жаль, подібне становище української мови доволі глибоко вкоренилося та має свій відголосок й по сьогодні. Проте, з початком повномасштабного вторгнення відбулося певне зрушення й у мовному питанні в тому числі. Для більш детального опису я узяла одне з останніх соціологічних досліджень, котре стосується мовного питання: «Шосте загальнонаціональне опитування: мовне питання в Україні (19 березня 2022), Соціологічна група «Рейтинг». Вже на його прикладі я провела власне соціологічне опитування, участь в якому узяли 30 респондентів (15 жінок та 15 чоловіків, по 10 україномовних, двомовних та російськомовних респондентів), віком від 20 до 55 років, котрі відбиралися методом снігової кулі. Анкета складалася лише з декількох питань, а кожне опитування тривало в середньому 7 хвилин. Власне, опитування проводилося або телефоном, або онлайн-анкетуванням. Себто, для аналізу були використані метод аналізу документів та опитування.

Отже, за даними «Шостого загальнонаціонального опитування», за останнє десятиліття спостерігається стала динаміка зростання кількості тих, хто вважає українську мову рідною: з 57% у 2012 році до 76% у 2022 році, водночас, практичний бік справи має дещо інший вигляд: мовна самоідентифікація та мова в побуті – це дві різні площини. Аналогічні результати я отримала й під час опитування, адже абсолютна більшість респондентів хоч і вважає українську мову рідною (26 з 30 респондентів), проте послуговування російською переважно не вважається ознакою прихильності до Росії (для 19 респондентів). Подібне ставлення переважно характерне для людей старшого віку (від 35 років). За результатами дослідження, дві третини тих, хто користується двома мовами у побуті готові найближчим часом перейти виключно на українську. Серед російськомовних – таких третина. Опитування продемонструвало, що серед двомовних майже усі планують перейти на українську найближчим часом (8 з 10), то серед російськомовних – меншість (лише 3 з 10). При цьому, більшість російськомовних та, відповідно тих, хто не планує переходити на українську – респонденти старшого віку. І останнє, за результатами дослідження, сьогодні більшість (67%) вважають, що ніяких проблем між україномовними та російськомовними громадянами в Україні не існує. 19% вважають, що мовна проблема існує, але вона не є настільки важливою. Лише 12% вважають, все таки, що це питання є загрозою для внутрішньої безпеки. З цього питання опитування показало подібні результати: більшість вважає, що проблеми не існує (18 з 30), проте наявність проблеми визнає переважно україномовна молодь яка, попри це, налаштована швидше на мирне врегулювання питання.

Як за результатами «Шостого загальнонаціонального опитування: мовне питання в Україні (19 березня 2022)», так і за результатами мого

опитування можна зробити наступні висновки: рівень мовної самоідентифікації українців стабільно зростає, адже покоління радянської України заміщується поколінням незалежної, свідомість якого формується на тлі війни, а отже питання національної ідентичності вже не є формальним та ефемерним, а швидше стає символом позиції та ціннісних орієнтирів. Перехід на українську у побуті відбувається еволюційно – більшість респондентів ставляться лояльно та з розумінням до процесу переходу на іншу мову, проте молодь налаштована переважно більш радикально та рішуче.

«Мовна проблема» та намагання розпочинати дискусії навколо цієї теми не мають підтримки у більшій частини населення, ця проблема носить суто політичний і частково локальний характер – дійсно, українці усвідомлюють, що ворог у них спільний та єдиний, а усі внутрішні труднощі та суперечки воліють вирішувати в другорядному порядку, не заперечуючи при цьому важливість вирішення цих питань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурдье, П. (1994) Почала. Chosesdites / пер. зфр. Н. А. Шматко. М.: SocioLogos.
2. Рябчук М. Від Малоросії [Електронний ресурс] / Микола Рябчук // Збруч. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zbruc.eu/node/100091>.
3. Шосте загальнонаціональне опитування: мовне питання в Україні (19 березня 2022) [Електронний ресурс] // Соціологічна група Рейтинг. – 2503. – Режим доступу до ресурсу: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1000_ua_032022_mova_press.pdf.

XV Міжнародна конференція студентів та молодих науковців
«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»
(Sociology and Contemporary Social Transformations)

25 листопада 2022 року

Місце проведення: проспект Академіка Глушкова, 4-Д, факультет соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

Розклад роботи конференції

25 листопада 2022 року

10:00–10:10 – налаштування системи, підключення учасників конференції, вітальне слово декана факультету

10:15–12:10 – пленарне засідання

12:20–14:00 – робота секцій

Пленарне засідання

10:15–10:30

- 10:15–10:45 – «Visual social media politics: Towards a fame-based public sphere?»
Доповідачі – **Eeva Luhtakallio** – professor of sociology at the University of Helsinki
Taina Meriluoto – postdoctoral researcher at the Centre for Sociology of Democracy at the University of Helsinki
- 10:50–11:20 – «Відбудова України: виклики й надії в оцінках населення»
Доповідач – **Любомир Мисів** – заступник директора Соціологічної групи «Рейтинг»
- 11:20–11:50 – «Соціальний інстинкт» національного самозбереження як феномен трансформації суспільної думки в Україні в умовах російської агресії»
Доповідач – **Тетяна Єрескова** – к. соц. наук, доцент, заступниця завідувача кафедри соціології КНЕУ
- 11:50–12:10 – «Чи живуть погані люди в хорошій країні?»
Доповідач – **Сергій Дембіцький** – заступник директора Інституту Соціології НАН України

СКЛАД ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ

XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців «Соціологія та сучасні соціальні трансформації» **Sociology and Contemporary Social Transformations** 25 листопада 2022 року

Голова оргкомітету – Валентина Чепак, д. соц. н., професор, декан факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Заступник голови оргкомітету – Тарас Цимбал, к. соц. н., доцент, заступник декана факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Члени оргкомітету:

1. Баришенко Ольга, членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка 3-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
2. Бацак Назарій, член Наукового товариства студентів факультету соціології, студент магістратури 2-го року навчання факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
3. Бельцер Мілена, членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка 4-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
4. Безрукова Ольга, д. соц. н., доцент, завідувач кафедри галузевої соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
5. Голінько Златослава, членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, технічна секретарка конференції, студентка 2-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
6. Горбачик Андрій, к. фіз.-мат. н., в.о. завідувача кафедри методології та методів соціологічних досліджень факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
7. Домбровська Юлія, аспірантка факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
8. Дударко Ярослав, член Наукового товариства студентів факультету соціології, студент 4-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
9. Кохан Олександра, членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка 4-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
10. Кравцова Анастасія, членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка 2-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
11. Лопушняк Едуард, аспірант факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
12. Мазурик Олег, д. соц. н., професор, завідувач кафедри соціальних структур та соціальних відносин факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
13. Молоціян Анастасія, аспірантка факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

14. Мороз Євгенія, к. соц. н., голова Ради молодих учених факультету соціології, асистент кафедри теорії та історії соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
15. Москаленко Оксана, аспірантка факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
16. Пересунько Тетяна, голова Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка 4-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
17. Плахотник Анастасія, членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, технічна секретарка конференції, студентка 3-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
18. Судаков Володимир, д. соц. н., професор, завідувач кафедри теорії та історії соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
19. Черних Геннадій, к. соц. н., асистент кафедри галузевої соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
20. Шелухін Володимир, к. соц. н., асистент кафедри соціальних структур та соціальних відносин факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Секретар організаційного комітету: к. соц. н. Євгенія Мороз

Технічні секретарі організаційного комітету: Анастасія Плахотник, Златослава Голінько

Контакти організаційного комітету:
email: naukove.tovaristvo@gmail.com

Наукове видання

Соціологія та сучасні соціальні трансформації
Матеріали Міжнародної конференції студентів та молодих
науковців
(Київ, 25 листопада 2022 року)

Редактори: к. соц. н. *Євгенія Мороз*, к. соц. н. *Алла Петренко-Лисак*,
к. соц. н. *Володимир Шелухін*, *Олексій Середа*

Відповідальний за випуск – к.соц.н. *Тарас Цимбал*
Верстка *Наталії Хаврюченко*

Адреса редакції, видавця: 03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 8.
Тел. (050) 411-66-51, (044) 22-99-539

Підписано до друку 26.01.2023 р.
Ум. др. арк. 7,3. Формат 60×84/16.
Наклад 100 прим. Папір офсетний. Зам. № 1212-2022 Свідоцтво
ДК 5941 від 11.01.2018 р.

Видавництво «Наукова столиця»

ДРУК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

www.science.org.ua